

Kultur i hela landet del 2

Fem djupstudier

Under avsnittet **Frågor och problem** i kapitel 1 på sidorna 10 och 11 tar vi upp ett antal frågeställningar som uppstått under arbetets gång med att samla in det material som ligger till grund för denna studie. Frågorna handlar om vilken betydelse kulturåret haft i olika avseenden; om kulturens ställning har stärkts och om kulturarbetare, konstnärer och andra i sådana frågor engagerade människor upplevt medvind vad gäller konst och kultur och om den typen av frågor rent av getts en allmän och samhälllegitimitet.

Under ovanstående rubrik kommer vi i huvudsak att analysera de fem kulturårsprojekt som ingår i studiens fördjupningsdel. Dessa fem är **Teater och byasnack**, teaterprojektet i Norrbottens småorter, **Tjejgig**, med syftet att jämna vägen för tjejer inom rockmusik och -teknik och **Zornspelet**, resultatet av Mora folkhögskolas Zornspelskurs. Länsprojektet **Ett 1900-tal**, som samlade Östergötlands kommuner och länsinstitutioner inom kulturområdet i samma projekt och **Hand-i-hand**-projektet initierat och drivet av Kalmar läns hemslöjdsförening, som riktade sig till både barn och vuxna inom förskolevärlden. I den mån vi nämner något av de övriga 15 kulturårsprojekt som studien även innehåller gör vi det för att exemplifiera och ytterligare belysa de olika frågeställningarna. Den första frågan på sidan 6 lyder: *Har det faktum att 1998 var kulturår och att regeringen gav möjligheter för hela landet att få del av de kulturpengar som avsattes för detta ändamål haft betydelse?*

Läser man vår rapport i sin helhet finner man att svaret på denna fråga är ja. De drygt 23 miljonerna har haft betydelse. För en del av de i denna rapport redovisade 20 kulturårsprojekten har kulturårspengarna t.o.m. varit direkt avgörande för att de kom till. När det gäller **Ett 1900-tal** har den halva miljonen kronor (83 % av vad som söktes) de fick från *Kihl* varit direkt avgörande, åtminstone för utformningen men också för den omfattning projektet fick.

Projektet **Tjejgig** däremot som endast fick 18 % (50.000 kr) av det belopp de sökte vågade av det skälet inte dra igång projektet på utsatt tid. Det var först när andra ansökningar gav bättre utdelning som projektet startade.

Zornspelskursen vid Mora folkhögskola erhöll visserligen knappt hälften (200.000 kr) av vad de sökte men de vågade ändå påbörja projektet vid kursstarten hösten 1997. För att eliminera riskerna med en väsentligt mindre budget köptes inte den utrustning in, teknisk och annan, som behövdes utan den hyrdes eller lånades till väsentligt lägre kostnader. Det förfarandet höll på att läggas dem till last när de sedermera redovisade projektet till kulturdepartementet. Trots ett decimerat bidrag jämfört med vad de sökte visade det sig att de lyckats med konststycket att i den slutliga redovisningen kunna visa på ett litet överskott som de ämnade använda under 1999 års spel. Till det positiva utfallet bidrog självfallet att folkhögskolan under projektperioden tog ansvaret för de medverkande lärarnas löner.

Att sparsamhet är en dygd visar flera av projekten prov på, men också att ideellt arbete inte endast är förbehållet frivilligt engagerade personer i kulturårsprojekten. Först pengar till projekten sedan lön efter vad som finns kvar tycks ha varit ledstjärnan. Inte

så att man avstått från sin lön men väl från att ta ut full lön för all den tid som lagts ned i projektarbetet. Det gäller flertalet av de 20 kulturårsprojekten. **Hand-i-hand**-projektet är ett bra exempel på detta förhållande. Ingen möda sparades för att ge kursdeltagarna i *Hand-i-hand*-projektet en så innehållsrik och gynnsam utbildning som möjligt med de trots allt begränsade resurser projektet förfogade över i förhållande till initiativtagarnas ambitioner. Den fråga som ställs på sidan 6 som handlar om *vilken betydelse det haft att man kunnat söka kulturpengar från annan instans än dem man vanligtvis brukar söka från* (i det här fallet Kultur i hela landet och inte enbart Statens kulturråd och Framtidens Kultur etc.) är intressant p.g.a. bidragsansökarnas egna upplevelser.

Kulturårspengarna från *Kihl* uppfattades ha en mer fri användning och gälla även ändamål man i normalfallet inte kunde söka kulturbidrag för. Att bidragen söktes direkt från kulturdepartementet via *Kihl* upplevdes ge status. Ansökningarna kunde gälla såväl amatör- som professionellt baserad kulturverksamhet. Framförallt uppskattades att det gick att söka kulturårspengar till processinriktad verksamhet där kulturen visserligen skulle ha sin givna roll men att utvecklingsarbetet i olika avseenden kunde beröra en hel bygd, en kommun eller specifik ort. I de fallen handlade det inte så mycket om att under kulturåret nå färdiga resultat utan mer om att under detta år sätta igång ett långsiktigt utvecklingsarbete. Den mångfald i fråga om innehåll, inriktning, målgrupper, medverkande, deltagare, huvudmän etc. som kulturårsprojekten präglas av förstärker den bilden.

Till saken hör att ansökningar för kulturårsprojekten naturligtvis även gick till t.ex. Framtidens Kultur. Det gäller **Ett 1900-tal**, vars ansökan dit gav riklig utdelning (1 Mkr.). Projektet **Tjejjig** sökte och beviljades i ett senare skede bidrag från Statens kulturråd (300.000 kr.) utan vilket deras projekt hade varit svårt att genomföra. **Zornspelskursen** drevs främst med stöd av Mora folkhögskola och med det bidrag *Kihl* gav (200.000 kr). **Teater och byasnack** drevs till största delen med stöd av Riksteatern Sverige (400.000 kr) och *Kihl* (300.000 kr) och därutöver med en mängd mindre bidragssummor. **Hand-i-hand**-projektet finansierades i huvudsak av bidrag från *Kihl* (150.000 kr) och Regionförbundet i Kalmar (152.200 kr).

På frågan om de extra kulturårspengarna har gjort *att nya grepp har kunnat tas inom kulturområdet i t.ex. en kommun eller organisation eller om bidragen har gått till mer traditionell verksamhet* är svaret att det i denna rapport finns exempel på båda företeelserna. **Teater och byasnack** är ett bra exempel på nytänkande men då inte främst när det gäller pjäsval, scenframförande eller sådant som har med själva teaterföreställningen att göra. Nytänkandet ligger istället på publikarbete, lokal- och platsval, organisation och arbetssätt men framförallt när det gäller att som teaterorganisation och arrangör dra slutsatser om sitt eget arbetssätt kontra möjligheterna att nå en publik man länge sagt sig vilja nå.

Detsamma gäller projektet **Tjejjig** som genom att det blev kulturårsprojekt legitimerade rock- och popmusiken som varande en del av det svenska kulturlivet. I det här fallet legitimerades tjejjerna till att på lika villkor som killarna vara delaktiga i och ha rätt till samma kultur som dem. Dessutom gav projektet utrymme för tjejjerna att göra inbrytningar i en hart när främmande kultur, en kultur som killarna länge lyckats behålla nästan för sig själva - den för rock- och popmusiken nödvändiga ljudtekniken. Efter *Tjejjig* är det möjligt att återgå till det tillstånd som rådde innan projektet startade.

Även **Hand-i-hand**-projektet gjorde en inbrytning i en för dem främmande kultur - barn och lärare/personal inom förskolan. När projektet väl kom igång visade det sig vara ett lyckokast för båda parter - för såväl förskolan som för läns hemslöjdsföreningen. Att lärarna/personalen inom förskolan inte lyckades stå emot organisationsförändringar och liknande hinder i slutet av projektperioden och efter det att kulturårsprojektet avslutats ska vara sig de eller *Hand-i-hand*'s projektledning lastas för.

Inom Mora folkhögskola lyckades de båda drivande personerna i Zornspelskursen och **Zornspelet**, trots initialt internt motstånd åstadkomma ett pedagogiskt genombrott till gagn för en utvecklad och modern folkbildningstanke. Genom *Zornspelet* har de dessutom mutats in en plats i ortens kulturliv som är starkt präglad av idrottskulturen.

I länsprojektet **Ett 1900-tal** kan man däremot inte säga att kulturåret, annat än undantagsvis, inneburit att några nya grepp har tagits eller att ett nytänkande initierats vad gäller kulturens roll eller kulturfrågor i allmänhet. Det gäller såväl i kommunerna som i länets kulturinstitutioner. Tvärtom har kulturårsprojekten i länets kommuner starkt präglats av en traditionell folkrörelse- och folkbildningsinriktning. (Temat för kulturåret var också det som förevarit under det gångna århundradet - ett tillbakablickande). Den struktur kommunernas kulturliv länge präglats av har snarare förstärkts genom de lokala projekten under kulturåret. Folkrörelseorganisationer, studieförbund och liknande har dock upplevt sig ha vitaliserats. Tanken att kulturårsprojektet skulle bidra till att bryta upp gränsdragningar mellan de olika parter som ingår i *Ett 1900-tal* är ett resultat som hittills inte är direkt framträdande. Det gäller även för de kommuner som gjort och gör mer nydanande satsningar, som t.ex. Söderköpings och Åtvidabergs kommuner.

Det nya greppet får istället relateras till Östergötlands Bildningsförbund, initiativtagare till *Ett 1900-tal* och producent och projektledning för detsamma som tagit på sig en pådrivande roll för länets samlade kulturliv, det kommunala/lokala och institutionskulturen i länet. Denna sin nya roll vill de satsa mer på under det nyss påbörjade seklet och har därför tagit initiativ till en mer framtidsinriktad fortsättning av 1900-talsprojektet.

En av de frågor som formulerats på sidan 7 handlar om *vilka aktiviteter som utlösts av kulturårsatsningen* och *vilka följdverkningar som kan skönjas när ett år har gått sedan det avslutades*. En del kringeffekter kan naturligtvis vara svåra att belägga som direkta följdverkningar medan andra med lätthet kan ses som en direkt följd av något som gjorts eller något som inträffat under kulturåret.

Det senare gäller de intressenter som givit till känna att de vill ingå och delta i det informella nätverk av bygdegårds- och teaterföreningar och senare även med små Folkets Husföreningar i Norrbottens län som uppstått efter kulturårsatsningen på **Teater och byasnick**. Men man kan också se satsningen på *Teater och byasnick* som ett efterföljansvärt exempel efter det att Norrbottensteatern sökt särskilda pengar från Statens kulturråd för att göra en liknande satsning på s.k. småplatsteater med stöd av nya arrangörer i länet.

I flera av kommunerna som ingick i 1900-talsprojektet har de aktiviteter som åstadkoms inom kulturårsprojektet väckt ett så starkt lokalt intresse och engagemang att de därför bestämde sig för att fortsätta arbetet på lokalplanet, några av dem utan fortsatt koppling

till länsprojektet. Dels upptäckte de lokala aktörerna att det fanns mycket som var ogjort ifråga om inventering och kartläggning av det gångna seklets verksamheter och dels ville de fortsätta det samarbete som inletts mellan skilda föreningar och organisationer i sina respektive kommuner. Ett nyväckt engagemang lockade deltagarna i de fallen till fortsatta insatser. Andra kommuner har valt att säga ja till fortsatt deltagande i ett länsprojekt drivet av länsbildningsförbundet liknande det nyss genomförda *Ett 1900-tal*, vilket kommer att handla om framtiden och det nyligen påbörjade 2000-talet.

Mora folkhögskola och föreningen **Zornspelet** har blivit en framträdande part i Moras kulturliv. Förfrågningar har kommit om *Zornspelet* kan tänka sig ingå som en del av Moras publika kulturprofiler i Stiftelsen Musik vid Siljan. Till detta har Zornspelsföreningen ännu inte tagit ställning. Tveksamhet finns från föreningens medlemmar om att ett sådant engagemang skulle gagna dem eller om det tvärtom skulle bli en belastning. Tveksamheten gäller främst det ekonomiska åtagande som Zornspelsföreningen i så fall tvingas göra i Musik vid Siljan för att komma med i deras marknadsföring, programläggning, broschyrer etc. Ett deltagande kan bli såväl ekonomiskt belastande som att det kan komma att inkräkta på *Zornspelets* autonoma ställning. Det Föreningen *Zornspelets* medlemmar däremot enats om är att fortsätta sätta upp spelet om Anders och Emma Zorn och att arbeta på att på olika sätt utveckla både föreningen och spelet och de kringeffekter som skapas efter hand.

De därpå följande två frågor som ställs på sidan 7 i denna rapport handlar om *huruvida etablerade strukturer inom såväl kulturområdet som på andra samhällsområden har påverkats av de nya kultursatsningarna och om kulturen fått en bättre ställning och en högre status i t.ex. kommunerna*. Påtagliga exempel för att ge svar på ovanstående frågor finns att hämta såväl utanför djupstudiegruppen som inom densamma. Bland exemplen utanför gruppen vill vi särskilt nämna Norrtälje kommun som genom kulturåret fick sin första formulerade kulturpolitik och där kulturen främst blev en angelägenhet för individer och grupper av människor utanför de etablerade strukturerna. Kulturen fick i och med att nya människor och grupper tog till sig den på det sätt som skedde en status den tidigare inte haft.

Ett annat exempel i denna grupp är den lilla orten Södra Unnaryd i norra Halland hos vars befolkning kulturen verkligen befäste sin ställning under kulturåret. Kulturen blev en del av lokalsamhället och gav lokalsamhället status såväl hos de egna medborgarna som utåt. I Lidköping har de samhälleliga planeringsfrågorna satts i fokus som en följd av kulturårsprojektet **Lidköping i framtiden**. Kommunens interna hantering av planeringsfrågor har under projektet förändrats till att även bli en angelägenhet för kommunmedborgarna. Denna förändring har ägt rum under projektets gång via de s.k. dialogsammankomsterna med kommuninvånarna som kommunens förvaltningschefer fick ansvaret för att genomföra. Förändringen innebär att planeringsfrågorna hanteras i direkt dialog med medborgarna innan några beslut är tagna vilket medför ett verkligt medborgerligt inflytande.

I projektet **Teater och byasnack** skapades, som vi beskrivit på flera ställen i denna rapport, helt nya strukturer inom framförallt kulturområdet. På sikt kan sannolikt även andra strukturer påverkas i samhället beroende på människornas förändrade syn på sig själva och deras därav förändrade beteende. Förändrade strukturer inom 1900-talsprojektet finns däremot inte främst att söka hos parterna kommuner och länsinstitutioner utan i själva länsprojektet. Men då handlar det framförallt om huruvida

länsbildningsförbundet framöver förmår bli den samlande kraft inom läns-kulturen som de själva kan tänka sig att bli.

Hittills har Zornsamlingarna i Mora - Zornmuseet och Zorngården - mer eller mindre haft monopol på Emma och Anders Zorn och deras liv och livsverk inom folkbildning, konst och kultur. I och med att **Zornspelet** kom till kan med fog påstås att de strukturer som successivt byggt på detta tema har förändrats. I *Zornspelet* är det framförallt människorna Anders och Emma som gestaltas. *Zornspelet* har genom att det kom till skapat ett viktigt tillägg till den historia Zornsamlingarna åskådliggör där Anders främst är konstnär och världsresenär och Emma är konstnärshustru och festarrangör etc. Den folkliga och lokala förankringen är inte som mest framträdande här, vilket *Zornspelet* visat var en omfattande och viktig del av livet för båda makarna. Kanske kommer det bristande intresse moraborna, enligt Zornmuseets intendent, visar för Zornsamlingarna på det här sättet väckas till liv.

Strukturer är som bekant inte alltid lätta att påverka. Oftast visar de sig vara segare än man anat innan man provat att förändra dem. Det gäller inom alla områden i samhället. En utmanande men nödvändig förändring av rådande strukturer var vad **Tjejgig** direkt inriktade sig på genom kulturårsprojektet med samma namn. Upplevelsen av att strukturer förändrats varierar självfallet beroende på i vilken position man själv befinner sig. Att tjejerna i *Tjejgig* upplevt att strukturerna inom det område de valt som sitt - rock- och popmusikens område - förändrats är inte att ta fel på. De har genom *Tjejgig* givits tillträde till de fördolda utrymmen de tidigare saknade tillträde till eller fick tilltvinga sig tillträde till. Killarna på samma arena har självfallet inte samma upplevelser. Inte sällan har de känt sig tvingade till att släppa in tjejerna. Det är viktigt att säga att detta förhållande inte gäller alla killar. Tvärtom har en hel del av killarna välkomnat förändringarna. De tror t.o.m. att de kan gagna även dem. *Tjejgig* är med andra ord ett bra exempel på förändrade strukturer, där båda parter upplever sig gagnas av dem.

Hand-i-hand-projektets ambitioner var att skapa nya strukturer istället för att förändra befintliga. Under kulturåret lyckades de inte till fullo uppfylla dessa sina ambitioner. Det visade sig att de befintliga strukturerna inom förskolevärlden inte omedelbart var villiga till förändring. En inbrytning är dock i alla fall genomförd. Några förskolor håller fortfarande fast vid och efterlever kulturårsprojektets intentioner och *Hand-i-hand*-idén kommer att leva vidare på olika sätt i Läns-hemslöjdsföreningens regi.

Grunden för **Ett 1900-tal** var just att överbrygga de inbördes förhållanden, strukturer, som rådde sinsemellan länets kommuner, mellan kommunerna och länets kulturinstitutioner och dessutom mellan kulturinstitutionerna i syfte att berika länets hela kulturliv. Man kan med fog säga att projektets ambitioner därvidlag gick stick i stäv mot de intentioner som varje deltagande part gick in i projektet med. Parterna deltog i detsamma utifrån var och en sitt intresse och sin position och några konkreta positionsförändringar finns härvidlag ännu inte att redovisa.

Den andra delen av ovanstående frågeställning; om huruvida kulturårsprojekten medverkat till att *kulturen fått en bättre ställning och en högre status i t.ex. kommunerna* kan besvaras med både ja och nej.

Det vore överord att säga att kommunerna med anknytning till de 20 kulturårsprojekten allmänt påverkats till att ge kulturen en bättre ställning och en högre status i den egna kommunen. I 14 av de 20 kulturårsprojekten har respektive kommun varit direkt eller indirekt berörda. I nio av dessa finns inga påtagliga tecken på att kulturen och kulturårssatsningen haft någon som helst påverkande roll eller också har kommunerna visat sig vara direkt ovilliga till att påverkas.

Hos sex av de ovan nämnda 14 kommunerna finns tendenser, och i vissa av dem, påtagliga tecken på att de låtit sig påverkas och t.o.m. varit villiga att ompröva tidigare förhållningssätt. Dessa sex är Borlänge, Ekerö, Halmstads, Lidköpings, Norrtälje och Ulricehamns kommuner. Tilläggas bör att det i **Ett 1900-tal**, som är ett av ovan nämnda nio kulturårsprojekt, ingår enbart i detta projekt 13 östgötska kommuner. Detta projekt är ännu inte avslutat. En del av kommunerna i *Ett 1900-tal* har sagt sig vara villiga att delta i en fortsättning av kulturårsprojektet riktat mot framtiden. Vilka effekter ett sådant arbete kan få på kommunernas förhållningssätt till kultur, dess ställning och framtida roller är naturligtvis omöjligt att sia om. De kommuner som redan innan *Ett 1900-tal* kom i gång var offensiva i sina satsningar på konst och kultur eller hade en uttalad beredskap härför har därefter fortsatt med det. Se vidare under rubriken *Ett 1900-tal* i **Del 2** av denna rapport.

Den näst sista frågeställningen på sidan 7 handlar om *huruvida kulturarbetare och anställda i kommuner, vid institutioner och i organisationer upplevt att kulturfrågorna i olika avseenden hamnat högre upp på dagordningen efter Kihl-satsningarna?* Kulturåret gav uppmärksamhet åt kulturfrågor på många platser i landet. Om detta finns det en enighet hos många av de personer vi intervjuat och samtalat med. Att det blev ett kulturår förändrade situationen även på det sättet att det blev legitimt att prata om kultur i allehanda lokala miljöer. Man kunde t.ex. i prioriteringsdiskussioner på skolor och liknande institutioner föra fram kulturfrågor som en möjlig prioritering och känna att man blev tagen på allvar. Det hade tidigare varit betydligt svårare. Materiella ting som läromedel och utrustning hade i vanliga fall nästan alltid haft företräde i sådana diskussioner.

Ordet legitimitet, som nämns ovan, är ett ofta återkommande ord i intervjuer och samtal med företrädarna för flera av kulturårsprojekten. Man vågade i olika sammanhang utan minsta tvekan föra fram kulturen som en viktig faktor i samhället. Det gällde såväl i kontakten med sponsorer och finansiärer för att få deras stöd, i kontakt med myndigheter för att få deras respons, som i vardagliga samtalsituationer. Uppfattningen skiljer sig dock mellan olika människor beroende på var i kultursfären de befinner sig. Om anställda i t.ex. en kommun eller organisation har upplevelser av den karaktären är det därmed inte sagt att konstnärer och kulturarbetare upplever situationen på samma sätt. För den senare kategorin människor handlar det mycket mer om konkreta och praktiska konsekvenser av denna förändring och att det för dem märks i den vardagliga, konstnärliga praktiken.

För flera av kommunerna som berörs i denna kulturårsstudie handlar kultur framförallt om det de är mest vana vid - ett folkrörelse- och folkbildningsbaserat kulturliv eller också om etablerade och oberoende konstnärer och kulturarbetare. I den här kategorin ingår sällan t.ex. konstnärers och kulturarbetares villkor i resonemangen. Utifrån erfarenheterna av de 20 kulturårsprojekten i denna rapport kan man inte säga att kulturåret medfört att någon egentlig debatt om kulturens roll och villkor i vårt samhälle

tagit fart. Frågor av materiell och monetär karaktär har i allmänhet hos t.ex. kommunerna fortfarande företräde framför mer immateriella sådana dit kulturen fortfarande räknas. Detta gäller trots att både kunskaper och insikter finns om konstens och kulturens ekonomiska värden och samhällseliga påverkan i olika avseenden. Inte minst gäller det kulturens hälsobringande effekter på medborgarna. Av den studie (redovisad i Valfärdsbulletinen nr 6, 1997) som gemensamt genomförts av Sven-Erik Johansson, metodstatistiker vid SCB, och Lars Olov Bygren, professor vid socialmedicinska institutionen på Umeå universitet, framgår att kulturkonsumtion - inte enbart eget konstnärligt skapande - främjar såväl folkhälsan som ger ett längre och mer kreativt liv.

I och med resonemanget ovan har vi kommit in på den sista frågeställningen på sidan 7, vilken lyder så här: *Har det faktum att det var kulturår 1998 inneburit att allmänna och principiella debatter om vilken roll kulturen ska ha i ett samhälle av vår karaktär, om kulturarbetares villkor, om hur inflytandet över kulturens resurser ska fördelas, om vad som är kultur etc. har initierats?*

Att döma av resonemanget om kulturens legitimitet, som många i vår undersökning menar att kulturåret gav upphov till, kan slutsatser dras om att kulturens ställning i samhället ännu ej slutgiltigt är given. Framförallt gäller det att kunna argumentera för kulturen. Det verkar som om kulturens förespråkare därvidlag lätt hamnar i underläge gentemot mer vedertagna (läs materiella) politiskt styrda sektorer i t.ex. en kommun. Ett intressant exempel att föra fram, utan att fördenskull dra några långtgående slutsatser, kan Ulricehamns kommun vara där kulturen t.o.m. gavs en roll i valrörelsen under pågående kulturår. I kulturårsprojektets inledningsskede förhöll sig Ulricehamns kommun tämligen passiv. Efter hand som kulturåret fortskred och de lokala politikerna fick möjligheter att uppleva kulturens mest mångskiftande uttrycksformer förändrades deras förhållningssätt till ett mer förespråkande sådant. Denna förändring har därefter kommit till ett tydligt uttryck i den förda kommunala politiken.

Ofta anförs den idag något skrala ekonomin i en kommun som det största hindret för att göra satsningar på kultur. I den egna budgeten prioriteras enligt allmän mening oundgängliga saker som vård, skola och omsorg framför kultur. Från konstnärer, kulturarbetare och andra förespråkare för kultur anförs oftare helt andra skäl än pengar till hur kulturens villkor styrs. Subtila saker som det allmänna klimatet och framförallt kulturklimatet i en kommun är mer avgörande för dem och deras verksamheter än pengar. Om en kommun har kunniga och engagerade medarbetare och tillika medvetna politiker som vill samspela med medborgarna så kan det förhållandet överbrygga eventuella brister på pengar medan det motsatta förhållandet inte automatiskt gör situationen mer gynnsam. Med det resonemanget vill vi relatera till vad Sven Nilsson skriver i sin bok "Kulturens vägar", (1999 sid. 51) där han citerar den amerikanske statsvetaren Robert D. Putnam vars slutsatser är att ömsesidigt förtroende och tillit mellan medborgarna och mellan medborgarna och samhället/staten och dess institutioner ger grunden för både ett gott politiskt styre och en positiv ekonomisk utveckling. Enbart tillräckligt med pengar är med andra ord inte nog.

Det finns en tendens, framgår det av de intervjuer vi gjort och de samtal vi fört med våra informanter, att kommunpolitiker ofta likställer både politikens och de kommunala tjänstemännens möjligheter att bidra med lösningar på uppkomna behov och problem med storleken på den kommunala budgeten. Det är ett synsätt och ett beteende som

måste arbetas bort i kommunerna. Skulle lokala kulturarbetare och konstnärer omfattas av samma synsätt skulle det lokala kulturlivet i många kommuner vara mer eller mindre obefintligt. Det vill säga, om de ekonomiska resurserna vore allena saliggörande för ett vitalt kulturliv hade flertalet av kulturårets alla kulturhändelser uteblivit. Därmed inte sagt att kulturen inte behöver pengar utan att det enbart skulle räcka med mänsklig kraft och vilja. Att båda delarna är nödvändiga är inte minst denna rapport en utsaga över .

I samtliga av de 20 kulturårsprojekten har vi redovisat de stora ideella och frivilliga insatser som gjorts i vart och ett av dem oavsett om aktörerna varit professionella konstnärer och kulturarbetare eller enbart intresserade kommunmedborgare. I de flesta av dem omfattade det ideella och frivilliga arbetet även dem som var anställda och hade lön för sitt arbete. De insatser dessa gjorde var med andra ord långt större än vad de hade lön för. Samtidigt ska sägas att det kulturarbetare och konstnärer är rädda för ska bestå även efter kulturåret är att inget i de här avseendena har förändrats trots satsningen på ett kulturår som omfattat hela nationen. De är visserligen vana vid villkor som sällan kan mäta sig med andra yrkeskategoriers men hade ändå sett fram emot en positiv attitydförändring på denna punkt. Kulturåret hade kunnat bidra till att fokusera på övergripande och generella frågor av den här karaktären men få kulturutövare har märkt sådana uppmuntrande tecken.

Vi har i denna rapport använt oss av begreppet ”kultur” utan att ge någon egentlig definition av vad vi därmed avser. Läser man rapporten i sin helhet menar vi att det ganska snart framgår vad som i det här fallet avses vara kultur utan att vi särskilt definierar begreppet. Innehållet i vart och ett av kulturårsprojekten vi studerat har i de här avseendena fått styra oss. De 20 kulturårsprojekten som ansökt om bidrag från *Kihl* har själva genom sin ansökan definierat vad de menat vara kultur och *Kihl* har genom att bevilja dem ett kulturårsbidrag bekräftat deras respektive definitioner på vad kultur i det här fallet är.

En ihärdig läsare kommer att finna exempel av de mest skiftande slag på vad kultur kan vara. Etablerade konstformer som teater, musik av skilda genrer, dans, skulptur, litteratur etc. är representerade men också nyare som ljusinstallationer och ljusdesign. Kulturarvet i form av slöjd- och hantverksskunnande finns representerat i likhet med utställningar och barnkultur i olika former etc. Några av kulturårsprojekten har anlagt verkligt breda aspekter på vilken roll kulturen kan ha som utvecklingsfaktor för en hel bygd, region, kommun eller ort. *Kultur i hela landet* har genom sin praktik och sina anslagsbeslut givit begreppet en mångfaldens signatur, där betoningen på kulturella utvecklingsprocesser och lokalt engagemang är lika framträdande som traditionella kulturaktiviteter.

DEL 2

Introduktion

Rapportens Del 2 som följer här efter kan självfallet läsas i sin helhet, vilket vi naturligtvis rekommenderar. Vart och ett av studiens 20 kulturårsprojekt från norr till söder beskrivs här utifrån sina respektive förutsättningar. De fem projekt som ingår i rapportens djupstudiedel redovisas först i denna del. Dessa fem projekt är:

1. **Teater och byasnack**
2. **Tjejgig**
3. **Zornspelet**
4. **Ett 1900-tal**
5. **Hand-i-hand**

Därefter följer de övriga 15 projekten grupperade efter innehåll. I fyra av projekten har respektive kommun där de har sin bas varit direkt eller indirekt involverade. Dessa fyra i kapitel 6 är **Pendelprojektet** i Borlänge, **Lidköping i framtiden**, **Kulturår 98 i Norrtälje** och **Kulturåret 1998 i Ulricehamn**. I kapitel 7 är beröringspunkten barn och ungdomar för de tre projekt som ingår där. Dessa är **Ung i olika tider** i Gällivare, **Kulturläger för barn och ungdomar** i Kalix och **Vårt kulturarv** i Härnösand. Projekten i kapitel 8, fem till antalet, har det gemensamt att de drivits av professionella konstnärer och kulturarbetare. **Mustang - Väst** i Göteborg (som i och för sig även kan relateras till projekten i föregående kapitel; "barn och ungdomar"), **Kulturlän Halland**, **Hide Artfusion** på Gotland, **Ung, Ny, Nordisk Konst** i Luleå och **Föreningen nuART** på Ekerö är dessa fem projekt. nuART berörs även av det tema som de två projekten i kapitel 9 har gemensamt - lokal utveckling eller "**Kulturen som lokaliseringsfaktor**", vilket även är titeln på kulturårsprojektet i Södra Unnaryd. Det andra av de två i denna grupp är **Bunge TeaterSällskap** på norra Gotland. Projekt nr 15 i kapitel 10 är **Hembygdsresor** i norra Sverige, med bas i hembygdsrörelsen (vilket projektet Ung i olika tider i Gällivare även har som sin bas).

I de fall läsaren till en början avstår från att ta del av varje kulturårsprojekt i sin helhet i Del 2 är det möjligt att läsa endast de första avsnitten omedelbart efter varje projektrubrik och ändå få en översiktlig uppfattning om dem. Dessa första delar av varje projektbeskrivning är avsiktligt beskrivna i sammanfattande form, just för att man snabbt ska kunna få en överblick över de projekt som ingår i denna studie över Kulturåret 1998. Därav följer att läsaren kan uppleva en viss upprepning när kapitlet därefter läses i sin helhet.

Kapitel 1

Teater och byasnack

Mellan Riksteatern och Bygdegårdarnas Riksförbund i Norrbottens län har det tidigare inte funnits något organiserat samarbete. Vid de idébytarträffar, som föregått kulturårsprojektet *Teater och byasnack*, mellan de båda verksamhetsledarna Carina Ståhl (teaterkonsulent i Riksteatern Norrbotten) och Rolf Isaksson (ordförande i

Bygdegårdarnas Riksförbund i samma län) i början av 1997 växte idéer fram om att göra en gemensam satsning med de resurser och förutsättningar parterna tillsammans förfogade över. Riksteatern, tillsammans med de lokala teaterföreningarna, är vana vid arrangörsskap och Bygdegårdarna med sin lokala förankring och tillgång till samlingslokaler i länets byar och småorter kompletterade varandra på ett bra sätt.

I projektet deltog 40 av Norrbottens läns sammanlagt 95 bygdegårdar. Det gemensamma projekt som utformades utifrån de förutsättningar parterna tillsammans förfogade över fick namnet *Teater och byasnack*. Syftet med projektet var för parterna att etablera ett långsiktigt samarbete med målet att göra teater och kultur tillgänglig för en publik utanför kommuncentra och centralorter. Detta initiativ brukar i teatersammanhang beskrivas vara målet för den egna verksamheten och är i enlighet med de kulturpolitiska målen - ”att nå en ny och kulturovan publik”. Flertalet av de drygt 3 000 personerna, som utgjorde publik, kan hänföras till nämnda kategori.

För att nå dithän, som de båda parterna hade som mål, behövdes ytterligare en part - någon som var villig att genomföra en turné med 40 teaterföreställningar i länet och som därutöver var villig att dessförinnan göra en marknadsföringsturné till samtliga 40 orter (se turnéskiss nedan) tillsammans med projektledarna. Friteatern med säte i Sundbyberg, med stor och mångårig vana vid teaterföreställningar i glesbygd (bl.a. från Jämtland, Småland och Dalarna) blev den teatergrupp som tog på sig uppdraget med sin uppsättning av ”Fröken Frids sista vilja”.

Kulturårsprojektet *Teater och byasnack*, som erhöll 300.000 kronor av de sökta 376.000 i bidrag från Kihl, genomfördes i sin helhet från och med oktober 1997 till och med maj 1998. Utöver bidraget från Kihl erhöll projektet 400.000 kronor från Riksteatern Sverige och 40.000 kronor från Bygdegårdarnas Riksförbund. Landstinget bidrog med 69.000 kronor och Studieförbundet Vuxenskolan med 40.000 kronor. Initiativtagarna Riksteatern och Bygdegårdarna i Norrbotten tog på sig den gemensamma uppgiften att leda projektet. De lokala bygdegårdarna (40 st) bidrog vardera med 1.500 kronor och teaterföreningarna, 12 av länets 13, bidrog var och en med 10.500 kronor.

I överenskommelsen med teaterföreningarna och de lokala bygdegårdarna ingick utöver arrangerandet av Friteaterns teaterföreställningar att ordna ett valfritt kulturevenemang. Elva sådana arrangemang i form av utställningar, amatörteater, kulturkrog, trubadurafton etc. genomfördes under kulturårets höst utöver dem som genomfördes under våren samma år. Under 1999 har kulturarrangemangen fortsatt i bygdegårdarna. Under våren i samarrangemang med Riksteatern och Bygdegårdarna i Norrbotten med något de kallat för provsmaksvecka med sex föreställningar av Friteaterns uppsättning av ”Är det fest så är det”. Syftet var att stimulera till arrangörsskap av ännu fler teaterföreställningar under hösten samma år. Därutöver genomfördes fyra föreställningar av Teater Scratch från Luleå. Till de här träffarna, som genomfördes i sex av länets småorter, anslöt 45 representanter från sammanlagt 32 av länets bygdegårdsföreningar. Publiken, som under ”provsmaksveckan” mer än fyllde bygdegårdarna, uppgick till 534 personer av 495 publikplatser (108 % beläggning). I kulturårsprojektet *Teater och byasnack* var motsvarande siffror 3 019 av 3 137 publikplatser (96 % beläggning).

När *Teater och byasnack* planerades utgick parterna, som ovan beskrivits, från sina gemensamma förutsättningar och de resurser de tillsammans förfogade över. För

människorna i byarna var och är bygdegårdarna något mycket centralt. Det är oftast därifrån bygdens sociala gemenskap utgår. Det är ingen överdrift att säga att gårdarna är byns/bygdens livsnerv. Där hålls såväl fester som bymöten och studiecirkel, där bakas bröd och firas både lucia och midsommar etc. I en del bygdegårdar har det spelats revyer men mer sällan eller aldrig teater.

Teaterföreningarna å andra sidan har nästan alltid sitt säte i kommunernas centralorter. De människor, som bor utanför central- och tätorterna och är intresserade av teater fick tidigare själva och av eget intresse ta sig dit där teaterföreningarna arrangerade teater. Teaterföreningarnas erfarenheter är dock att det inte alls är givet att ens central- och tätortspubliken kommer bara för att teatern finns nära dem. Självfallet fanns ett visst motstånd och naturligtvis en stor ovana hos teaterföreningarna att tänka sig att arrangera teater i glesbygdsbyar, där det kanske endast fanns ett 20-tal permanentboende. I projektet *Teater och byasnack*, som i alla andra sammanhang där det görs sådant som aldrig tidigare gjorts, är det främst attityder och vanor som måste förändras. Att övertyga bygdernas folk var mindre problematiskt. De skulle få något i utbyte som de inte tidigare varit med om, även om de funderade över konsekvenserna av att släppa in det för dem främmande. För teaterföreningarna däremot krävdes åtminstone till en början ett visst mått av kraftsamling för att förmå sig till att tänka och agera i de nya banor som det innebar att så drastiskt vända på perspektivet.

Ingen möda sparades dock från vare sig projektledning eller från Friteatern när det gällde att förmedla sin samlade vilja till att förändra teaterns förutsättningar och roll inom det område de är satta att verka. I varje bygdegårdsförening som skulle delta i projektet gjordes förberedande möten då alla frågor och funderingar inför de gemensamma arrangemangen bearbetades.

Projektets syften

De mål med projektet, som initiativtagarna till *Teater och byasnack* redovisade i sin projektansökan till Kihl, var att ett långsiktigt samarbete skulle etableras mellan länets teaterföreningar och dess bygdegårdsföreningar. Det arbete som initierades genom projektet syftade till att skapa förutsättningar för ett bredare kulturutbud och kulturliv utanför kommunernas centralorter i hela länet. Projektet skulle åstadkomma delaktighet och frivilligt engagemang hos invånarna till att arrangera kultur, såväl teater som kulturdebatter, som det står i programförklaringen. Hela projektet var ett led i att medvetandegöra människor om kulturens möjligheter oavsett var i länet dessa bor och verkar.

Redan i initialskedet, när projektet planerades, kom parterna inte bara överens om vad dess mål och syften var utan också hur genomförandet skulle ske för att uppnå målen. Att samtliga aktörer bakom projektets genomförande - de båda projektledarna Carina Ståhl och Rolf Isaksson, länets teaterföreningar och 40 bygdegårdsföreningar, inklusive Friteatern - medverkade från projektets början till dess slut var viktigt och skapade just den samhörighet mellan parterna som avsågs med projektet.

Idéer, initiativ och planering

Hur och när idén till projektet uppstod har ovan beskrivits. Att tanken föddes hos teaterkonsulenten och vidareförmedlades till bygdegårdsföreningarnas ordförande i

Norrbottnen kan ses som naturligt med tanke på de bådas verksamhetsområden. Det är ändå värt att påpeka det konsekventa genomförandet, från idé via planering och organisation till slutförandet av projektet, som präglar *Teater och byasnack*.

Projektorganisation och antal medverkande

Ett stort antal människor har varit engagerade i att genomföra *Teater och byasnack*. Utöver projektledningen är det 12 av länets 13 teaterföreningar och 40 bygdegårdsföreningar av länets mer än 90. I de båda föreningarna är det främst styrelserna som varit de aktiva parterna. Varje teaterförening har varit ansvarig för att arrangera föreställningarna i tre bygdegårdar inom sin kommun tillsammans med var och en av de tre bygdegårdsföreningarnas styrelser. I varje teaterförening har det i snitt varit tre personer och i bygdegårdsföreningarna i snitt fem. Tillsammans med projektledningen är det 238 personer, vilket är lågt räknat. Till detta kommer Friteaterns ensemble på fem personer. Vid speltillfällena har skaran av medarbetare varit långt större än parternas ovan redovisade antal representanter, eftersom någon form av servering ägt rum i samband med föreställningarna. Oftast har någon eller några personer i varje bygdegårdsförening dessutom tagit på sig att i förväg besöka varje hushåll för att sälja biljetter till föreställningarna.

På de sammanlagt 40 förmötena förlagda till de 40 deltagande bygdegårdarna, vilka var starten för det hela, medverkade vid varje tillfälle projektledarna och Friteatern men också representanter från teaterföreningarna och självfallet bygdegårdsföreningarna. Antalet avverkade mil under såväl perioden med förmöten som under den därpå följande spelturnén uppgick till nästan 1 800 mil. Som bekant upptar Norrbottens län 24 % av Sveriges sammanlagda yta.

Genomförande av skilda verksamheter

Vi har tidigare beskrivit hur konsekvent idén om och målet med projektet följdes upp av projektledningen med en ändamålsenlig planering och organisation. Genomförandet av *Teater och byasnack* har skett utifrån den ambitionen. I initialskedet ingick i planerna att varje lokal arrangör skulle utforma och genomföra en lokal debatt med kulturella förtecken som en följd av teaterföreställningen, vilket var del 1 i projektet. Denna idé fick inget gehör hos de lokala arrangörerna, varför dessa själva fick utforma projektets del 2 - uppföljningsträffarna.

Resursutnyttjande

Inom kulturområdet såväl som i alla andra sammanhang är de ekonomiska förutsättningarna av betydelse. Bidraget från *Kihl*, som uppgick till en dryg tredjedel av finansieringen, var om inte avgörande ändå mycket betydelsefullt för att kunna förverkliga projektet i så hög grad som blev följd. Det kortsiktiga resultatet av projektet är 40 genomförda teaterföreställningar och därutöver de följande kulturarrangemangen. De långsiktiga effekterna av projektet är det som var målet med satsningen - att ta vara på de förutsättningar och de resurser som redan fanns i form av bygdegårdarna och kunskapen och kompetensen i att arrangera kultur i form av t.ex. teater, hos teaterföreningarna.

De erfarenheter som givits såväl bygdegårdsföreningarnas folk som andra invånare i byarna har satt spår i deras självmedvetande och i synen på både sina egna och byarnas

förutsättningar enligt gjorda intervjuer med olika aktörer i processen. Människorna i byarna har sedan länge vant sig vid att se på sig själva ur en slags förlorarroll som inte är särskilt välgörande om man vill förändra förhållanden. Deras upplevelser av att gårdarna fylldes av inte enbart bygdens folk utan också med människor från såväl grannbyar som från tätorter och centralorter påverkade den egna självbilden. Perspektivet blev det omvända. De ordnade något som fick människor att åka åt andra hållet. Och det var heller inte enbart s.k. kulturvana centralortsbor som kom utan också sådana som vanligtvis inte brukar se teater. Dramatiken med ett teaterbesök för mindre vana teaterbesökare minskade med avståndet till lokalen.

Publik och deltagande

Vi har ovan redovisat de höga publiksiffrorna. Vi vill ändå här redovisa förhållandet i två av de minsta byarna. I både Vitvattnet och Koutojärvi bodde/bor 20 personer medan det till föreställningarna i Vitvattnet kom 100 personer, vilka fyllde lokalen. Till Koutojärvi kom 48 personer, vilka nästan fyllde deras lokal. I samtliga 40 föreställningar deltog barn, ett eller flera, utom i en enda föreställning. Se förteckning nedan.

Projektets resultat

Trots att såväl ambitioner som mål var högt ställda hos framförallt de båda projektledarna överträffade resultaten uppställda mål. Utan de förberedande mötena innan turnén startade hade utfallet sannolikt inte blivit vad det blev. Det är parterna eniga om. Det var många uppfattningar, ibland t.o.m. fördomar, okunskap och bristande erfarenheter, som under de två timmarnas förmöten diskuterades och utreddes. I de flesta fall hade arrangemang av den karaktär det här var fråga om aldrig tidigare genomförts i bygdegårdarna. Teaterföreningarna å sin sida fick finna sig i en för dem ny situation. Tidigare hade de varit den suveräna parten i att arrangera teater, oftast i en mindre eller större tätort för en publik som med tiden blivit mindre och mindre. Här hade de att finna sig i att dela på arrangörskapet och även på kompetensen i hur det skulle göras. De tvingades därmed bearbeta sina egna attityder av att det var de som var hyggliga och delade med sig av sin kultur/teater. Samtidigt väcktes spirande insikter hos dem om vilken uppgift som var deras. Om publiken inte kommer till centralortens teaterföreställningar och andra kulturevenemang medan bygdegårdarna fylls till brädden när det bjuds teater och annan kultur; vad är då en arrangörs uppgift?

Svårigheter och möjligheter

Initiativet till projektet *Teater och byasnack* togs av två parter, som båda hade ett intresse av att genomföra projektet och verkligen nå viktiga mål. Planeringen och organisationen av projektet samordnades med målet och syftet med detsamma, vilket parterna menade var förutsättningen för att nå dit de ville. De eventuella svårigheter som efterhand kunde komma att dyka upp förebyggdes på ett pedagogiskt sätt genom ett ambitiöst och noggrant förarbete, då dess bärande idé - samarbete - stod i fokus.

Även valet av teatergrupp bidrog sannolikt till det lyckade resultatet. Friteatern är en grupp som radikalt förändrat sitt arbetssätt utifrån de erfarenheter de fått under sina många och långa turnéer i Landsortssverige. Deras vilja till närhet och kontakt med publiken uppskattades och gav publiken upplevelser utöver de vanliga. För stora delar

av publiken blev "Fröken Frids sista vilja", som teaterstycket hette, en så stor händelse att tideräkningen delades in i före och efter "Fröken Frid". Ännu ett år efter "Fröken Frid" är människornas gemensamma upplevelser i byarna/bygderna en sammanhållande länk, ett kollektivt medvetande om man så vill. "Fröken Frid" har blivit ett talesätt. Säger någon "Fröken Frid" har alla som var med en gemensam upplevelse att relatera till.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter - mönster - processer

I projektet *Teater och byasnack* handlar det om många lokalsamhällen i mindre eller större format. I byarna har, som beskrivits tidigare i rapporten, funnits ett mycket begränsat - oftast lokalt kulturutbud - av musikaftnar, revyframträdanden och liknande. Några professionella kulturarrangemang har nästan inte alls förekommit. Det har heller inte varit vanligt att invånarna besökt tätorternas/centralorternas kulturevenemang i form av teater, konserter etc. Det är däremot i dessa senare orter som teaterföreningarna varit verksamma. I och med *Teater och byasnack* har det mönstret brutits. Genom *Teater och byasnack* har frågan om var och för vilka kultur ska vara lättillgänglig - för alla eller enbart för dem som bor i större orter? Projektet har generellt inneburit en nyttig fokusering på sådana frågor.

Norrbottensteatern har efter dessa händelser sökt särskilda pengar av Statens kulturråd för ett eget liknande projekt med *Teater och byasnack*'s inriktning. Projektet syftar till att finna och engagera nya kulturarrangörer runt om i länet. Det kan vara såväl idrottsföreningar som husmodersföreningar och hembygdsföreningar eller andra som vill ta på sig en sådan uppgift. En projektledare är för ändamålet anställd i tre års tid. Även en del av länets s.k. fria teatergrupper har engagerat sig för frågan, som handlar om att nå, de man brukar kalla, kulturovana personer. Att det är möjligt har projektet *Teater och byasnack* visat genom sitt målmedvetet genomförda kulturårsprojekt.

Teater och byasnack har runt om i Sverige blivit ett väl känt och omtalat exempel på att det går att förändra invanda handlingsmönster och vanor. De teateransvariga har visat att det genom en relevant planering och organisation av ett projekt är möjligt att nå den nya teaterpublik man säger sig vilja nå, enligt det uppdrag all samhällsstödd teater har.

Kapitel 2

Tjejjig

Kontakt nät, riksorganisationen för ideella musik- och kulturföreningar, är sedan 25 år tillbaka en betydelsefull del av den s.k. musikälsningen i Sverige. I organisationen ingår ca 170 medlemsföreningar. Både tjejer och killar är medlemmar i dessa men tendensen har varit den att det mestadels varit killarna som stått för musik och teknik medan tjejerna ofta hänvisats till administrativa och praktiska göromål. Det är med andra ord så att det i de här sammanhangen oftast varit killarna som ”utövat kultur” medan tjejerna varit dess understödare. För att förändra detta förhållande men också för att ge tjejerna möjligheter till att fördjupa sitt intresse för rock- och popmusik, med tillhörande nödvändig teknik, utformades kulturårsprojektet *Tjejjig* inom Kontakt nät.

För utformningen av projektet formulerades dubbla syften; det första var att ge tjejerna mod men också möjligheter till att våga ta sig fram i denna även för dem intressanta musikälsning på sina egna villkor. Det andra syftet fokuserade på att genom projektet förändra de strukturer som oftast råder i Kontakt näts medlemsföreningar, där det fortfarande ses som mer naturligt att killar sysslar med rock- och popmusik än att tjejer gör det. Av de här skälen var det både naturligt och nödvändigt med en tät koppling mellan projektet *Tjejjig* och Kontakt näts medlemsföreningar runt om i landet. Därtill förfogar föreningarna över såväl nödvändig utrustning som tillgång till lokaler.

Projektet utformades dels utifrån syftet att inspirera tjejer till att ”inta pop-/rockscenen”, som det står i programformuleringarna, men också till att lära sig den för pop- och rockmusiken nödvändiga tekniken. Medlet för att nå dessa syften var kurser i musikinspiration, för såväl nybörjare som för de tjejer som redan var igång med att spela samt kurser i ljudteknik. Kontakt näts bidragsansökan till *Kihl* byggde på genomförandet av veckoslutskurser i musik och ljudteknik och veckokurser sommartid med samma tema. Utfallet av ansökan till *Kihl* blev 50.000 kronor av de sökta 275.000 kronorna. Att bidraget sänktes så kraftigt medförde att projektet försenades och det kom därför inte igång förrän under september månad 1998. Ett senare beviljat bidrag från Statens kulturråd gjorde att projektet kunde genomföras på det sätt som projektledningen planerat med undantag för de planerade veckokurserna sommartid.

Sammanlagt 16 kurser för 156 musikintresserade tjejer genomfördes under hösten 1998 och våren 1999 - nio i ljudteknik och sju i musikinspiration. Därutöver har *Tjejjig* ordnat seminarier om projektet och dess syften på Musikmässan i Göteborg och på festivalen Umeå Open. Projektet inleddes med en utgivning av ”wah-wah” (september 1998), en specialtidning i 10 000 exemplar, som handlar om tjejer i musikbranschen. Syftet med utgivningen var att för deltagarna i projektet visa att det finns förebilder men också för att sprida samma budskap till en väsentligt större publik vid mässor, festivaler, via bibliotek och ungdomsgårdar, till medier och myndigheter etc.

Kurserna har hållits på sex platser i landet - i Stenungsund, Jönköping, Skärblacka, Köping, Östersund och i Örnsköldsvik. På varje plats har medlemmar (tjejer) i de lokala föreningarna ordnat med allt det praktiska som att t.ex. ställa lokaler och teknisk

utrustning till förfogande, ordna mat och husrum för kursdeltagarna etc. Dessutom har de sett till att det funnits band som spelat i ljudteknikkurserna och på tjejgalorna.

I varje kurs har ingått ett utvärderingsavsnitt, dels kontinuerligt i samtal under kurserna och dels ett skriftligt och anonymt i anslutning till kursavslutningen. Det samlade intrycket av de anonyma utvärderingarna är att kurserna motsvarat och i många fall överträffat de höga förväntningar tjejerna hade inför kurserna. Det gäller såväl själva kursinnehållet, bemötandet från kursledning, stämningen mellan deltagarna som materiella ting i form av mat och husrum.

Intressant är att det varit lättare att rekrytera deltagare till ljudkurserna än till musikditona. De upplevelser tjejerna fått i kontakt med ljudtekniken och genom ljudteknikkurserna har påverkat dem till ett teknikintresse de inte tidigare haft eller inte tidigare haft anledning att vara medvetna om. Hos flera av dem växte sig teknikintresset så starkt att tjejerna inte enbart kunde tänka sig att ha det som ett fritidsintresse i framtiden. De funderade istället på att utbilda sig inom något teknikområde. Men framförallt har teknikkunskaperna redan nu gett tjejerna i *Tjejgig* tillgång till arenor de tidigare inte förfogat över.

Tjejerna sökte sig till kurserna med ett brinnande intresse för rock- och popmusik. På kurserna fick de inte bara möjligheter att pröva sådant de tidigare inte varit i kontakt med; för att ingen skulle fastna enbart i det som den var bra på och redan hade erfarenheter av var det t.o.m. ett krav. Ett led i kurserna, som endast var till för tjejer och enbart hade kvinnlig kursledning, var att tjejerna skulle få känna stöd i gruppen. Ingen skulle av rädsla för att göra bort sig behöva avstå från dessa nya upplevelser. För att inte riskera att hamna i någon könsfälla vill vi poängtera att *Tjejgig* inte handlar om huruvida tjejer och kvinnor är bättre eller sämre, vare sig det gäller musik eller annat. *Tjejgig* skapades för att under projektperioden ge tjejer erfarenheter av hur deras roller förändras om de får möjligheter att välja dem själva. Det gäller självfallet såväl i musiksammanhang som i övriga samhället.

Vi vill poängtera att de tjejer som deltagit i *Tjejgigs* kurser inte är någon homogen grupp. Deltagarna har varit såväl mycket medvetna feminister som vanliga musikskoletjejer, som tidigare aldrig funderat särskilt mycket över om tjejers villkor är annorlunda än killars. I de diskussioner som varit i *Tjejgigs* kurser om hur det är att vara tjej i dagens samhälle har de här olika synsätten och erfarenheterna kommit fram. Man kan säga att kurserna i de här perspektiven både varit gränsdragande - olikheterna synliggjordes - och gränsöverskridande - olika synsätt och värderingar blev utsatta för revideringar. Tjejerna har fått sig till livs "de andras" bilder av verkligheten. De fick med varandras hjälp fler och mer mångfacetterade världsbilder. De har inte haft samma musiksmak och -stilar men på kurserna har de fått spela varandras musik och tvingats till att sätta sig in i varandras val av musik för att få en djupare förståelse av varandras olikheter. Kurstillfällena har uppmuntrat till träning i att vara olika, av vad det är att vara individer. För en del tjejer gav de här kurserna funderingar över vems verklighet de hela tiden blir matade med.

Tjejgig har medfört att många dimensioner lyfts fram, inte bara könsmässiga och musikmässiga utan också regionala. Tätort har mött glesbygd och tjejerna har fått utbyta erfarenheter från sina skilda verkligheter även i de här avseendena.. Det märkliga är att

glesbygdstjejerna i genomsnittl var betydligt yngre än sina kurskamrater från storstäder och större tätorter - ca 15 år mot 18-30.

Projektets syften

Syftet med projektet *Tjejgig* var att öppna dörren för tjejers tillträde till rock-och popscenen men också för att synliggöra tjejerna i dessa mycket manligt dominerade sammanhang där tjejer lätt hamnar vid sidan av verksamhetens centrala delar. Att döma av tjejernas egna omdömen har verksamheten varit banbrytande. Tjejerna har dels fått upp ögonen för sina egna möjligheter, men också blivit medvetna om att de är många i samma situation - visserligen med olika bakgrund, i varierande åldrar samt med skilda erfarenheter av både musik- och kulturliv och av livet i sin helhet. De hade tidigare få egna erfarenheter av kvinnor/tjejer med ljudteknik som yrke och med vilka de dessutom delade sitt intresse för rock- och popmusik. I *Tjejgig* har de fått träffa dessa inom sina respektive områden välutbildade kvinnor/tjejer som kursledare, med erfarenheter från såväl radio, teater som från musikens värld. Varje kurstillfälle har inneburit ett nätverksbygge - mellan tjejerna, mellan tjejerna och kursledningen och i viss mån även mellan kursledarna. Att *Tjejgigs* kursverksamhet skulle bli betydelsefull även för kursledarna var däremot oväntat. Det var något som inte ens projektledningen reflekterat över skulle kunna inträffa. Kursledarna beskriver hur de i kontakterna med tjejerna fått kickar, hur deras eget självförtroende stärkts och hur de både musikaliskt och yrkesmässigt fått erfarenheter de inte ville vara utan.

Idéer, initiativ och planering

Idén till *Tjejgig* uppstod inom Kontaktnätets styrelse i dess kvinnligt dominerade presidium. Jenny Fliesberg, initiativtagare och sedermera *Tjejgigs* projektledare (tid. Östblom), var då ordförande i Kontaktnätet. Planeringen av projektet skedde utifrån de kontakter styrelsen hade med tjejer i medlemsföreningarna och de egna erfarenheter av tjejer och rockmusik som fanns representerade i denna styrelse. Medvetenheten var stor om hur tjejer ofta hamnade i periferin när de kom in i rockmusiksammanhang. För att förändra förhållandena för tjejerna, men också för att förändra de strukturer som möjliggjorde åsidosättandet av tjejers intresse och vilja till att ägna sig åt denna musik, inklusive ljudteknik, planerades en nära koppling mellan *Tjejgig* och Kontaktnätets medlemsföreningar. Samtidigt som tjejerna gavs möjligheter och legitimitet till att nyttja den utrustning som medlemsföreningarna förfogar över fick killarna en nyttig påminnelse om att det som medlemsföreningarna (drivna med samhällsstöd) förfogar över är ämnat för alla dess medlemmar oavsett kön. Rekryteringen till kurserna i musikinspiration och ljudteknik skedde först via de ansvariga i de ca 170 medlemsföreningarna, vilka oftast är killar. Det visade sig inte vara någon framgångsrik metod. Enligt killarna var tjejerna inte intresserade, varför rekryteringen fick ske i direktkontakt mellan projektledaren och föreningarnas tjejer vid särskilda rekryteringsresor.

Projektorganisation och antal medverkande

Kkontaktnätet har stått för *Tjejgigs* projektorganisation. Projektledare har varit Jenny Fliesberg anställd i Kontaktnätets riksorganisation. Tillsammans har Kontaktnätets förbundssekreterare Anders Sellin och projektledaren varit ansvariga för *Tjejgigs* ekonomi.

Sammanlagt 156 tjejer från 27 av Kontaktnätets medlemsföreningar har deltagit i *Tjejgigs* kurser i musikinspiration och ljudteknik. Flertalet av dem är i åldrarna 18-25 år. Utöver dessa 156 direkt berörda tjejer är det många fler personer som på ett eller annat sätt varit inblandade i verksamheten. Enbart hos varje lokal värdförening har ett tiotal personer berörts och av dem har ett par tre personer (oftast tjejer) varit huvudarrangörer på varje kursort genom att de stått för de praktiska arrangemangen i form av mat och husrum, lokaler och utrustning och ordnat band som spelat på tjejgalorna i samband med ljudkurserna. Tjejgalor har hållits i tre av de sex orterna i anslutning till ljudkurs nr 2. Vardera tre rock/popband med i snitt fem medlemmar i varje band har anlitats för spelning i samband med dessa, vilka tillsammans utgör 40-45 personer. Sammanlagt ca 200 ungdomar utöver de gästspelande rock/popbanden har på ett eller annat sätt deltagit i projektet. Av dessa är ca 180 tjejer.

Genomförande av skilda verksamheter

Det primära i projektet *Tjejgig* har varit att genomföra veckoslutskurserna i musikinspiration och ljudteknik. I inledningsfasen bestämde sig projektledningen för att även ge ut en särskild tidning, ”wah-wah”, med tjejer och rock-/popmusik som tema för att nå ut till flera än de direkt berörda. Tidningen trycktes och spreds i 10 000 exemplar. Den har funnits tillgänglig på landets bibliotek och i medlemsföreningarnas samlingslokaler. ”Wah-wah” har delats ut på Musikmässan i Göteborg, samt på Hultsfredsfestivalen och Arvikafestivalen. Budskapet om projektet och dess syften har därmed nått en väsentligt bredare publik än vad som annars hade varit fallet.

Resursutnyttjande

Utöver det kulturårsbidrag på 50.000 kronor som *Tjejgig* fick från Kihl erhöll projektet senare 300.000 av Statens kulturråd. Ett tillskott utan vilket det blivit väsentligt svårare att genomföra projektet trots att även Allmänna Arvsfonden bidrog till finansieringen. De medlemsföreningar som engagerats som värdar för kurserna bidrog var och en av dem på ett väsentligt sätt genom att ställa lokaler till förfogande, bidra med teknisk utrustning och med att ställa upp med frivilliga medverkande som ordnade med mat och husrum för deltagarna. Värdföreningarna engagerade även rockbanden som spelade på ljudteknikkurserna och på tjejgalorna. De flesta som medverkat i och kring *Tjejgigs* kursverksamhet har gjort det på en ideell bas, vilket gör att deras insatser inte räknas in i det ekonomiska budgetutfallet. En översiktlig kalkyl över antalet oavlönade arbetstimmar som utförts enbart av projektledningen och de lokala arrangörerna av *Tjejgigs* kurser visar på ca 3 000 timmar under projektperioden på 1,5 år.

Publik och deltagande

Projektet *Tjejgig* var primärt inte riktat mot en publik utan mot tjejer i Kontaktnätets medlemsföreningar. Den kursverksamhet som ingick i *Tjejgig* riktade sig däremot delvis mot en publik genom de tjejgalor, som man kan säga var ljudkursernas examensprov. Vid de tre tillfällen ljudkurserna utmynnade i livegalor, där enbart tjejer medverkade, fylldes lokalerna av såväl en lokal publik som en publik längre ifrån beroende på vilka de band var som spelade. Alla de som på ett mer direkt sätt varit berörda av och deltagit i *Tjejgig* uppgår till mellan 300 och 400 personer. De som därutöver indirekt eller direkt

kommit i kontakt med *Tjejgig* får däremot räknas i tusental, mellan 5 000 och 10 000 personer.

Projektets resultat

Kulturårsprojektet *Tjejgig* kom inte igång så som arrangörerna hade tänkt sig av det skälet att finansieringen inte föll ut på det sätt som de planerat. Antalet planerade kurser kunde heller inte fullföljas fullt ut (16 av planerade 18). Trots detta har *Tjejgig* fått ett genomslag som överträffar allas förväntningar - projektledningen, de deltagande tjejerna, kursledarna, medlemsföreningarna m.fl. Intresset har varit påtagligt stort i de olika sammanhang där arrangörerna deltagit för att marknadsföra projektet - på mässor, festivaler och i medier.

Målet med projektet *Tjejgig* var, som ovan beskrivits, att tjejerna skulle ges möjligheter och mod till att bryta den vall av manligt tänkande och agerande som präglade Kontaktnätets medlemsföreningar. Med *Tjejgig* har sådana förändringar påbörjats och kommit en bit på väg. I de medlemsföreningar där kurserna hållits har även killarna engagerats i de frågor som ligger till grund för *Tjejgig*; om alla eller bara några för att de är killar skall ha tillträde till och kunna använda sig av de resurser föreningarna gemensamt förfogar över?

I andra medlemsföreningar har det varit betydligt svårare att få till stånd såväl en diskussion som ett engagemang i dessa frågor. Killarna har tyckt att det inte berör dem. För att gå vidare krävs därför att ett processarbete startas inom Kontaktnätet i att medvetandegöra sina medlemmar i det som har med jämställdhet och rättvisa att göra. Det är sådana frågor som i andra delar av samhället inte kan avvisas bara för att vederbörande inte tycker sig vara berörda. Samhällsstödda, om än ideella, föreningar kan inte ges fribrev på områden som inom andra samhällssektorer är prioriterade, just bara för att de är ideella och frivilliga.

Även Kontaktnätet har som organisation påverkats av att ha genomfört en satsning på tjejer i *Tjejgig*. Av de ca 170 medlemsföreningarna har 27 skickat deltagare till kurserna vilket har lett till mer nära relationer mellan de båda parterna. Kontaktnätet har genom *Tjejgig* fått en rejäl dos av inspiration.

Inspiration, mod och självförtroende är vad tjejerna, utöver den kunskap och kompetens de erövrat på kurserna, säger sig ha uppnått. Detta har kommit till uttryck i de egna hemmaföreningarna såväl som i andra sammanhang (i t.ex. konserter och på festivaler), där de åtagit sig både spelningar och ansvaret för ljudsättningen. Tjejkurser av den karaktär som anordnats inom projektet *Tjejgig* kommer i fortsättningen att arrangeras som en ordinarie verksamhet inom riksorganisationen Kontaktnätet. Redan i april år 2000 genomförs en musikinspiratörskurs i Västerås för tjejer från hela landet. Under hösten 2000 fortsätter kursverksamheten men då riktad till ungdomsledare i hela landet för att hos dem vidareförmedla de insikter och kunskaper som nåtts inom *Tjejgig*.

Svårigheter och möjligheter

Man kan naturligtvis tycka att *Tjejgig* tog på sig en stor uppgift i att förändra väl invanda både tanke- och handlingsmönster inom ett område där kraven på rättvisa och jämställdhet tidigare inte fått något stort gehör. *Tjejgig* har delvis redan åstadkommit ett sådant genomslag. Hur och i vilka avseenden det skett har vi redogjort för ovan. I och

med att projektet startade upplevde tjejerna att de inte behövde vara tysta längre och enbart finna sig i att killarna hade tagit på sig tolkningsföreträdet för hur verksamheterna skulle organiseras och resurserna fördelas i de skilda medlemsföreningarna.

Svårigheterna fick i det läget hänföras till historieskrivningen. Nu var det möjligheterna som gällde och det behov som var uppdämt sedan lång tid tillbaka. Tjejerna ville verkligen göra sig gällande på musikens område. Många av dem hade i flera år försökt få utrymme för sina intressen, både när det gäller musik men också när det gäller teknik.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Utövändet av rock- och popmusik har som företrädarna för *Tjejgig* påpekat i sin bidragsansökan till *Kihl* huvudsakligen skett med manliga förtecken även om tjejerna mer och mer ställt krav på att få vara med. Några sakliga skäl för att hindra tjejerna har oftast inte angivits. Tjejerna har bara upplevt att de inte varit önskvärda när det gäller musik och teknik men däremot i att utföra administrativa göromål eller också praktiska sådana, som t.ex. att sköta serveringen eller att städa. Mer eller mindre raffinerade sätt från killarnas sida i att få tjejerna att hålla sig borta har förekommit. Som exempel på sådana metoder kan nämnas nedladdade porrsidor från Internet som startsidor i datorerna, vilka berört tjejerna mycket illa, men också den allmänna "killjargongen" i föreningarna.

Allt sådant har berört tjejerna illa men ändå inte avhållit dem från att försöka ta sin rättmätiga plats i föreningarna och deras musiklokaler. Tjejerna har istället på olika sätt försökt visa sitt ogillande och att de inte accepterar att bli behandlade på detta sätt i föreningar med ideella och demokratiska förtecken. Ovan beskrivna kultur omfattas dock inte alls av alla killar. Många killar har med sina attityder och sitt beteende visat att de välkomnar tjejernas intåg i föreningarna och att de tror att den förändringen kommer att åstadkomma trivsammare förhållanden även för dem och på sikt för alla i föreningarna.

Kapitel 3

Zornspelet

Kulturårsprojektet *Zornspelet* kom till på initiativ av två av Mora folkhögskolas lärare. För att åstadkomma en uppsättning av ett teaterspel om Anders och Emma Zorn, benämnt *Zornspelet*, ville de arrangera en folkhögskolekurs under läsåret 1997-98 i syfte att åstadkomma ett sådant spel att framföras sommaren 1998.

Zornspelskursen, som den kom att kallas, utformades och bedrevs enligt ett tematiskt/pedagogiskt arbetssätt vilket kort kan beskrivas som ett processarbete, ett gemensamt/kollektivt och ett individuellt. Den kollektiva och gemensamma processen skulle leda fram till och avslutas med en gestaltning av Emma och Anders Zorns liv, d.v.s. ett färdigt teaterspel som skulle framföras av kursdeltagarna under kulturårets sommar. De individuella processerna skiftade självfallet mellan deltagarna som var av båda könen beroende på vars ens bakgrund, ålder, tidigare erfarenheter och kunskaper och kanske också beroende på vilka deras skäl för att söka kursen varit.

Kursen kom till av bl.a. två tydliga skäl. Det ena var att bidra till ortens kulturella utveckling, som av förklarliga skäl domineras av främst skidsport och annan idrott. Det främsta uttrycket för denna dominans är det årligen återkommande Vasaloppet. Det andra skälet var att ta vara på en annan av Moras tillgångar; Anders och Emma Zorn och den prägel de genom idogt folkbildningsarbete under sina liv satte på Mora. Deras hem, Zorngården, är sedan många år tillbaka museum. Ett konstmuseum över Anders Zorns konstproduktion finns i en till Zorngården näraliggande byggnad. Emma Zorn dog 1942 och Anders Zorn redan 1920. Vartefter åren gått har historien bleknat och så även makarna Zorns betydelse för Mora och moraborna, som de delar sin historia med. Oförtjänt tyckte initiativtagarna till *Zornspelet* och Zornspelskursen. Mora folkhögskola är en av de folkliga institutioner som tack vare makarna Zorn finns i Mora. Föreläsningföreningen, biblioteket och Mora Hemslöjd är andra.

För en kurs av det här slaget, vilken skulle leda fram till en teateruppsättning - ett sommarspel i Mora - fanns ingen färdig kursplan. Den fick skapas för ändamålet och vartefter kursen fortskred och behoven blev annorlunda, förändrades även kursplanen. Utöver den skapande processen i kursen skulle eleverna även ges möjligheter att skaffa sig gymnasiebehörighet i basämnen. Mora folkhögskola har, som så många andra folkhögskolor, utan att de egentligen själva valt det "tvingats" in i en utbildningsroll för att t.ex. bistå arbetslösa människor med det som brukar kallas kompetenshöjning eller att stödja människor som snabbt behöver skaffa sig behörighet för studier vid högskolor och universitet. Under sådana omständigheter är det lätt att folkhögskolans primära roll,

den att främst vara folkbildare och bildningsanstalt, hamnar vid sidan av. Zornspelskursen skulle med sin pedagogiska idé och nydanande pedagogiska metoder bidra till att folkbildningstanken såväl förnyades som hölls levande på skolan, även i tider när behoven av nödvändiga och snabba utbildningsinsatser är stora. Rekryteringen till Zornspelskursen skulle vara så mångfacetterad som möjligt, d.v.s. olikheter skulle snarare premiera än utesluta deltagare. Det enda avsteg som härvidlag gjordes var att intensifiera rekryteringen av manliga kursdeltagare eftersom de inledningsvis var mycket få.

Projektets syften

I Mora folkhögskolas ansökan till *Kihl* formulerades fem syften med Zornspelskursen. Det **första syftet**; att skapa *Zornspelet*, ett sommarspel i Mora utmynnade i 11 teaterföreställningar i juni/juli 1998. Det **andra syftet**; att vårda det rika zornska kulturarvet, som pågick under hela den 42 veckor långa kursen då deltagarna utförde ett gediget forskningsarbete om Zorn. Samtidigt omformade och formulerade de sina rön i manusförfattande och i arbete med scenografi, musik och utformning av kostymer och annan rekvisita. Det **tredje syftet**; att utveckla ett samarbete med andra lokala kulturaktörer är en process som pågår och har pågått sedan Zornspelskursen startade. Kontakter med lokala kulturverksamheter har funnits redan innan Zornspelskursen kom till, om än inte det man kallar samarbete. Såväl elever som lärare har sina lokala kontaktytor och nätverk. En direkt koppling till en av Moras kulturföreningar, arrangörsföreningen K-märkt, finns genom några av skolans lärare.

Mellan Zornsamlingarna (Zornmuseet och Zorngården) och folkhögskolan finns en naturlig koppling eftersom det var makarna Zorn som en gång grundade skolan och Emma Zorn var medlem i dess styrelse fram till sin död. Efter 1940-talet har Mora folkhögskola drivits av landstinget i Dalarna. Något organiserat samarbete mellan Zornsamlingarna och dess entusiaster samt skolan har därefter inte ägt rum även om intresse för ett sådant funnits och fortfarande finns från folkhögskolans sida. Inför *Zornspelet* har kontakterna dem emellan dock intensifierats. Specialvisningar av Zorngården och Zornmuseet har skett för deltagarna i Zornspelskursen vid ett par tillfällen. Även museets arkiv har öppnats för dem. Museets intendent och Zorngårdens föreståndare har haft föreläsningar och även bistått kursdeltagarna med sakupplysningar i olika frågor.

När det blev känt i bygden att Zornspelskursen startat på Mora folkhögskola och att den så småningom skulle resultera i ett teaterspel om Emma och Anders Zorn visade det sig att det fortfarande fanns morabor som hade starka relationer till paret Zorn. En dotterson till den sedermera kände byggmästaren Anders Diös, vilken för övrigt fick en friplats på folkhögskolans första årskurs 1907, bjöd in hela kursen till studiebesök på släktgården. Besöket gav kursdeltagarna stoff till det pågående pjäsarbetet. Kontakter med ättlingen till en av Zorns f.d. drängar gav såväl några autentiska rader ur dennes dagbokstexter till manuset som en av Zorn använd whiskeyflaska, som rekvisita.

Det **fjärde syftet** för Zornspelskursen var; att bidra till en långsiktig utveckling av den lokala kulturen i Mora. Tanken var, som tidigare sagts, att bidra till en bättre balans mellan idrott och kultur. Under hela året, varje år, pågår arbetet med Vasaloppet, där många ortsbor är direkt eller indirekt inblandade. Ett årligt besök på Zornmuseet eller Zorngården är däremot inte en lika stor självklarhet för moraborna. Den publik som

besöker dessa båda sevärdheter kommer oftast från andra delar av landet, framförallt från stockholmsområdet. Från Zornsamlingarna tolkas detta som att moraborna ännu inte vant sig vid att det finns två för Mora helt unika svenska museer med en historia som även moraborna har del i.

Under hösten 1999 har det förts en stundtals livlig debatt i medierna om Moras kulturliv, främst i dagstidningar. Kritiken är hård från många kulturaktiva personer och organisationer mot att, som de ser det, Mora kommun inte anser sig ha råd med kultur utan istället satsar på, vad de kallar, festivaler och jippon. För sina ställningstaganden anför de utvecklingen av kommunens stöd till skilda teaterverksamheter. Från 1991, då Mora hade ett kommunalt anslag för teater på 120.000 kronor, till 1996 har kommunens anslag för samma konstform sänkts till noll. Samtidigt har kommunens kulturnämnd hört sig för hos *Zornspelet* om vilka nuvarande och framtida behov spelet och dess aktörer har för sin fortsatta verksamhet. Några pengar finns inte att få men kulturnämndens initiativ togs ändå emot positivt. För *Zornspelets* del kan det handla om möjligheter att under spelperioden få hjälp med barnpassning och annan materiell hjälp, som t.ex. kaffebröd bakat av kommunens arbetslag, hjälp med biljettbokning och -försäljning etc.

Zornspelet är seriös amatörteater utan professionella aktörer på scenen. Enligt dess **femte syfte** ska en samverkan mellan professionella konstnärliga krafter och amatörer åstadkommas till framtida gagn för båda parter. Till projektets grundläggande skede, Zornspelskursen, engagerades konstnärer från skilda konstområden för att inspirera deltagarna och för att tillföra kursen professionella kunskaper och erfarenheter.

Idéer, initiativ och planering

Idén till *Zornspelet* och Zornspelskursen kom från två av Mora folkhögskolas lärare, Britti Halvarsson som är bildlärare och Martin Göthberg som är teaterlärare på samma skola. Zornspelskursen föregicks av en intern process och diskussion i lärarkollegiet om huruvida en gestaltande pedagogik av Zornspelskursens karaktär skulle införlivas i skolans undervisningsmetoder eller ej. Meningarna därom var delade. Att spelet skulle handla om Anders och Emma Zorn var däremot inte kontroversiellt eftersom Mora folkhögskola är ett Zornskt arv med folkbildning som gemensam nämnare. De syften som formulerades för Zornspelskursen har även sin förankring i makarna Zorns liv och gärning som konstnärer och folkbildare.

Att resultatet av kursen skulle bli ett teaterspel med ovan nämnda innehåll var bestämt när kursen startade hösten 1997, däremot inte hur det skulle ske. Spelet skulle gemensamt skapas under kursen av kursdeltagare, lärare och gästföreläsare. Till en början skedde detta utan specialisering av de olika roller som behövdes för att det skulle bli ett färdigt spel, d.v.s. alla skrev, snickrade, dansade etc. Vartefter kursen fortlöpte skedde en specialisering av olika uppgifter och en individuell fördjupning av det gemensamma arbetet ägde rum. Så småningom utkristalliserade det sig vilka som skulle skriva det slutgiltiga manuset, vilka som skulle sy scenkostymerna, vilka som skulle sköta mediakontakterna och vilka som skulle sköta projektets dokumentation. Det var med andra ord mycket litet av detaljplanering som föregick kursen. Planeringen var, kan man säga, en del av själva processen.

Projektorganisation och antal medverkande

De båda lärarna Britti och Martin var ansvariga för kursen och ingick av det skälet i projektorganisationen. Det gjorde också varje kursdeltagare såväl som folkhögskolan, som tog det administrativa, juridiska och ekonomiska ansvaret för kursen gentemot myndigheter och bidragsgivare och var spelets producent.

Initialt deltog 18 personer i Zornspelskursen. Efter hand tillkom fler och fler deltagare. Dels var en viss nyrekrytering nödvändig för att besätta de roller som under kursens gång växte fram och dels tillkom några deltagare när ryktet om kursen spred sig. Inför kursavslutningen, d.v.s. 1998 års uruppförande av *Zornspelet*, bestod ensemblen av sammanlagt 37 personer i olika roller på och bakom scenen. Av dessa hade 29 personer deltagit i hela eller delar av kursen.

Genomförande av skilda verksamheter

Zornspelskursen med sin speciella karaktär och inriktning är inte helt enkel att beskriva utifrån ovan angivna rubrik. Själva kursen kan ses som en verksamhet och *Zornspelet* som en annan men en följd av den första. Med tanke på de omdömen, det gensvar och det intresse spelet fått av publiken är genomförandet av kulturårsprojektet väl utfört. Detsamma kan sägas om Zornspelskursen, som riktade sig inåt mot deltagarna. Detta senare är det viktigaste, påpekas i projektredovisningen till *Kihl*, vilket i folkbildningssammanhang alltid måste vara det viktigaste. I folkbildning av den karaktär det här är frågan om såväl som i andra liknande sammanhang eftersträvas vare sig likhet eller konsensus utan snarare ses dess motsatser som en tillgång; olikhet och diskrepans.

Varje deltagare i kursen har haft sin egen process att förhålla sig till. För en del av deltagarna var kursperioden en omtumlande tid, då invanda tankestrukturer och betendemönster utmanades. Andra valde ett mer avvaktande förhållningssätt och avstod från alltför stora utmaningar eller också tilläts de gemensamma processerna bli den arena där dessa fick sitt utlopp. Samtliga kursdeltagare, kursledning och övriga berörda i Zornspelskursen har tillsammans haft upplevelser under kursen som på olika sätt påverkat inte bara dem själva, utan alla i deras omgivning har på ett eller annat sätt berörts. För folkhögskolans del har kursen inneburit ett pedagogiskt genombrott. Den initierades under motstånd och genomförandet åtföljdes inledningsvis av en intern debatt. Motståndet och debatten medförde att initiativtagarna tvingades bearbeta sina ståndpunkter, förtydliga sina ställningstaganden och fördjupa sin argumentering för att få kursen godkänd. Detta visade sig senare vara ett stöd i det fortsatta kursarbetet och har också medfört att pedagogiken tagits i bruk i andra sammanhang inom skolan.

I det här sammanhanget kan nämnas att Mora folkhögskola erhållit ett utvecklings- och forskningsbidrag på sammanlagt 200.000 kronor av Folkbildningsrådet. Anledningen är Zornspels-kursen. Under två års tid ska de pedagogiska erfarenheter som den gav bearbetas och vidareutvecklas. Kursen visade att nydanande former av folkbildning kan vara svåra att anpassa till de traditionella folkbildningsstrukturerna.

Resursutnyttjande

Mora folkhögskola erhöll 200.000 kronor av sökta 420.000 från *Kihl*. Trots en halvering av det sökta bidraget var det viktigt för att Zornspelskursen skulle komma till stånd och

i dess förlängning *Zornspelet*. Det erhållna bidraget gav kursen legitimitet och en status som projektet i sin helhet gagnats av. Den huvudsakliga finansieringen av projektet har dock Mora folkhögskola tagit på sig. Den sammanlagda ekonomiska omslutningen för Zornspelskursen och *Zornspelet* under kulturåret uppgick till drygt 1 Mkr., (1.153.000 kr). Ett mått på hur stora de resurser varit som brukar kallas ideella och frivilliga framgår av en EU-ansökan för kommande uppsättning av spelet. Från det att Zornspelskursen avslutades 1998 fram till det att 1999 års *Zornspel* genomförts beräknas de inblandade i spelet tillsammans ha utfört 5 760 ideella arbetstimmar.

Andra resurser som kommit projektet till del är samverkan med t.ex. Dalateatern i föreläsningar och vid studiebesök men också lån av teaterns gradäng. I samarbete med Zornsamlingarna har kursdeltagarna fått specialvisningar av både Zornmuseet och Zorngården. Dess intendent och föreståndare har föreläst för teaterkursen och deltagarna har vid några tillfällen haft tillgång till samlingarnas arkiv. Uppsättningen av spelet har även fått stöd och bidrag av materiell karaktär från företag och organisationer i Mora.

Inför 2000 års *Zornspel* har en förfrågan från ett av Moras största företag kommit om att köpa en hel föreställning av nämnda spel. Företaget vill på detta sätt gynna sina trognaste kunder samtidigt som det bidrar till att lyfta fram bygdens konstnärliga och kulturella arv. De förslag till stöd från Mora kulturnämnd (på en direkt förfrågan därifrån) som Föreningen Zornspelet gav fick däremot inte någon positiv respons. Inte i något fall tyckte sig kulturnämnden kunna bidra till de praktiska insatser föreningen föreslagit. Det gäller såväl hjälp med biljettförsäljning som tryckerihjälp och temporära barnomsorgslösningar.

Publik och deltagande

I Zornspelskursen deltog vid kursstarten 18 personer och vid tiden för kursavslutningen 29. I teateruppsättningen deltog 37 personer bakom, bredvid eller på scenen. Tio föreställningar var planerade men på grund av den stora efterfrågan på biljetter genomfördes ytterligare en föreställning och dessförinnan ett par publikrepetitioner. Mer än 2 000 personer såg *Zornspelet* under kulturåret 1998. Varje föreställning kunde ses av 182 personer. Räknar man in den uppmärksamhet som enskilda personer visat spelet genom sin vilja att bistå med egna erfarenheter, med råd och dåd i olika sakfrågor och med faktauppgifter har det intresset varit betydligt större än väntat. Detsamma gäller engagemanget från lokala näringsidkare när det gäller sponsring av spelet, ekonomiskt och/eller materiellt.

Projektets resultat

När det gäller Zornspelskursen, som var en förutsättning för uppsättningen av *Zornspelet*, och de svar ovanstående rubrik borde få är de nära nog lika knepiga att redovisa som de spontana svaren skulle bli på Bo Eneroths fråga i metodboken med titeln - *Hur mäter man 'vackert'*? (1984). Hur mäter man kursdeltagarnas och de medverkandes upplevelser, känslor och utveckling av sina personligheter från tiden före till tiden efter detta spel och processen däremellan?

Det enda mål som internt sattes upp inför kursstart var att genomföra Zornspelskursen. Hur den skulle ske och hur det skulle bli visste inte någon, inte ens huruvida kursen verkligen skulle resultera i ett teaterspel om makarna Zorn. Vartefter kursen fortgick

framstod just det som ett eftersträvansvärt mål för fler och fler av kursdeltagarna och målmedvetenheten ökade samtidigt som deltagarna trängde in i det material som bildade stoff i arbetet mot detta möjliga mål.

Genom att redovisa några påtagliga resultat av processarbetet i kursen tillgodoser vi frågan i ovanstående rubrik, trots att några sådana mål för kursen aldrig sattes upp internt. Den interna devisen för kursen kan snarare uttryckas på det här sättet: *Det är vägen som är mödan värd!* (Karin Boye, 1927).

Under den 42 veckor långa kursen utsattes och utsatte sig deltagarna tidvis nästan dagligen för utmaningar som, om de kunnat uttala sig om dem i tidigare skeden av kursen, hade sagt sig inte varit möjliga att genomföra. Deltagare, som aldrig tidigare skrivit, skrev manus. De som aldrig sytt, i varje fall inte scenkläder, sydde sådana. De som aldrig tidigare kulat, bara hört andra göra det, lärde sig kula. (Enligt Sv. Akad. Ordlista (1998) är kulning: *Sång för att kalla samman djur vid vallning*). Kursdeltagare, vars röst ingen tidigare hört höja sig över mängdens, lärde sig långa replikstycken utantill och framförde dessa med en scenisk inlevelse ingen trott vara möjlig, kanske inte ens de själva. Tillit till sig själva och till varandra krävdes för att inte ge upp när det kärvade. Det gällde att i alla skeden istället hitta utvägar ur de svårigheter och problem som uppstod.

En oväntad effekt av Zornspelskursen stod Mora folkhögskolas vänskola i S:t Peter söder om Minneapolis i USA för. De hade hört talas om denna och ville veta mera om hur den vuxit fram och om tankarna bakom den etc. Britti Halvarsson bjöds därför in till Adolphus College som gästlärare i två veckor där hon föreläste om människan och världskonstnären Anders Zorn och om kursens upplägning, resultat och effekter m.m.

Svårigheter och möjligheter

De initiala diskussionerna och motsättningarna i skolans lärarkår om huruvida teaterkursen överhuvudtaget skulle genomföras tog mycken energi i anspråk av alla inblandade. Samtidigt tvingades de båda lärarna som initierat idén om en sådan kurs att tänka igenom och bearbeta sina argument, vilket de menar, senare stärkte såväl kursen som dem själva och utformningen av den pedagogik som skulle tillämpas. Om möjligt blev det, av de här skälen, en ännu bättre och mer genomtänkt kurs än vad som annars varit fallet.

I en bok, *Varje människa en konstnär* (1998), skriven av Lasse Ekstrand, docent i sociologi vid Högskolan i Gävle, som handlar om den tyske, numera framlidne konstnären/livskonstnären och samhällsvisionären Joseph Beuys kan man läsa att vi människor i våra möten och i umgänget med varandra tillsammans skapar "sociala skulpturer". Han menar att alla människor i grunden är skapande varelser och att vi tillsammans med varandra skapar något som överträffar det var och en av oss förmår skapa på egen hand. Samhället som konstverk, skapat av människan som social konstnär.

Att döma av deltagarnas - i Zornspelskursen - egna upplevelser, så som de beskrivit dem i intervjuer och samtal vi haft med dem, belyser Beuys ord på ett träffande sätt det de säger. Zornspelskursen har varit en kollektiv skapelseprocess, ett lagarbete där varje

deltagare trots stora olikheter sinsemellan tillsammans med varandra vida överträffat vars och ens individuella insatser.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter - mönster - processer

För själva kursen får Mora folkhögskola utgöra det som avses med lokalsamhälle medan det för teateruppsättningen är orten Mora med omnejd som är lokalsamhället. Zornspelskursen kom till som ett svar på, eller ännu hellre, som en reaktion på en längre tids diskussion i lärarkollegiet om, som en del av lärarkåren tyckte, nödvändig pedagogisk utveckling.

Mora folkhögskola har en estetisk inriktning med folkbildningstanken som bas. Det innebär att skolans elever erbjuds skapande verksamheter inom olika konstarter (som inte kan väljas bort); keramik, bild, musik och teater. Så har det varit alltsedan Emma och Anders Zorns dagar. I och med att kursen kom till fokuserades dessa delar av skolans verksamhet. De estetiska ämnena fick sin praktiska tillämpning i *Zornspelet*; i skapandet av teaterdräkter, i scenografi, i smink och i musiken, men även i regin av spelet. Om vi räknar skrivandet som en konstart gäller det även manusskrivandet.

Anders Zorn som en av sin tids främsta konstnärer var på hemmaplan tillsammans med sin hustru framförallt folkbildare. Zorn ägnade sig i första hand åt de folkliga kulturyttringarna och det är den folkliga kulturen och de folkliga traditionerna som alltjämt präglar Moras kulturliv. Räknas Vasaloppet som varande en del av Moras kulturliv, vilket många av moraborna är benägna att göra, förstärks den bilden ytterligare. Många morabor är också under hela året engagerade i det årliga Vasaloppet. ”Mycket mer kultur än så är inte nödvändigt”, kan de som verkar för ett mer utvecklat och breddat kulturliv få höra, när de på olika sätt försöker påverka både kommunen och Moras invånare i den riktningen.

För dem som är ansvariga för kulturen i Mora kommun krymper resurserna, vilket gör att några offensiva satsningar från deras håll är svåra att räkna med. För att göra en omfattande och bred kultursatsning hösten 1999 sökte kulturförvaltningen bidrag från EU. Eftersom ansökan föll väl ut kunde den planerade kulturfestivalen benämnd ”Kulturkrock” genomföras med både amatörer och professionella konstnärer inom olika konstarter, lokala sådana såväl som utifrån engagerade. Festivalen ordnades främst för den lokala publiken men eftersom turister och besökare är viktiga för Mora kommun chartrades ett par tågagnar för publik från Stockholm. För en billig penning kunde dessa åka tåg fram och tillbaka och under veckoslutet bo på hotell i Mora. Två tågagnar var fullsatta med stockholmsresenärer. De skilda evenemangen, bl.a. ett framträdande i Mora kyrka av aktörer från *Zornspelet*, var i övrigt välbesökta och uppskattade av publiken.

Att *Zornspelet* kom till har inneburit att Moras kulturliv har breddats. Förhoppningarna är att det ska bli ett årligen återkommande teaterspel, eller bygdespel, som en del väljer att kalla det. Mora kommun kan dock inte bidra till finansieringen. Till det räcker inte kommunens kulturbudget. Kommunstyrelsen beslutade dock under hösten 1999 att med början år 2000 gå in som intressent i stiftelsen Musik vid Siljan till en kostnad av 400.000 kronor per år och som en engångssumma satsa 1,5 Mkr. genom köp av aktier i MvS för denna summa. Evenemangen inom Musik vid Siljan är spridda i de deltagande

kommunerna. De större evenemangen lockar en stor publik av främst besökare utifrån medan de evenemang som är mer lokalt präglade framförallt lockar en närpublik.

Diskussioner har förts inom Föreningen Zornspelet huruvida de ska delta med *Zornspelet* som ett arrangemang inom Musik Vid Siljan. Såväl för *Zornspelet* som för Mora kommun är ett deltagande i Musik Vid Siljan förenat med kostnader. För föreningen gäller att väga fördelarna mot nackdelarna med ett deltagande och att deras ekonomi i så fall måste påverkas gynnsamt av ett deltagande. Det är det frågan idag gäller.

Kapitel 4

Ett 1900-tal

Inför kulturåret 1998 tog Östergötlands Bildningsförbund initiativ till ett kulturårsprojekt kallat *Ett 1900-tal*. Projektet skulle omfatta Östergötlands samtliga kommuner (13 st) och samtliga länets kulturinstitutioner inom olika konstarter som teater, musik och dans etc. Länsbibliotek, länsmuseum, länets föreningsarkiv, Skådebanan och deras scenografiutbildning är andra institutioner som deltagit i *Ett 1900-tal*, men också Arbetets Museum som är ett riksmuseum samt Landstingets kulturförvaltning och Af Kultur/Media. Initiativtagaren, Östergötlands Bildningsförbund, har haft rollen som projektledare och projektsamordnare.

I var och en av länets 13 kommuner har genomförts ett kulturårsarrangemang. I några av kommunerna pågår de fortfarande. I de flesta fall tog det lång tid att först komma fram till vad innehållet skulle vara, vilken profil kommunerna ville lyfta fram eller t.o.m. vad som skulle vara deras respektive profil på kulturområdet. Andra var redan igång med ganska omfattande kultursatsningar som t.ex. Åtvidabergs kommun, som i samarbete med Arbetets Museum, Linköpings Universitet och dess centrum för lokalhistorisk forskning, länsmuseum med Kulturarvsdatabas Östergötland m.fl. intressenter var igång med att ta vara på Åtvidabergs bruks- och industrihistoriska kulturarv. Flera av kommunernas kulturårsprojekt har en stark prägel av det föreningsliv som är och har varit livaktigt och verksamt i respektive kommun.

Ett 1900-tal var tänkt som en tillbakablick på det vid den tiden snart gångna millenniets senaste sekel. Genom tillbakablickarna skulle kommuner och länsinstitutioner samla sig för framtiden och kommande gemensamma kultursatsningar. För att kunna fortsätta samarbetet mellan de parter som deltagit i 1900-talsprojektet även under början av 2000-talet sökte projektledningen via länsstyrelsen bidrag från den statliga Millenniekommittén, av vilken inget bidrag erhöles för något projekt i länet.

Projektets syften

Ett viktigt syfte med projektet *Ett 1900-tal* var att bryta upp gränser, om än osynliga, mellan kommunerna och deras respektive satsningar på kultur, mellan kommunerna och

länets kulturinstitutioner och slutligen mellan länsinstitutionerna verksamma inom kulturområdet. En viktig tanke var att varje kommun inom projektets ram skulle ges möjligheter att lyfta fram sin specifika kulturprofil. När projektet initierades på plats i varje kommun var det inte givet hur och på vilket sätt kommunerna skulle profilera sig eller med vad de ville delta i projektet. Nämnas bör att initiativet till projektet togs av länsbildningsförbundet, inte av kommunerna. Projektet uppstod, med andra ord, inte ur lokalt formulerade behov eller initierades av lokalt engagerade kulturmänniskor.

I rapporter under projektets gång beskrivs projektets inledande fas som ett arbete ”med att informera om projektet” och ”att ‘placera’ det hos tänkta medverkande runt om i länet”. De formuleringarna kan antagligen härröra från ett andra syfte, nämligen det att göra Östergötland tydligt för alla människor som reser genom länet till och från mer frekventerade och profilerade besöks- och turistmål. Åtta av länets 13 kommuner är små eller relativt små med mellan ca 5 000 och ca 13 000 invånare. Redan tidigare har dessa åtta kommuner samarbetat i olika frågor. *Ett 1900-tal* syftade till samarbete inom kulturområdet även mellan dessa små och länets större kommuner, där länsinstitutionerna oftast har sin hemmabas. Var och en av Östergötlands kommuner har sin egen specifika historia och profil, inte minst de mindre kommunerna. Det var den, som genom att lyftas fram och finslipas skulle kunna ge en mångfacetterad profil åt det, enligt vad som sagts oss, i kultursammanhang ganska profillösa länet och landskapet Östergötland.

Ytterligare en tanke fanns med projektet *Ett 1900-tal* och det var att samla och samordna kunskaper och resurser hos ovan nämnda parter för framtida kultursamarbete dem emellan. När projektet *Ett 1900-tal* kom igång under kulturåret låg tankarna om det väl i fas med de idéer om samarbete som initierades och längre fram skulle inledas mellan Östergötlands kommuner och dess landsting, kallat Östsam, där även ett samarbete om gemensamma kulturfrågor skulle infogas.

Idéer, initiativ och planering

Idén till *Ett 1900-tal* föddes hos Östergötlands Bildningsförbund, som även tog initiativ till att samla länets samtliga kommuner i detta projekt i akt och mening att spegla den utveckling som på olika plan ägt rum i länet under 1900-talet. Tillbakablickarna skulle ge relief till det Östergötland nutida invånare känner, i det de nu lever och är verksamma. I planeringen för projektet ingick även att under tiden *Ett 1900-tal* pågick initiera ett arbete som syftade framåt, in i nästa sekel och millenium.

Projektorganisation och antal medverkande

För projektledning och projektsamordning har initiativtagaren Östergötlands Bildningsförbund svarat genom projektledaren Magnus Engberg. I ett tidigt skede utsåg varje deltagande part sina representanter i en länstäckande samordningsgrupp, som därefter träffats till regelbundna informations- och planeringsmöten. Som ledningsgrupp för projektet har en representant för vardera *Östergötlands Bildningsförbund*, *Länsmuseet* och *Länsbiblioteket* samt projektledaren fungerat. Utöver länets kulturinstitutioner inom musik, teater, bibliotek och museum har länsorgan som *föreningsarkivet*, *Af Kultur och Media* samt riksinstitutionen *Arbetets Museum* i Norrköping deltagit i projektet. I ett senare skede av projektet anslöt *Linköpings Stift* och *Östergötlands idrottsförbund*.

I den samordningsgrupp som under hela projekttiden träffats regelbundet har minst en representant från varje kommun deltagit (13 st) och tillika minst en person från varje deltagande institution, ca tio personer. I varje kommun har en lokal projektledare utsetts, i en del fall på heltid och i andra på deltid, oftast i ett halvår eller i något fall längre tid. Några av projektets lokala aktörer har efter en inledande fas integrerat de arbetsuppgifter det lokala projektet genererat inom sitt ordinarie verksamhetsområde - bibliotek, studieförbund etc. Andra kommuner som Söderköping har inrättat en ny tjänst som kultursekreterare, vilket är en direkt följd av det lokala 1900-talsprojektet i samma kommun medan grannkommunen Valdemarsvik ännu inte bestämt hur fortsättningen ska bli efter det att projektanställningen av en person avslutats efter ett års anställning.

I de kommuner där det lokala föreningslivet blivit en aktiv part i 1900-talsprojektet är antalet medverkande stort. Ofta har projektarbetet med att synliggöra 1900-talshistorien genomförts i studiecirkeln form. Det gäller t.ex. i *Boxholms* kommun, där en studiecirkel tog på sig uppgiften att ta reda på vilka roller och vilken betydelse kvinnor i en bruksbygd som *Boxholm* haft under de senaste hundra åren.

De institutioner som medverkat på ett aktivt sätt i projektet har tagit de personella resurser i anspråk som krävts för att som t.ex. *länsmuseet* göra en 1900-talsutställning som redan har eller kommer att ställas ut i var och en av de 13 kommunerna i länet. På motsvarande sätt har *länsbiblioteket* arbetat. Även de har producerat en vandringsutställning med tonvikten lagd på författare med anknytning till Östergötland.

Projektet har organiserats utifrån de aktörer som ingår i det. Det vill säga att var och en av aktörerna - kommuner och länsinstitutioner - är bundna till sin organisationsmodell, vilken styr deras verksamheter och deras agerande. Det har inte *Ett 1900-tal* självfallet vare sig haft ambitioner eller befogenheter att ändra på. I länsinstitutionernas uppdrag ingår att verka i hela länet. För det gör de produktioner av musik, teater etc. För att de ska ges möjlighet att framföra det de producerat i form av teaterföreställningar, konserter, uppläsningsskvällar eller utställningar måste det i varje kommun finnas en arrangör som både är beredd på och har pengar att köpa teaterföreställningar eller konserter för. Eller också får vederbörande länsinstitution själva stå som arrangör. Ett förhållande som i praktiken mer sällan förekommer. Länsteatern i Östergötland med kommunerna Linköping och Norrköping som huvudmän tillsammans med Landstinget har å andra sidan en mycket låg frekvens på sitt turnerande i länet. I huvudsak sker länsteaterns uppsättningar i de ovan nämnda två kommunerna.

I östgötakommunerna har, som i många av Sveriges kommuner, kulturbudgeten stadigt minskat under ett antal år av 90-talet. Några av Ett 1900-talskommunerna har inte någon specifik kulturbudget utan den typen av verksamheter tvingas löpande konkurrera med andra kommunala verksamheter, som t.ex. skola, barn- och äldreomsorg eller satsningar på turism. Institutionerna å sin sida är även de utsatta för minskade resurser. Detta förhållande kan medföra att de blir mindre benägna att vidmakthålla eller utöka sitt engagemang och det uppdrag de har i hela länet. De kanske hellre agerar på det sätt de oftast kritiserar för; att deras produktioner alltför ofta förläggs till länets större orter.

Genomförande av skilda verksamheter

I de flesta av kommunerna inom Ett 1900-tal kom kulturårsprojektet att drivas av respektive kulturförvaltning eller av dess bibliotekspersonal. De lokala studieförbunden

har varit engagerade i flera av kommunerna. I *Norrköping* blev det Stadsmuseet som genomförde deras del av *Ett 1900-tal*. Några har satsat på utåtriktade verksamheter medan andra grävt i historien för att ställa samman ett material som framöver ska exponeras för invånarna i lämpliga sammanhang.

I *Söderköping* kom de snabbt igång med att redan inför kulturårets sommar ordna en annorlunda utställning som riktade sig till och intresserade såväl de egna invånarna som besökare utifrån. Eftersom *Söderköping* är en gammal handelsstad vid Göta kanal bestämde projektgruppen sig för att under kulturåret arbeta under temat *Handel och vatten*. Barbro Mellqvist, som anställdes för ändamålet, anlidade lokala konstnärer och fotografer för att både framställa utställningsmaterialet men också för att placera ut det på strategiskt utvalda platser i tätorten. Ett femtiotal bilder i plast och betong framställdes och placerades ut där det vid förra sekelskiftet tagits foton av butiker eller verksamheter med anknytning till handel. En del bilder placerades i av konstnärerna och för ändamålet framställda tittskåp. I tittskåpen kunde iakttagaren se den gamla vyn av t.ex. en butik eller liknande verksamhet och när blicken riktades bredvid skåpet kunde samma hus, del av gata etc. i nuvarande skick iakttas. Utställningen väckte stort intresse och även ett stort engagemang hos invånarna, både enskilda och småstadens näringsidkare.

Studieförbunden, inte minst Vuxenskolan, har dragit sitt strå till stacken genom att utifrån sina specifika kunskaper lyfta fram det bygden har av lanthandelshistoria, som ingen annan ägnat sig åt. De hoppas att genom att aktualisera en del av historien som berör varje söderköpingsbo, skapa debatt om varför handelns utveckling skett på det sätt den gjort och vilken påverkan den har och har haft på kommunens utveckling. Söderköpings Stadshistoriska Museum byggde en permanent utställning med anknytning till detta tema med titeln "I bodar och butiker". När själva kulturårsprojektet avslutats tog kommunen beslut om att anställa projektledaren Barbro Mellqvist i en nyinrättad tjänst som kultursekreterare på halvtid.

Eftersom *Ett 1900-tal* inte kom igång på allvar under kulturåret 1998 i alla kommuner, har resultatet av det lokala projektarbetet i flera fall låtit vänta på sig till år 1999. I länets minsta kommun, i *Ydre* (av Folkrorelserådet utnämnd till "Årets kommun", 1999) med drygt 4 000 invånare, startade kulturårsprojektet i november 1998. I början av september 1999 presenterade de lokalt projektansvariga resultatet av sitt arbete - en utställning om skogen under 1900-talet. I *Ydre* är och har skogen varit dess huvudnäring under åtminstone de senaste hundra åren. Skogen har lika stor ekonomisk betydelse i bygden idag som den hade för 100 år sedan.

I *Boxholms* kommun, vars 1900-talstema var *Kvinnor i bruksmiljö*, söktes EU-pengar för ett mer omfattande kulturårsprojekt än vad det sedan blev. EU-bidraget gick istället till Krafttaget-kulturcentrum, ett arbetslöshets- och utbildningsprojekt för 12 arbetslösa kvinnor med kommunen som huvudman och där Boxholmsbygdens historia under de senaste 1 000 åren fokuserades. Resultatet av detta projekt kommer att bli en historisk databas på biblioteket, en bok och ett forskningsmaterial samlat i pärmar där skolelever, lärare och andra boxholmsbor kan ta del av sin gemensamma historia.

I det lokala 1900-talsprojektet *Kvinnor i bruksmiljö* deltog en studiecirkel med tiotalet deltagare, vilka inriktat sig på ett antal specifika och lokala kvinnoprofiler (80 st) som under de senaste 100 åren varit verksamma inom olika näringar, i idrott, sjukvård och

kvinnorganisationer. Kvinnor engagerade i politik och kyrka men även kvinnliga original genom tiderna beskrivs. Resultatet av studiecirkelarbetet har redovisats i form av ett fotoalbum med beskrivande texter om dessa åttio kvinnor och i en utställning på samma tema med start vid millennieskiftet på biblioteket i *Boxholm*. De båda boxholmsprojekten kompletterar varandra genom att de fokuserar på olika tidsepoker men också på skilda historiska företeelser.

Ödeshögs kommun valde att som 1900-talsprojekt inrikta sig på sina föreningars historia. Det är inte bara så att kommunen har ett mycket stort antal kultur-, fritids- och idrottsföreningar. Många av dem har varit verksamma under större delen av 1900-talet. I *Ödeshög* har föreningarna även haft och har en betydelsfull roll som samhällsaktör på ett sätt som inte är vanligt förekommande i Sveriges kommuner. Föreningarna både äger och driver anläggningarna där de har sina verksamheter. Endast sporthallen ägs av kommunen och drivs i kommunal regi.

En önskvärd och eftersträvansvärd effekt av 1900-talsprojektet är att ett lokalhistoriskt arkiv ska inrättas i kommunen där såväl föreningar, politiska organisationer som ortens företag kan deponera sitt historiska material. Många av föreningarna har väl dokumenterade verksamheter i protokoll, årsberättelser och -böcker, foton m.m. sedan lång tid tillbaka. De har däremot inte alltid haft full kontroll över var detta material finns eller hur det förvaras. I en del fall har det förvarats på ett olämpligt sätt och materialet har därför skadats allvarligt. Genom kulturårsprojektet har sådana olägenheter uppdagats, vilket ännu mer aktualiserar vikten av att ett lokalhistoriskt arkiv kommer till stånd. Ännu har kommunens politiker inte på allvar engagerat sig i frågan och de har heller inte bifallit önskemål om lämplig lokal från dem som engagerat sig i projektet, trots att flera lokaler varit aktuella. Och detta trots att den lokala Sparbanksstiftelsen utmanat kommunen till handling genom att anslå en rejäl summa pengar som grundplåt för ett arkiv.

Resultatet av det arbete som redan gjorts, vilket påbörjades under kulturåret och har pågått under hela 1999, visades för kommuninvånarna under skyltsöndagen 1999. Nästa steg i projektet genomförs under år 2000, vilket är att sammanställa en bok av de forskarrön som föreningarnas medlemmar tagit fram.

Ödeshögs grannkommun *Vadstena* har inför sommaren 1999 påbörjat sitt lokala 1900-talsprojekt under temat *Småstaden*. Det har skett genom en produktion, som *Vadstena Kulturcentrum* står bakom, av en permanent fotoutställning med människor och miljöer från förr placerad på platser med anknytning till det som fotocollagen visar. En annan del av *Vadstenas* 1900-talsprojekt har varit att beskriva orten genom föreläsningar, i studiecirkel och dokumentationer under olika *Vadstenatemor* som t.ex. kyrkoliv (bl.a. Heliga Birgitta) och sjukvård (främst psykvården som har mycket gamla anor i *Vadstena*). Ytterligare en del av *Ett 1900-tal* är en "utställning" som innebär att åskådaren/besökaren förflyttar sig över hela staden för att uppleva olika delar av *Vadstenas* samhällsliv; boende, arbetsplatser, kommunikationer etc. Till denna del ska fogas programverksamhet i form av föreläsningar, stadsvandringar m.m. Denna del av *Ett 1900-tal* färdigställs inför *Vadstenas* 600-årsjubileum sommaren 2000 (stadsprivilegier år 1400) och blir även slutmanifestation i *Vadstenas* 1900-talsprojekt.

I september 1999 genomförde länsprojektet *Ett 1900-tal*, i samverkan med *Vadstena Kulturcentrum*, en kulturhelg i *Vadstena* för att manifestera länets gemensamma kulturårsprojekt. Trots ett mycket bra program och med flera av länets institutioner, som

Östgötamusiken, länsbiblioteket och Östgötateatern engagerade i programmet, lockade arrangemanget inte någon stor publik vare sig utifrån eller från värdkommunen.

Valdemarsviks kommuns bidrag till *Ett 1900-tal* blev ett redan pågående ettårigt projekt/förarbete som syftade till att bygga upp ett skärgårdsmuseum i kommunen. För ändamålet hade kommunen fått ett EU-bidrag (Mål 5b), vilket användes till inventering och dokumentation av kommunens skärgårdsmiljöer/-historia. Karin Klöör, lokal konstnär och kulturarbetare, anställdes i ett år och tillsammans med två ALU-arbetare filmade, intervjuade, gjorde dokumentstudier och fotograferade hon miljöer och människor. Avsikten med museet var inte att samla in föremål och miljöer från bygden, det hade respektive hembygdsförening redan klarat av, utan museet skulle fungera som en sambandscentral, en databas där besökaren skulle ges möjligheter att ta reda på var dessa föremål och miljöer kan ses och upplevas.

När förarbetena efter ett år var klara avslutades projektet och är därefter vilande. Några beslut om hur fortsättningen ska bli har ännu inte tagits sedan även kommunens kanslichef, och för museiprojektet den drivande kraften, avslutat sin tjänst och gått i pension.

I *Finspångs* kommun, som är en gammal bruks- och industrikommun, blev det naturliga valet till *Ett 1900-tal* att lyfta fram bygdens industrihistoria. I inventerings- och dokumentationsarbetet inbjöds föreningar och organisationer men också näringslivet i form av Gränges och ABB att tillsammans med kommunen söka skapa ett Teknik- och kulturhus. Till det sistnämnda behövdes pengar och det är framförallt möjligheten att skaffa fram sådana som kommer att avgöra när detta hus kan förverkligas. *Finspångs* kommun har sagt sig för närvarande inte ha några möjligheter att i sin budget prioritera frågan om ett Teknik- och kulturhus.

Däremot har inventerings- och dokumentationsarbetet resulterat i ett omfattande material, som ordnats och registrerats i en lokal databas upprättad för ändamålet. Databasarbetet har utförts av ett arbetslöshets- och utbildningsprojekt, där ABF stod för lokaler och utrustning och Af försåg projektet med deltagare samtidigt som kommunen stod för projektets omkostnader. Deltagarna har lagt ned ett både omfattande och gediget arbete med att bearbeta, registrera, ordna och göra materialet sökbar. I databasen kan man finna material/beskrivningar om arbetsliv, fackligt arbete, kommunens näringsliv, kyrkor och samfund men också om miljöfrågor - som t.ex. hur Agenda 21-arbetet bedrivs i kommunen. Man kan finna folklivshistoria och beskrivningar om "Vår landsbygd", om turism och utbildning m.m. Utöver det inlagda lokala materialet i databasen kan man via länkar komma vidare till t.ex. andra kultursidor i Östergötland. När denna rapport färdigställs i början av år 2000 är de upphovsrättsliga tvisterna bilagda och databasen möjlig att nå via *Finspångs* kommuns hemsida - www.finspang.com - under rubriken *Ett 1900-tal*.

När kulturårsprojektet *Ett 1900-tal* proklamerades var *Åtvidabergs* kommun redan igång med ett omfattande, flerårigt och lokalt projekt som syftade till att lyfta fram kommunens bruks- och industrihistoria. I detta arbete var såväl Linköpings Universitet genom dess Centrum för lokalhistoria och Kulturarvsdatabas Östergötland (gemensamt bildad av Östergötlands länsmuseum och Centrum för lokalhistoria) involverade. Även universitetets Centrum för studier av det industriella kulturarvet (CSIK) och Arbetets Museum är engagerade i projektet. Främst genom *Arbetets Museums* insatser med att framställa en vandringsutställning/fotoutställning inom projektets ram finns kopplingen

till *Ett 1900-tal*. Utställningen skildrar det moderna industrisamhällets förändrade villkor under de senaste hundra åren under temat - *Det specifika skildrar det generella*.

I *Mjölby* kommun har *Ett 1900-tal* präglats av en viss tröghet, kanske beroende på att det tema som valdes, *Mat och dryck*, inte väckte det intresse hos invånarna som den lokala projektgruppen hade hoppats. En del planerade inslag med anknytning till nämnda tema är dock genomförda t.ex. utställningen *Dasset i våra hjärtan*. Även några stadsvandringar på temat *Mat och dryck* gjordes sommaren 1999 i *Mjölby* hembygdsförenings regi. Pensionärsföreningen har inventerat kaféer i *Skänninge* och till sommaren 2000 kommer en del evenemang att genomföras i ett bevarat 50-talskafé i *Väderstad*.

Motala kommun har som flera av kommunerna i *Ett 1900-tal* engagerat studieförbunden. I *Motala* är det Studieförbundet som anlitas för att driva kulturårsprojektet under temat *Kommunikation* genom att deras *Håkan Franzén* åtog sig att bli projektsamordnare. *Motalas* samtliga föreningar inbjöds på ett tidigt stadium till att medverka i projektet. Det är kulturföreningar, hembygdsföreningar, intresseföreningar m.fl. organisationer som bidragit till att uppfylla de lokalt uppställda målen med 1900-talsprojektet. Uttrycksformerna har varit många; musik, teater, revy, foto, utställningar och videofilm.

Av de åtta delprojekten inom *Motalas* 1900-talsprojekt har ett utgått; ett dokumentärfilmsprojekt om företaget *Luxor - Luxor - inte bara Tutan Camons grav*. Sex lokalt producerade utställningar av lika många producenter har sammanställts och visats för motalaborna under hösten 1999. Det är *Motala Motormuseum*, brandmuseet, *Bona lantbruksmuseum*, lantbruksmuseet i *Västra Ny*, *Motala museiförening* och *Intresseföreningen Medevi Brunn* som var och en gjort en utställning om de respektive verksamheter de är engagerade i. Samarbetet har resulterat i en gemensam videofilm som kan användas i marknadsföringen av *Motalabygden*. En revy "Å, vilket 1900-tal", har skapats och genomförts av *Motala Teaterverkstad* och kulturföreningen *Axet* i *Borensberg* har producerat ett historiskt spel som kommer att uppföras i början av år 2000.

Under våren 2000 fortsätter 1900-talsevenemangen i *Motala*. Samtliga utställningsprojekt producerade i *Ett 1900-tal* kommer att ställas ut under tre veckor på tre olika platser i kommunen. Författaraftnar kommer att arrangeras och som avslutning på den här utställningsperioden kommer en unik popkonsert à la 1960-tal att äga rum. Det är länsprojektet *Ett 1900-tal* som engagerat ett tiotal östgötska popmusikband för en nostalgisk sejour i länet under våren. Vart och ett av de deltagande banden ställer upp med sin originaluppsättning av musiker så när som på en bandmedlem som avlidit.

De båda största kommunerna i länet, *Norrköping* och *Linköping*, har deltagit med egna kulturårsprojekt i *Ett 1900-tal* på samma villkor som de mindre kommunerna. *Norrköpings* kommun deltog genom sitt stadsmuseum i kulturårsprojektet. Projektet genomfördes i två steg där steg 1 innebar en dokumentation av sex av stans 44 invandrarföreningar under rubriken *Meningen med föreningen*. I steg 2 i projektet utgick museet från de kontakter som etablerats under dokumentationsfasen med människor i invandrarföreningarna för att i samverkan med dessa skapa en utställning under samma tema som den ovan nämnda dokumentationen. Utställningen genomfördes under september månad 1999. Därefter har en rapport skrivits om satsningen. Skälet till att

temat för Norrköpings deltagande i *Ett 1900-tal* blev invandrare och invandring är att dess historia präglas av invandring, inte enbart under 1900-talet och dess senaste decennier utan under stora delar av det gångna millenniet.

I *Linköping* har intresset för deltagande i *Ett 1900-tal* varit ganska svalt. Dess kulturchef Gustav Mankell säger mycket riktigt att kulturårsprojektet i sin helhet fått ett betydligt större genomslag i länets mindre kommuner än i dess större. Det har dock funnits flera uppslag och idéer, bl.a. en som syftat till att framställa en 1900-talskrönika. För ändamålet startades en ideell förening 1998. Två händelser framför alla andra har präglat *Linköping* under perioden med *Ett 1900-tal*. Det är dels biblioteksbranden under 1998 och dels den kommande invigningen av ett nybyggt bibliotek som äger rum i mars 2000. Däremot har det av kommunen anmälda 1900-talstemat, *Ungdom och utbildning*, inte lyfts fram på något avgörande sätt.

Kinda kommun bestämde sig för att delta i kulturårsprojektet *Ett 1900-tal* under temat *Landsbygd* och dess utveckling och förändring. Temat landsbygd står i *Kinda* för mycket mer än motsatsen till stad och tätort; det står för en stor del av det som är *Kinda* kommun och innefattar såväl kyrklig som allmän kultur, sport, fritid och försörjningsfrågor, jord och skog, vård och omsorg. En bygdefilmare, Gillis Johansson, har med sin kamera dokumenterat kommunens 25-åriga historia som storkommun och dess affärs-, företags- och föreningsliv. Svenska kyrkan och frikyrkan på landsbygden har studerats i två studiecirkel och socknarna Horn och Hycklinge har varit föremål för studier om kulturarvet och dess betydelse för en bygd av *Kindas* karaktär. Studieförbundet ABF valde att fokusera *Kindas* revyhistoria och parallellt med detta påbörjade teaterföreningen Superb ett arbete med att få fram material för att sätta upp ett teaterspel under temat *Kindas* revyhistoria.

Samtliga elever i *Kindas* grund- och gymnasieskoleklasser inbjöds att under 1999 delta i ett IT-projekt inför år 2000 under rubrikerna hemmet, skolan, arbetet, fritiden och miljön. Eleverna har dokumenterat såväl sin egen verklighet som att de intervjuat äldre personer i sin närhet om deras liv. Dokumentationen i sin helhet finns tillgänglig på Internet - www.kindase.se/skiftet/.

Resursutnyttjande

Av de 600.000 kronor som *Ett 1900-tal* sökte från *Kihl* beviljades ett bidrag på 500.000. Varje kommun och institution som deltagit i länsprojektet har kunnat få upp till 70.000 kronor - 20.000 kronor i ett grundbidrag och upp till 50.000 kronor som tilläggsbidrag. För att erhålla dessa pengar har kommunen eller institutionen bidragit med lika mycket i egna insatser. Bidragen har av länsprojektet fördelats lika oberoende av storlek på kommun eller t.ex. de insatser en institution egentligen ansett sig behöva. Utöver nämnda bidrag från *Kihl* erhölet projektet 1 Mkr. från Framtidens kultur, 100.000 kronor från Länsarbetsnämnden och 390.000 kronor från landstinget i Östergötland. Kulturårsprojektet i Östergötland har därmed haft ca 2 Mkr. till sitt förfogande.

Den stora andelen av insatser i *Ett 1900-tal* har dock varit av ideell karaktär och skett genom oavlönat och frivilligt arbete. Enbart i *Motalas* åtta 1900-talsprojekt har hittills ett par hundra personer varit engagerade och ännu återstår ett halvårs projektid med flera stora arrangemang i vilket ännu mer ideellt arbete kommer att behövas. I varje kommun, där 1900-talsprojektet baserats på deltagande och medverkan från föreningar

och organisationer, är situationen likartad. Det gäller i *Kinda* kommun där olika föreningar och studiecirkelar varit i verksamhet. Mellan 150 och 200 personer har medverkat i sådana aktiviteter under kulturåret.

Publik och deltagande

Kulturårsprojektet *Ett 1900-tal* har primärt inte haft någon publik inriktning sett ur ett kommunalt/lokalt perspektiv. Vartefter projektet fortskridit i de 13 kommunerna har de publika begivenheterna dock ökat beroende på det lokala arbete som utförts av enskilda personer, föreningar och organisationer. Det är utställningar, revyer, visningar av nyproducerade filmer etc. som hittills främst utgjort de publika inslagen och ännu pågår sådant arbete som skall resultera i publika evenemang. De lokala arrangemang som redan genomförts har överlag rönt ett stort intresse. Ännu återstår ett halvårs projekttid av *Ett 1900-tal*, som officiellt avslutas först i juni år 2000.

Iakttar man däremot *Ett 1900-tal* ur ett institutionsperspektiv har publiken för flertalet av dessa en central funktion och betydelse. De institutioner som i vanliga fall har de bredaste kontaktytorna i länet är framförallt *länsbiblioteket* och *läns museet*. Båda parter har producerat var sin vandringsutställning med anknytning till vars och ens respektive verksamhetsområden. *Länsbibliotekets* utställning om författare med anknytning till Östergötland inkluderar programkvällar med uppläsningar av och med en del av dessa författare. *Länsmuseet* har producerat en utställning med 1900-talet som tema, som visar och beskriver varje årtionde ur ett östgötskt perspektiv med utblickar mot samtida världshändelser som på olika sätt påverkat skeenden i länet. Hur stor publik dessa utställningar redan har lockat är svårt att säga eftersom de visas på de lokala folk- och stadsbiblioteken där människor kommer och går från morgon till kväll.

Länsinstitutionerna *Östgötateatern* och *Östgötamusiken* har producerat varsitt program med 1900-talstema. *Östgötateatern* ett program med flyktinglyrik, FLYKT, samt en enaktare av Berthold Brecht, ”Den judiska hustrun”, och *Östgötamusiken* ett antal program med 1900-talsmusik av olika karaktär. De här båda institutionerna har inte som läns museet och framförallt länsbiblioteket en lika självklar koppling till kommunerna även om det ingår i bådars uppdrag att verka i hela länet. De är för sin del istället beroende av lokala arrangörer för att nå en lokal publik; av att lokala arrangörer vill och har ekonomiska resurser att köpa det de båda producerar. För att deras program verkligen skulle nå länsinvånarna har *Ett 1900-tal* subventionerat kostnaderna för kulturårsarrangemangen för de kommuner som velat ta del av dem.

I *Ett 1900-tal* har länsinstitutioner av en annan karaktär än ovan nämnda publika ingått som t.ex. *Östergötlands läns föreningsarkiv* (ÖLFA), *Af Kultur Media* och *Skådebanans Scenografiutbildning i Motala*. Föreningsarkivets roll är att sprida kunskap och ge råd till kommuner, föreningar, organisationer och företag i arkivfrågor men också i att vara pådrivande i dessa för att få arkivbildningar till stånd. Några av Östergötlands kommuner har med stöd och råd från ÖLFA bildat lokalthistoriska arkiv och fler är på gång. ÖLFA har t.ex. inventerat behovet av ett lokalthistoriskt arkiv i *Ödeshög*. Behovet finns, men i dagsläget är det kommunen som har den avgörande rollen genom att de kan bidra med lämplig lokal eller också genom att de avstår från att göra det.

ÖLFA:s bidrag hittills i *Ett 1900-tal* är en inventering av det de kallar *Immigranternas kulturarv* eller med en annan benämning; inventering av invandrarföreningar. Inventeringen har genomförts i *Norrköping* och kommer att fortsätta i hela länet.

ÖLFA:s projekt anknyter till Norrköpings kulturårsprojekt på Stadsmuseet, omnämnt på annan plats i denna rapport.

Ett annat länsorgan som ingått i *Ett 1900-tal* är *Af Kultur och Media*. Deras medverkan i projektet har gått ut på att söka fånga in möjligheter till stadigvarande arbeten för kulturarbetare i länet. I och genom 1900-talsprojektet uppstår och har uppstått verksamheter som med t.ex. visst samhällsstöd skulle kunna omvandlas eller leda till professionella sådana arbeten.

Skådebanans projekt *Scenografiutbildning i Motala* har deltagit i *Ett 1900-tal* med de resurser de förfogar över, främst med erbjudanden till kulturverksamma människor i länets kommuner om utbildningar i t.ex. scenografi, i att göra utställningar och teater. Framförallt erbjuder man det som är Skådebanans primära uppgift; att engagera fler människor för kultur, på arbetsplatser, i föreningar i bostadsområden och i skolor. I bl.a. *Boxholm* och *Motala* har *Skådebanan* haft uppdrag under pågående 1900-talsprojekt.

Projektets resultat

Initiativet till *Ett 1900-tal* kom från den regionala nivån, från *Östergötlands Bildningsförbund*. De formulerade sina mål med projektet. När den lokala/kommunala nivån, enskilda människor, föreningsmedlemmar och organisationer i länets 13 kommuner bestämt sig för under vilket tema de skulle delta i *Ett 1900-tal* var processerna igång. Målformuleringar var i det läget inte det viktigaste utan mer att processerna fick fart och hölls vid liv. Några undantag finns därvidlag. I *Åtvidaberg* bl.a. där ett omfattande kulturmiljöprojekt redan var igång var målen med vad som inom projektet skulle uppnås sedan tidigare formulerade men också långsiktigheten i satsningen.

Vartefter de lokala projekten framskridit och utvecklats och engagemanget hos deltagarna vuxit har målen med satsningarna utformats efter hand. I de flesta av länets kommuner pågår det resonemang om en fortsättning av olika verksamheter som startat under *Ett 1900-tal*. Detsamma gäller inom *Bildningsförbundet* som är i färd med att främst söka extern projektfinansiering av ett kommande 2000-talsprojekt.

Bildningsförbundets mål med projektet var att det skulle vara gränsöverskridande, d.v.s. de ofta osynliga gränser som fanns och finns mellan kommunerna, mellan kommuner och kulturinstitutioner i länet och mellan dessa länsinstitutioner i möjligaste mån skulle elimineras. Att lära känna varandra och bli medvetna om varandras förutsättningar och villkor på en i långa stycken gemensam arena, om än på olika plan, var målet.

Det viktigaste, får man förmoda, var de effekter som denna medvetenhet och denna vilja till samverkan gemensamt skulle åstadkomma. Hur en verksamhet är organiserad är ofta avgörande för hur verkningarna av densamma blir. De deltagande parterna i *Ett 1900-tal* var och är självfallet inte organiserade med tanke på bästa möjliga resultat av detta gemensamma projekt. Vad som varit vägledande för hur vars och ens organisation utformats ingår inte i vårt uppdrag att analysera. Att ekonomin för var och en av de deltagande parterna i *Ett 1900-tal* har en tungt vägande roll är dock svårt att bortse från. Organisationen är inte utformad i första hand för att främja samverkan utan mer utifrån de från varandra fristående aktörerna, som om de vill och har resurser till sitt förfogande ska köpa och sälja det de producerar till varandra. Institutionerna som säljare av de

produkter de framställer i form av teaterföreställningar, konserter, föreläsningar och uppläsningkvällar, utställningar etc. och kommunerna som köpare av desamma. Nedskurna kommunala kulturanslag främjar inte rådande förhållande. Istället för att kommunerna köper t.ex. teaterföreställningar från *Östgötateatern* kanske de anlitar lokala amatörer eller köper föreställningar från s.k. fria teatergrupper, som ofta kan erbjuda ett mindre format och lägre priser.

Det problem som kvarstår även efter 1900-talsprojektet är att, trots att länets olika aktörer på kulturområdet haft möjligheter att lära känna varandra och dela med sig av varandras erfarenheter och kunskaper, de villkor som styr varje verksamhet inte förändrats. Institutionerna är om de ska fylla uppgiften att vara en angelägenhet för hela länet beroende av att det lokalt i varje kommun finns människor som vill ta på sig uppgiften att vara arrangör av kulturella verksamheter. För att kunna göra det krävs ekonomiska resurser, d.v.s ett förhållande som under 1990-talet drastiskt har förändrats i takt med att kommunerna fått väsentligt sämre ekonomiska villkor än de tidigare haft. Jämsides med att kommunerna blivit mindre generösa med pengar till kultur har kulturfrågorna organisatoriskt fått en mer undanskymd politisk plattform genom att även nämndorganisationen förändrats. I flera av kommunerna hanteras denna typ av frågor inte längre av en självständig kulturnämnd utan allt oftare av annan nämnd, vars primära frågor tillhör annat politikområde, t.ex. skola, förskola och barnomsorg eller i en del fall direkt underställd kommunstyrelsen. Beslutet att delta i *Ett 1900-tal* har i de flesta av kommunerna tagits på tjänstemannanivå och endast rapporterats i berörd nämnd eller styrelse.

Svårigheter och möjligheter

För att uppnå de mål som projektet i initialskedet utgick ifrån - att i flera avseenden vara gränsöverskridande - skulle en gemensam organisation för projektet och för de följdverkningar det avsågs ge ha behövts utformas på länsnivån. Vad gäller kommunerna har de i stor sett genomfört det de bestämde sig för att göra; i flera avseenden t.o.m. mer än så. I deras planer var inte de gränsöverskridande inslagen primära så som de formulerades i länsprojektet. Gränsöverskridandet var eller blev för dem något lokalt mellan olika lokala parter som under projektets gång vant sig vid att samverka med andra och nu ser det som en tillgång som inte skall överges bara för att projektet tar slut.

I de flesta kommuner har 1900-talssatsningen hittills främst inneburit en inventering och en genomgång av händelser och verksamheter som ägt rum under det sekel som nu är till ända. Det material som vaskats fram ur sina gömmor har sammanställts för att på olika sätt redovisas för kommuninvånarna. Så långt har ett digert ideellt arbete utförts. Under hösten -99 har en fortsättning av *Ett 1900-tal* diskuterats i länsarbetsgruppen trots att projektet inte erhöll några s.k. millenniepengar via länsstyrelsen för ändamålet. Huruvida länets kommuner kommer att delta i en sådan fortsättning och om länsprojektet lyckas skaffa fram pengar för denna är i dagsläget inte klart.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

I *Ett 1900-tal* har tre kategorier kommuner deltagit: a) två stora, *Linköping* och *Norrköping*, b) åtta små (ca 4 000-14 000 inv.); *Boxholm*, *Kinda*, *Söderköping*,

Vadstena, Valdemarsvik, Ydre, Åtvidaberg och Ödeshög och tre något större (22 000-42 000 inv.); c) *Finspång, Mjölby och Motala*. Framförallt de åtta små men också de tre något större kommunerna har ett utpräglat föreningsanknutet kulturliv. Det faktum att föreningarna har en viktig roll att fylla i det lokala kulturlivet har gjort att det tagit tid att genomföra projektet. Det mesta som gjorts i *Ett 1900-tal* har skett på ideell och frivillig bas. Anställda personer i kommunernas kulturförvaltningar, på bibliotek eller i studieförbund har fungerat som projektledare eller -samordnare. I något fall har en person anställts (med s.k. arbetsmarknadspengar) specifikt för att leda projektet lokalt.

De två stora kommunerna, med ett generellt sett större kulturellt utbud än vad de mindre kommunerna har (länets kulturinstitutioner är t.ex. placerade där, se nedan), har inte gått tillväga på samma sätt. Deras möjligheter att lokalt engagera människor på ideell och frivillig väg för att genomföra projekt av den karaktär (ofta tidsmässigt omfattande) det här är frågan om är antagligen mindre. I *Norrköping*, som fortfarande präglas av sin industriella historia, anlitas stadens museum för att spegla det senaste seklets historia medelst dess invandrare. I *Linköping*, som numera framförallt är universitetsort, har de ännu inte (hösten 1999) riktigt på allvar kommit igång.

De flesta av länets kulturinstitutioner, som ingår i *Ett 1900-tal*, har sitt säte i de båda stora kommunerna, vilket självfallet påverkar deras invånares tillgång till kultur på ett gynnsamt sätt. I *Linköping* finns *läns museet, länsbiblioteket, Östgötamusiken, landstingets kulturförvaltning* och *Östergötlands Bildningsförbund. Arbetets Museum*, som är ett statligt museum men ändå har deltagit i *Ett 1900-tal*, *Östgötateatern, Norrköpings symfoniorkester, Östergötlands läns föreningsarkiv* och *Af Kultur och Media* har samtliga sin bas i *Norrköping*.

Norrköping har på ett skickligt sätt dragit nytta av den gamla industribebyggelsen i stället för att riva den. Numera används de tidigare industribyggnaderna främst för kultur- och utbildningsändamål; *Arbetets Museum*, lokaler för universitetets Campus Norrköping etc. *Linköping*, som är länets administrativa och kyrkliga centrum, präglas framförallt av universitetet med sina tusentals studenter.

Var och en av de mindre kommunerna har mer eller mindre specifik kulturell karaktär. Det gemensamma för flera av dem är traditionerna av folkbildning och ett omfattande föreningsliv, som tidigare varit mycket vitalt. Man kan säga att *Ett 1900-tal* bidragit till att på nytt sätta dessa folkliga traditioner i fokus.

Ett av syftena med 1900-talsprojektet var att ge var och en av länets kommuner möjligheter att delta i projektet under ett tema som de själva valde; att varje kommun skulle visa upp sina mest specifika drag för att tillsammans belysa länets mångfald. I de flesta kommuner var temat de valde inget nytt men genom projektet fick det förnyad aktualitet. Kultur- och fritidschefen i *Ydre* anför att det viktigaste med deltagandet i projektet var att de där kom igång med att ta sig an sin historia, främst under temat skogen. Det skedde i ett arbete vari mellan 50 och 100 personer deltog i form av ideella och frivilliga insatser, såväl professionella skogsmänniskor som Ydrebor i gemen. De som deltagit i projektet har givits möjligheter att öka sina kunskaper och förbättra sin skicklighet i hur man t.ex. skapar en utställning genom att läns museet bidragit med sitt kunnande.

Ydre är en av de kommuner som visat intresse för en fortsättning av *Ett 1900-tal* om finansieringen av ett sådant projekt kan ordnas. Ydre kommun, som även erhöll ett EU-bidrag från Mål 5b för att göra en mer omfattande marknadsföringssatsning i samband med *Ett 1900-tal*, har under den här perioden gjort en egeninsats på i runda tal ett par hundratusen kronor. En så stor ekonomisk satsning är i fortsättningen inte möjlig för Ydre kommun varför en uppföljning av *Ett 1900-tal* till stora delar måste finansieras utifrån. Det är i *Ydre* som i de flesta av övriga kommuner som ingått i *Ett 1900-tal* de ideella och frivilliga krafterna som står för kontinuiteten i satsningar av den karaktär det här frågan om.

I *Vadstena*, där främst Vadstena Kulturcentrum stått för det lokala projektarbetet, firas 600-årsjubileum under år 2000. Detta kommer att ta både pengar och människors arbete i anspråk varför ett deltagande i en uppföljning av 1900-talsprojektet är osäkert. Jubiléet, vari många vadstenabor kommer att vara engagerade, blir en i raden av återkommande historiska tillbakablickar.

I *Finspångs* kommun däremot blev det framförallt ordnandet av en databas med historiskt material som gav det lokala 1900-talsprojektet profil. Det egentliga målet med att delta i *Ett 1900-tal* var annars att ge planerna på att åstadkomma ett Teknik- och kulturhus i kommunen ny fart. Före hösten 2000 kommer inget att hända på det området av det skälet att kommunens ekonomi krävde kraftiga besparingar i den budget som lades hösten 1999. Delprojektet inom *Ett 1900-tal* med att samla *Finspångs* kommuns samhälls- och föreningshistoria i en gemensam databas är i det närmaste fullbordat. Resultatet överträffar de flestas förväntningar. För dem som medverkat till att skapa databasen har arbetet medfört att de fått såväl historiska kunskaper om sitt eget samhälle som att de ökat sina kunskaper och höjt sin kompetens i IT- och datateknik.

För *Boxholms* kommun kommer det sannolikt inte att bli någon uppföljning av 1900-talsprojektet. Kommunen har ingen kulturnämnd som ansvarar för allmänskulturella frågor. Allt utöver bibliotek som har med kultur att göra ingår i kommunstyrelsens ansvarsområde tillsammans med allt annat som kommunstyrelsen hanterar. Biblioteket har särskilda statliga bidrag för att bibehålla en godtagbar standard vad gäller barn- och ungdomslitteratur. Så länge som kommunen bibehåller nivån på sin budget för bokinköp utgår detta statliga bidrag. Det material som tagits fram lokalt i *Ett 1900-tal* kommer att ställas ut på biblioteket och kommer även därefter att finnas tillgängligt där.

Åtvidaberg, som redan innan 1900-talsprojektet startade hade påbörjat en stor satsning på sina kulturmiljöer med stöd av såväl Linköpings Universitet, Arbetets Museum som länets kulturarvsdatabas och dess länsmuseum, går vidare. Denna omfattande satsning fortsätter oavsett en uppföljning av *Ett 1900-tal* eller ej.

En kommun som är mitt i processen med det lokala 1900-talet är *Ödeshög*, som till skyltsöndagen -99 hade vernissage av en utställning som ortens anrika skidklubb producerat. Under 30 år arrangerade skidklubben Braheloppet ett dåtida stort skidlopp från Gränna till *Ödeshög*, vilket utställningen handlade om. Flera av kommunens föreningar är i färd med att inventera sin historia, vilket kommer att resultera i ett antal utställningar under våren 2000. Det lokala målet med 1900-talsprojektet var och är att åstadkomma ett lokalhistoriskt arkiv i *Ödeshög*. Ännu har inget genombrott skett i denna fråga men genom det arbete som pågår skapas argument för att ett sådant måste komma till stånd. Den pågående processen kan liknas vid en kraftsamling för att nå

dithän. I *Ödeshögs* kommun har 1900-talsprojektet främst inneburit att det lokala kulturarbetet stärkts. Nätverk har bildats och samarbete mellan olika parter har etablerats och förstärkts. Eftersom så många lokala processer är på gång och ska fullföljas, med ett 50-tal deltagande ödeshögsbor, kommer inte kommunen att delta i en uppföljning av *Ett 1900-tal*.

Kinda kommun har däremot besvarat Bildningsförbundets förfrågningar om en fortsättning av 1900-talsprojektet positivt. Om de kommer att delta och i så fall på vilket sätt det kommer att ske är inte klart. Åtminstone 150 personer har på ett eller annat sätt varit delaktiga i de lokala 1900-talsprojekten, som i de flesta fall beräknas vara klara vid årsskiftet 1999/2000. *Kinda* är en landsbygdskommun och det är under det temat de deltagit i *Ett 1900-tal*. Det är de mångas ideella och frivilliga arbete som format projektet lokalt.

I *Söderköping* har det lokala 1900-talsprojektet avsatt konkreta spår i form av fotoutställningar utomhus, permanent utställning på det lokala museet, omfattande studiecirkelarbete, millenniestaty etc. Det tydligaste tecknet på att kulturfrågorna fått större dignitet är dock att en tillsvidare tjänst som kultursekreterare, om än på halvtid, inrättats. Intentionerna med denna är att ge lokala kulturfrågor och lokalt kulturarbete tyngd, kontinuitet och en egen plattform att verka ifrån i den kommunala utåtriktade verksamheten. En hel del arbete har lagts ned på att skapa nätverk och understödjare för kultursatsningarna. I *Ett 1900-tal* har arbetet med utställningar etc. skett i form av frivillig samverkan, där framförallt handeln och lokala näringsidkare av annat slag blivit stimulerade till att ta initiativ till egna utställningar/skyltningar i anslutning till dem som skapats inom projektet. Under kulturårsprojektperioden har ett nytt bibliotek färdigställts. Inte utan diskussioner men där de som hävdade kulturens möjligheter till utveckling i många olika avseenden för en bygd/ort gick segrande ur striden.

Ett av 1900-talsprojektets mål var, som tidigare nämnts i denna rapport, att bidra till ett gränsöverskridande samarbete; mellan kommuner och länets kulturinstitutioner, institutionerna sinsemellan och mellan de deltagande kommunerna. Mellan institutionerna och mellan dessa och de deltagande kommunerna har hittills inget märkbart hänt som gör att de inblandade parterna tror att de inbördes förhållandena dem emellan kommer att förändras. Tänkbara orsaker till detta har tagits upp på annan plats i denna rapport. Inom kommunerna däremot har mycket av det här slaget inträffat, vilket i flera av kommunerna medfört en vitalisering av både föreningsliv och kulturliv. Föreningar, som längre tillbaka haft livaktiga verksamheter, har tvingats konstatera en successiv avmattning av desamma under senare år. Genom fokuseringen från *Ett 1900-tal* har de fått en nytändning och ny inspiration. Eftersom det på varje plats varit eller är flera föreningar inblandade har de inspirerats av varandra till att samarbeta. Detta har de bestämt sig för att fortsätta med även efter 1900-talsprojektet.

I *Motala* kommun t.ex. gick fem hembygds- och kulturföreningar samman om inspelningen av en gemensam videofilm. Det gäller även aktiviteter av annat slag, t.ex. en vandringsutställning som föreningarna tillsammans producerat där vars och ens specifika inriktning speglas. Inom *Motalas* 1900-talsprojekt har det, precis som i *Kinda* kommun, producerats såväl revy, "Åh vilket 1900-tal", som ett historiskt spel om utvecklingen i Borensberg. Länsprojektet kommer under våren 2000 att förlägga en gemensam begivenhet i *Motala*, som speglar populärmusikens innehållsrika historia i Östergötland.

Kapitel 5

Hand-i-hand

Kalmar läns hemslöjdsförening, med hemslöjdskonsulenten Agneta Gefors som drivande kraft, bestämde sig för att som kulturårsprojekt genomföra en utbildningsverksamhet som primärt riktade sig till länets förskolebarn. Målet var att föra in slöjd och slöjdande i barnens liv så tidigt som möjligt. Det handlade om att delge dem kunskaper som för tidigare generationer varit en naturlig del av deras uppväxt, ett kulturarv som dagens barn vanligtvis inte får del av.

Samtidigt som de lärde sig färdigheter i att tillverka redskap och nyttoföremål på ett konstfärdigt sätt skulle de få lära sig att ta tillvara material som gratis fanns att hämta i naturen och som efter avslutad användning kunde återgå till denna. Kort sagt en pedagogik i vilken kulturhistoria och kulturarv är naturliga delar, men också Agenda 21 och de kunskaper som ska göra Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle, skulle ingå på ett naturligt sätt.

Samtliga av Kalmar läns kommuner inbjöds att delta med personal från sin kommuns daghem i slöjdtutbildningen. De fem kommuner som slutligen deltog var Borgholm, Hultsfred, Högsby, Kalmar och Torsås. Även ett par studenter vid förskollärarytbildningen på Högskolan i Kalmar var med. I initialskedet var intresset för projektet svalt från kommunernas sida, men så småningom när alla praktiska detaljer ordnats på hemmaplan för deltagarna, stegrades intresset. Slutligen deltog personal från ett daghem eller avdelning i vardera av de ovan nämnda kommunerna. Några lärare var redan från början mycket engagerade i projektet, andra blev det efterhand som *Hand-i-hand*-projektet fortskred. Det verkliga genombrottet för idéerna skedde dock när projektet omsattes på hemmaplan i det praktiska arbetet tillsammans med barnen när deras entusiasm över att själva kunna förfärdiga nyttoföremål som de sedan kunde använda sig av smittade av sig.

Genom god planering och klok användning av kulturårsbidraget och mycket stora egna arbetsinsatser, även ideella sådana, har hemslöjdskonsulenten Agneta Gefors lyckats genomföra fler slöjdkurser än de som var planerade i kulturårsprojektet.

Fortbildningskurser har genomförts för de ursprungliga deltagarna och uppföljningskurser för nya deltagare. Länshemslöjdsföreningen har efter avslutat kulturårsprojekt anställt en barn- och ungdomskonsulent i slöjd på halvtid, vilket ska ses som en direkt följd av kulturårsprojektet.

Projektets syften

I ansökan till *Kihl* skriver länshemslöjdskonsulenten att målet med projektet Hand-i-hand är *att föra in slöjd och slöjdande, med vidhängande kulturhistoria, tidigt i barnens liv så att intresse väcks och kunskap om material, tekniker och användningsområden förs vidare.* För att förmedla kunskaperna till barnen var daghems- och förskolepersonalen en viktig grupp att först involvera i projektet. Det skedde genom den slöjd- och teknikutbildning som blev inledningen till projektet. Fem kommuner i länet erbjöds att delta med personal vid daghem och förskolor i kurserna samt förskollärarstudenter vid Högskolan i Kalmar.

Syftet med projektet var att daghem och förskolor med en uttalad hemslöjdsprofil skulle skapas i de deltagande kommunerna. Hela verksamheten skulle *genomsyras av slöjd, såväl den skapande verksamheten som miljön inom- och utomhus,* beskrivs i bidragsansökan. Material skulle hämtas i naturen - *återbruk och ekologi är en naturlig del av den kulturhistoriska slöjden,* seder och bruk kring årets högtider skulle uppmärksammas och bygdens sägner, myter och sagor skulle vara en given del i undervisningen.

Avsikten med Hand-i-handdaghemmen/-förskolorna var att de skulle bli så intressanta att fler skulle vilja följa deras exempel. Det långsiktiga målet var att antalet slöjddaghem och förskolor i länet successivt skulle utökas och att inriktningen skulle permanentas. Projektets syften och mål sammanföll med förskolläraernas, som om de gavs möjligheter till det hellre använde sig av naturmaterial i förskolan i form av ull, björkris och annat material från naturen framför syntet- och plastmaterial.

Idéer, initiativ och planering

Idén till projektet och initiativet till detsamma togs som tidigare sagts av projektets drivande kraft hemslöjdskonsulenten i Kalmar län Agneta Gefors. Den planering som låg till grund för projektet har till stora delar följts. De avsteg som gjorts har varit av mer praktisk karaktär, t.ex. att några moment i utbildningen slagits ihop, vilket å andra sidan har gett utrymme för nya, och just då, mer meningsfulla aktiviteter.

Den slutgiltiga planeringen kunde fastställas först när projektet kommit igång eftersom kommunerna präglades, som påpekats ovan, av en viss tröghet när det gällde att sprida informationen om utbildningen till de anställda i daghem och förskolor. Entusiastiska och hemslöjdsintresserade förskollärare finns i varje kommun men de ansvariga för ekonomi och personal på de enskilda förskolorna spred inte alltid informationen till de anställda. Ibland handlade det om de ansvarigas ointresse och/eller oförmåga att lösa de ekonomiska frågorna och skaffa ersättningspersonal under kommande kursdagar.

Projektorganisation och antal medverkande

Kalmar läns hemslöjdsförbund och länslemslöjdskonsulenten Agneta Gefors har fungerat som projektorganisation och projektorganisatör/projektledare. I kulturårsprojektets slöjdtutbildning för förskolepersonal deltog 21 personer som var anställda i daghem, i fem- och sexårsverksamheter, i friliggande förskoleavdelningar och i ett kyrkligt daghem. De aktuella kommunerna är: *Borgholm* på Öland, *Hultsfred*, mitt i länet, *Högsby*, söder om Hultsfred samt *Kalmar* och *Torsås* söder om Kalmar. Sammanlagt 118 förskolebarn tillsammans med ovan nämnda 21 personer har medverkat i projektet. Räknar man in samtliga personer som på ett eller annat sätt varit berörda av eller haft kontakt med projektet uppgår de till drygt 600. Mellan fem och tio sakkunniga personer inom skilda slöjdområden har medverkat med var och en sina resurser i form av kunskap, erfarenheter och material i kulturårsprojektet *Hand-i-hand* utöver de förmågor som anlitas enskilt av varje förskola.

Genomförande av skilda verksamheter

Kulturårets slöjdtutbildning har bedrivits i form av såväl föreläsningar i olika slöjdämnen som praktiska övningar under utbildningens nio kurstillfällen som ägde rum under kulturårets projektperiod. Mellan dessa kurstillfällen, som var förlagda till Skälby Gård i Kalmar där länslemslöjdskonsulenten har sin bas, har kursdeltagarna omsatt sina kunskaper praktiskt tillsammans med sin egen barngrupp. Särskilda studietillfällen har ordnats på plats i barngrupperna, då personal och barn tillsammans fått lära sig olika färdigheter av kunniga slöjdare eller fått lära sig ta hand om slöjdråvaran på bästa sätt av skickliga råvaruproducenter. Några har under pågående projekt haft utåtriktade verksamheter som utställningar, information och slöjdaktiviteter för andra personalgrupper inom kommunen. Kalmardaghemmen hade utställning på huvudbiblioteket i Kalmar då en stor publik nåddes.

Projektet har fört med sig att de inblandade i projektet, både barn och vuxna, blivit medvetna om att man inte alltid behöver köpa det man behöver för sitt dagliga liv. Mycket kan man tillverka själv. Det gäller t.ex. de sittdynor som barnen själva fick tillverka av ull från får eller dörmattor och kvastar som de tillverkade av björkris eller ris från Ölandstok. De har ”planterat” sina egna kojor av salixsticklingar som vuxit upp och förvandlats till gröna hyddor och de har tillverkat kompostkorgar för trädgårdsavfall för användning i förskoleträdgården.

Resursutnyttjande

Länslemslöjdsföreningen sökte 175.000 kronor från *Kihl* av vilka de erhöll 150.000 kronor. Det då nybildade Regionförbundet i Kalmar län beviljade ungefär lika mycket, 152.200 kronor. Av varje deltagande kommun togs ut en kursavgift, vilken tillsammans med inkomster av försäljning inbringade ca 30.000 kronor. *Hand-i-hand*-projektets inkomstbudget summerades till drygt 330.000 kronor. Genom noggrann hantering av kulturårspotten med pengar och sparsamhet med utgifterna fanns, när kulturårets *Hand-i-hand*-projekt avslutats, ett ekonomiskt överskott i bokslutet. För detta överskott, tillsammans med ett tilläggsanslag från Regionförbundet, kunde ytterligare en utbildningsomgång i slöjd anordnas läsåret 1998-99 för elva deltagare från förskolor och för personal från Kalmar läns museums skolverksamhet.

Under denna rubrik bör särskilt nämnas en av de viktiga insatser som länslemslöjdskonsulenten gjort för att hålla kostnaderna för projektet nere. Vid varje

kurstillfälle på Skälby Gård har hon själv stått för förplägnaden till kursdeltagare och gäster, vilket innebar arbetspass såväl före som efter dagens utbildningsomgång. De här momenten i kurserna har varit mycket uppskattade av deltagarna, som utöver att de bjudits god och vällagad mat vid dessa tillfällen givits möjligheter att tillsammans summera och bearbeta dagens intryck och erfarenheter. Hemslöjdskonsulenten har även haft heldagsaktiviteter med allehanda slöjdinslag tillsammans med barn och personal på respektive i projektet deltagande förskola.

De råvaruproducenter och slöjdare som anlitas i hemslöjdskurserna har inte sällan bidragit med sitt engagemang och sitt kunnande långt utöver det de fått ekonomisk ersättning för. De har t.ex. tagit emot studiebesök, själva gjort besök i barngrupper för att förevisa sina material och hur dessa ska hanteras för att få fram så bra färdiga produkter som möjligt samt hur man i övrigt gör för att åstadkomma bra resultat.

Publik och deltagare

Under rubriken *Projektorganisation och medverkande* redovisas samtliga som på ett eller annat sätt berörts av kulturårsprojektet *Hand-i-hand* till drygt 600 personer. Av dessa är 118 förskolebarn och 21 förskolepersonal. Övriga består av såväl anhöriga till barnen som hemslöjdskonsulenter runt om i Sverige samt kulturansvariga personer i Kalmar län. Den publika delen i projektet består av anhöriga till barnen, ett helt skolkollegium på Öland, besökare på huvudbiblioteket i Kalmar som bevistat och sett de utställningar som genomförts som en följd av projektet.

Projektets resultat

En viktig effekt av kulturårsprojektet *Hand-i-hand* är inrättandet av en barn- och ungdomskonsulenttjänst hos Kalmar läns hemslöjdsförening. Tjänsten, vars målgrupper är barn och ungdom, innebär att hemslöjdsfrågor kan få en kontinuitet i t.ex. skolor och förskolor även om tjänsten ännu så länge är en halvtidstjänst. Tillkomsten av tjänsten är något som hemslöjdskonsulenten och hemslöjdsföreningen direkt kunnat påverka.

Det som däremot inte har varit direkt påverkbart från deras sida är hur de i utbildningen inhämtade kunskaperna hos kursdeltagarna kommer att användas i kommunernas förskoleverksamhet och vilken ställning dessa ges i förhållande till allt annat som till synes oavbrutet tillförs förskolornas läroplaner. I t.ex. förskolan Lillebo i Högsby kommun, varifrån de deltog med sin femårsverksamhet i *Hand-i-hand*-projektet/utbildningen, har verksamheten och personalen redan splittrats. I och med att femårsverksamheten och personalen skingrades uppstod svårigheter med att fortsätta med slöjdprojektet.

Till detta förhållande kommer att även förskolebarn enligt gällande läroplan ska ges möjligheter att ta till sig datatekniken, vilket i praktiken innebär att den förskolepersonal som inriktat sig på att gå vidare med slöjdprojektet lokalt och i samverkan med hemslöjdskonsulenterna får tänka om. För att barnen ska ges möjligheter till insikter i och få erfarenheter av datateknik måste personalen först utbildas. I praktiken innebär det att datatekniken tränger undan slöjdinriktningen i förskolan Lillebo. Med andra ord; tiden räcker inte till för att personalen ska kunna förkovra sig i och bibehålla sin uppnådda kompetens på båda områdena. Den uppkomna situationen är inte unik. Förskolan, dess barn och personal blir hela tiden utsatt för nya inriktningar av

verksamheten, vilket medför att kontinuiteten får stryka på foten. Och just nu är det datatekniken som gäller.

De förskoleverksamheter inom slöjdprojektet som i olika avseenden har en friare ställning, t.ex. en kyrklig förskola i Torsås och i ett senare utbildningsskede en kyrklig förskoleverksamhet i Hultsfred samt en Montessorieförskola i Kalmar, hanterar de här frågorna på ett helt annat sätt. För dem handlar det om att successivt integrera nya saker med befintlig verksamhet i en takt som känns meningsfull för både barn och personal. I deras verksamheter är slöjdprojektet prioriterat även för år 2000.

Svårigheter och möjligheter

Redan under den förra rubriken redovisas en del av svårigheterna med att ordna den typ av projekt/verksamhet det här är frågan om, eller ännu hellre, att fullt ut fullfölja ett projekts intentioner. I överenskommelsen med de i slöjdprojektet ingående förskoleverksamheterna var intentionen den att dessa, som en följd av sina nyvunna kunskaper, skulle tjäna som pilotförskolor med slöjdinriktning vilkas goda exempel skulle spridas bland länets förskolor. Det vi erfarit är att trots att projektet varit lyckat och upplevts meningsfullt av alla deltagande parter är det ofta helt andra faktorer som ändå till sist styr. Olika verksamheter är organiserade utifrån helt skilda kriterier; i det här fallet förskolorna i Kalmar läns kommuner och Kalmar läns hemslöjdsförening. Om inte de ledande för en förskoleverksamhet förstår, accepterar eller värderar de erfarenheter och de kunskaper som förskolepersonalen i det här fallet genom slöjdprojektets försorg bibringats, kan verksamheten genom en organisationsförändring helt enkelt upphöra trots de intentioner som låg till grund för deltagande i kulturårets slöjdprojekt.

Andra har genom ett deltagande i samma slöjdprojekt sett möjligheter att till barnens dagliga liv kontinuerligt tillföra det kulturarv och den kulturhistoria, som de tycker alla barn har rätt att ta del av. Samtidigt som detta sker blir barnen delaktiga i det miljöarbete som de flesta av Sveriges kommuner genom Agenda 21 ställt sig bakom. Med andra ord, flera goda syften uppnås samtidigt. Återigen andra förskolor har integrerat de nya kunskaperna med sin ordinarie verksamhet utan att de fördenskull blivit en renodlad ”slöjdförskola”.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Med lokalsamhälle får, när det gäller *Hand-i-hand* projektet, avses de i projektet deltagande förskolorna, som oavsett i vilken kommun de finns i lever under likartade förhållanden. I någon mån påverkar den lokala kultur som präglar bygden i övrigt även skolor och förskolor. Oftast är förhållandet dock det motsatta. Utöver de profildaghem som finns runt om i Sverige är landets förskolor mer präglade av en gemensamt spridd ”förskolekultur” än av den bygds kultur där de finns.

Åtminstone en av förskolorna som ingår i kulturårsprojektet *Hand-i-hand* har genom de impulser de fått därifrån tagit fasta på att de ligger i en traditionsrik bygd när det gäller slöjd och slöjdande. Det är den kristna förskolan Vindruvan i Torsås. Deras profil är att de är en kristen förskola men numera med tillägget - slöjdinriktad förskola.

Vid genomläsning av den utvärdering som genomfördes i enkätform efter avslutat kulturårsprojekt framgår av flera av enkätsvaren att tid är en bristvara. Det finns

egentligen inte tid till att gå in i de processer slöjdandet kräver. Även om flera av kursdeltagarna brinner för slöjden och för att vidareförmedla kunskaper om denna som ett kulturarv till barnen räcker vare sig de själva eller tiden till för allt det de vill och allt det de ska hinna med. Ekonomin påtalas vara ytterligare en faktor som begränsar. I sådana lägen är det lätt att det sker en återgång till den traditionella förskolekulturen - mer hobbybetonad och mer lättillgängliga och billiga syntetmaterial som ersättning för hemslöjden.

I och genom kulturårsprojektet *Hand-i-hand* har ett möte mellan olika kulturer, där deltagarna delvis har samma intressen, ägt rum. Det är mötet mellan förskolevärlden och hemslöjdsvärlden. Trots förskolepersonalens ovan angivna förbehåll om tid, ekonomi etc. har slöjdprojektet inneburit ett konkret exempel på hur förskolan enligt sina riktlinjer kan ge barnen deras kulturhistoria och deras kulturarv med sig i bagaget redan från tidig ålder. Hemslöjdskonsulenternas åligganden om att satsa mer på att ge barn och ungdom kunskaper om vad hemslöjd är och hur den utövas har i projektet även kommit till praktiskt och konkret uttryck. (Se Arvikaregionens projekt med mål).

Kapitel 6

Pendelprojektet/Nordiskt kultursymposium

Kulturårsprojektet *Pendel* med tilläggsnamnet *Nordiskt kultursymposium* kom till som en manifestation över gångna tiders konst och kultur i Borlänge men också över kommande kultursatsningar man ville initiera. Initiativet till *Pendelprojektet* togs av en lokal bildkonstnär och skulptör vid namn Roland Backlund, som även var och är ordförande i kulturföreningen Wasabryggeriets Vänner. Backlund ville bidra till att skapa en debatt om konstens och kulturens betydelse för en ort som Borlänge, som i hög grad är präglad av tung industri inom främst järn, stål och papper.

Målet för Wasabryggeriets Vänner var att i det nedlagda bryggeriets lokaler och i dess grannfastighet, där den nedlagda biografen Palladiums lokaler stod tomma, göra ett kulturcentrum i vars lokaler kulturföreningen under åren före kulturåret arrangerat en "KulturÅst". *Pendelprojektet* skulle bidra till att skapa opinion för behovet av en centralt belägen mötesplats för kultur såväl som för att skapa opinion för bevarandet av byggnaderna, vilka härstammar från tiden strax före och efter sekelskiftet 1800-1900. Samtidigt skulle projektet tjäna som återuppväckare av en del av Borlänges tidigare lyckosamma kulturtraditioner från 60- och 70-talen, "Konst på gatan". Initiativtagaren

till *Pendel* ville slå ett slag för konsten, den nordiska konsten och därigenom väcka liv i Borlänge tidigare konsttraditioner.

Pendel genomfördes under två veckor i juli och augusti under kulturåret 1998. Ett 90-tal olika evenemang med ett mycket varierat innehåll genomfördes för publik från ettåringar och uppåt i åldrarna. *Pendel, Nordiskt kultursymposium*, som var projektets egentliga namn, innehöll publika evenemang men också kursverksamhet, work shops och seminarier med anknytning till de skilda konstarter som var representerade på symposiet.

Projektets syften

Vid tiden för idén till konst- och kultursatsningen *Pendel* stod Borlänge i stora bokstäver på mediernas löpsedlar. Ett kriminellt ungdomsgäng med ett mycket litet antal unga pojkar inblandade spred viss skräck i kommunen. Framförallt bidrog de till att skapa rubriker för Borlänge, som var av det mindre angenäma slaget. Dessa händelser var på intet sätt huvudskäl till att göra en lokal kraftsamling för konst och kultur, men det kändes ändå angeläget att skapa stora rubriker av en mer progressiv och positiv karaktär.

Pendelprojektets syfte var att starta en debatt om konst och kultur i den av framförallt tung industri präglade orten Borlänge. Målet med debatten var att den skulle befästa kulturens viktiga roll för orter av Borlänge karaktär som åtminstone lika viktiga satsningar som de på mer materiella ting. I *Pendel* skulle människan som kulturvarelse och hennes behov av att möta andra stå i centrum. Karaktären av möten mellan människor betonades såväl genom *Pendels* nordiska inriktning som genom att en stor del av evenemangen genomfördes utomhus, vilket underlättade möten men också genom syftet att ordna en mer varaktig kulturmötesplats i Wasabryggeriet och Palladium i Borlänge centrum.

Idéer, initiativ och planering

Det var genom kulturföreningen Wasabryggeriets Vänner och initiativtagaren Roland Backlund som ansökan om bidrag till projektet slussades till *Kihl*. Av de sökta 300.000 kronorna erhöll föreningen 100.000 kronor därifrån. Planeringen av projektet genomfördes i sin helhet av projektets ledningsgrupp där utöver initiativtagaren/projektledaren Roland Backlund, dess producent Mats Höjer och marknadsförare Marcus Moszny ingick.

Projektorganisation och antal medverkande

Det direkta ansvaret för projektets organisation stod den tre personer starka ledningsgruppen för. I projektorganisationen ingick även representanter för de föreningar som var medarrangörer i *Pendel* - sju av Borlänge kulturföreningar (Borlänge Visans Vänner, Borlänge Kammarmusikförening, Borlänge Filmstudio, Föreningen Norden i Borlänge, ATF-Jernet och Unga Örnar utöver Wasabryggeriets Vänner). Drygt ett hundratal av dessa föreningars medlemmar medverkade som funktionärer vid de olika arrangemangen.

Två av *Pendels* arrangemang pågick under de två veckor projektet genomfördes. Det var dels 15 konstnärer som medverkade i ”Konst i stadsmiljö” och dels 11 konstnärer som medverkade i arrangemanget ”Konstnärer i det fria”.

Genomförande av skilda verksamheter

De medverkande kulturföreningarna tog var och en ansvar för arrangemang som tangerade deras egen verksamhet. Visans Vänner arrangerade Visfestivalen och bidrog med funktionärer till densamma. Kammarmusikkonserterna arrangerades av Borlänge Kammarmusikförening, varifrån också funktionärerna rekryterades. Vid de filmvisningar som ägde rum under Pendel var medlemmar ur Borlänge Filmstudio funktionärer, ATF Jernet tog hand om teaterföreställningarna och Unga Örnar stod för Cirkusskolan i sin helhet etc. Wasabryggeriets Vänner och Föreningen Norden bidrog tillsammans med de andra föreningarna med insatser så att alla de mer än 90 evenemangen kunde genomföras så som det var tänkt under *Pendelsymposiet*.

Resursutnyttjande

Från *Kihl* erhöll *Pendelprojektet* således en tredjedel av det bidrag de sökte, 100.000 kr av 300.000, och från Nordiska Kulturfonden fick *Pendel* 50.000 Dkr. Borlänge kommun och Borlänge Energi bidrog både med ekonomiskt och materiellt stöd, t.ex. i form av tillgång till lokaler både för *Pendels* administration och för evenemang som gav *Pendel* intäkter. Flera av Borlänges organisationer, såväl Folkets Hus som studieförbunden, har bistått med artistgageutbetalning, köpt föreställningar samt ställt upp som kontraktspart för artister och handledare.

En mängd företag, några stora och många små, bidrog med materiel, handräckning, stödköp av biljetter till de många arrangemangen, gratis hyra av t.ex. transportfordon, annonsintäkter, kopiering m.m. Institutioner som Film i Dalarna gav stöd till filmhyror och Af Kultur och Media i Örebro i samarbete med Borlänge kommun bidrog med anställningar för de kulturarbetare som ledde, drev och genomförde kulturårsprojektet. Sammanlagt ett 30-tal bidragsgivare och sponsorer avtackades i *Pendels* programblad.

En viktig anledning till att kulturårsprojektet *Pendel*, trots sin omfattning, kunde genomföras med den relativt sett lilla budget de förfogade över var att så många frivilliga och oavlönade krafter bidrog i den grad de gjorde. Detta förhållande gäller de flesta av de i denna studie undersökta 20 kulturårsprojekten. Utan dessa frivilliga krafter hade det antingen krävts betydligt större ekonomiska insatser eller också hade kulturårsprojekten i hela landet inte kunnat genomföras. På sikt är detta givetvis ett problematiskt förhållande samtidigt som det är en tillgång.

Publik och deltagande

Hur många människor som deltagit i *Pendels* arrangemang under de två veckor kultursymposiet pågick är mycket svårt att beräkna. Det enda som säkert kan sägas är att den betalande publiken uppgick till drygt 1 500 personer. Den nämnda publiksiffran gäller de inomhusarrangemang som krävde inträdesbiljett. De större och mindre frievenemangen utomhus, konst- och skulpturutställningarna, storbio, dansföreställningar etc. beräknades ca 25.000 personer ha tagit del av eller deltagit i.

Projektets resultat

Målen med *Pendelprojektet* formulerades innan de ansvariga visste vilken ekonomi projektet slutligen skulle få. De 200.000 kronorna från *Kihl* som projektet ”gick miste om” kunde inte ersättas med andra pengar. Tvärtom! Såväl landstinget som länsstyrelsen och Kultur i Dalarna uteblev som bidragsgivare, vilket medförde att de marknadsföringspengar projektet skulle behövt för att verkligen nå ut saknades. Genom fantastiska arbetsinsatser av såväl projektledningsgruppen som av föreningsmedlemmar i de arrangerande föreningarna fick *Pendel* ett genomslag lokalt i Borlänge med en åtföljande debatt om kultur och kulturens villkor, och i övriga Dalarna. Genom ett mycket stort medieintresse, lokalt - regionalt och även rikstäckande - nåddes en potentiell målgrupp på mer än 1,5 miljoner svenskar. Ännu året efter kulturåret, när ingen *Pendel* genomfördes, kom positiva reaktioner (så gott som enbart positiva) på kulturårshändelserna 1998 från både när och fjärran.

När kulturårsprojektet, vilket krävde alla ansvarigas fulla energi, avslutades beslutades i samråd med Borlänge kommun att *Pendel* skulle ta en paus under 1999 för att komma igen med full kraft år 2000. Borlänge kommun tog på sig uppgiften att stå som garant för ett årligen återkommande *Pendelprojekt* och att under 1999 åstadkomma en mer stabil materiell bas för dess fortlevnad.

Under 1999 tog diskussionen men också arbetet med att gjuta nytt liv i stans centrala delar fart. Aktiviteter, där Wasabryggeriets och Palladiums roll som kulturellt centrum innefattades, sattes igång. Positionerna har flyttats fram men något avgörande beslut har ännu inte tagits som upphöjer de båda byggnaderna till kulturcentrum. Under hösten 1999 påbörjades också förberedelserna för nästa års (2000) *Pendel*, nu under namnet KulturfÄst, vilket som ovan nämnts har anknytning till Wasabryggeriet och biografen Palladium.

Svårigheter och möjligheter

Med tanke på det engagemang, det kunnande och den kompetens som i olika avseenden var samlad i *Pendels* ledningsgrupp fanns det goda förutsättningar för att lyckas. Till det kom all den uppbackning som medarrangörerna i kulturårsprojektet mobiliserade för ett lyckat genomförande.

Det har sagts tidigare i detta avsnitt om *Pendel* att projektet på ett väsentligt sätt lyft fram för konst, kultur, konstnärer och övriga kulturarbetare och viktiga frågeställningar till debatt. Inte minst har Borlänge kommun sagt sig vilja ta ansvar för att *Pendel* får en fortsättning av det skälet att Borlänge behöver tillskott av verksamheter som kompletterar den något ensidiga bild Borlänge haft utåt av verkstads- och industrikommun. *Pendel*, som genom det vittförgrenade nätverk inte minst ledningsgruppen besatt och genom att projektet gavs en nordisk prägel, har nått utanför såväl kommunens, länets som landets gränser.

Planeringen av *Pendel* 2000 under namnet KulturfÄst är sedan hösten 1999 i full gång med delvis en annan besättning i ledningen och delvis med en annan målgrupp än tidigare, nu främst för ungdomar mellan 16 och 20 år. Trots att Borlänge kommun lovade att ge *Pendel* en väsentligt stabilare bas för framtiden kommer ekonomin, men också förutsättningar som anställningsvillkor för de drivande personer som initierat,

genomfört och nu driver projektet vidare, att vara avgörande för fortsättningen. Kulturarbetare är visserligen inte särskilt vana vid trygga och fasta anställningar men om kommunen menar allvar med att verksamheter av *Pendels* karaktär är viktiga för orter som Borlänge måste förutsättningarna anpassas till den annorlunda verksamhet med nydanande karaktär, sett ur kommunens synvinkel, som *Pendel* är. I arrangemanget ges kreativa krafter det utrymme de behöver för att utvecklas, inte för att främst upprepa tidigare framgångar utan för att skapa nya. *Pendels* inriktning från begynnelsen - att varje gång det genomförs ska det oväntade kunna hända, samtidigt som den goda kvaliteten upprepas vid varje tillfälle - har blivit dess signum, vilket gör att konstnärer inom de flesta genrer avsätter tid för medverkan. Konstnärerna, inom vilken konststart det än gäller får något mer än enbart gaget med sig därifrån, är en devis från kulturåret som bibehållits.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Även om Borlänge varit mest känt för sina stora industriföretag inom järn, stål och papper, vilka dominerar dess näringsliv, finns rika traditioner av främst folkrörelsebaserad kultur. Amatörteaterföreningar, revysällskap, filmstudios, musikföreningar inom både rockmusik och kammarmusik, ett flertal körer, jazzklubb och visklubb är bara några exempel på kulturföreningar som både är kulturbärare och aktiva utövare av kultur. Varje år bjuds borlängebor och andra på nyårsrevy och varje sommar sedan 1996 spelas teater på Wasabryggeriets gård utöver de teaterverksamheter som har kontinuerlig verksamhet i likhet med Borlänges körer. Bildkonst och skulptur har som tidigare nämnts traditioner långt tillbaka i Borlänge.

Under sommaren 1999 uppmärksammades alla bilresenärer till och från Borlänge på stora skyltar vid in- och utfarterna om att Borlänge utnämnt sig själv till kulturkommun, vilket tolkades som ett löftesrikt tecken av bl.a. arrangörerna till *Pendel*. Vartefter förberedelserna för 2000 års stora kulturprojekt KulturfÅst fortgått har dock tilltron till denna viljeyttring satts på vissa prov.

Kulturårets *Pendel*arrangörer blev av kommunen/kommunalrådet lovade att väsentligt bättre villkor och förutsättningar skulle skapas, bl.a. bättre anställningstrygghet och längre allmän framförhållning, inför nästa stora kultursatsning år 2000. Intentionerna och den praktiska verkligheten är dock ännu inte i balans. De korta projektanställningarna gäller fortfarande med de negativa konsekvenser otrygghet i försörjningen kan ge för den enskilda individen. En halvtimme innan t.ex. projektledarens tillfälliga anställning löpte ut kom efter påminnelser från projektkontoret bekräftelse på en fortsatt projektanställning. Det är sannolikt inte av illvilja sådana missar görs utan dessa emanerar snarare från de skilda verkligheter kommunalt och fast anställda tjänstemän lever i jämfört med hur verkligheten ter sig för t.ex. en projektanställd konstnär. Det vill säga, det krävs inlevelseförmåga hos de som beslutar och administrerar för att såväl beslut som genomförandet av besluten ska ge de avsedda effekterna.

Beträffande projektets ekonomi är osäkerheten ännu stor om hur utfallet av de olika bidragsansökningarna ska falla ut. Samtidigt som bokningar av t.ex. artister, lokaler och andra materiella ting måste ske på ett tidigt stadium för att bibehålla arrangemangens utlovade höga kvalitet tvingas arrangörerna hålla tillbaka sin entusiasm om de sökta bidragen till sist skulle utebli. Detta gäller dels för att inte äventyra projektets ekonomi och dels för att inte utlova mer än vad som senare i praktiken kommer att kunna hållas.

Till saken hör att Borlänge kommuns ekonomi hamnat i kris med ett mycket stort underskott, vilket gör att den utlovade ekonomiska tryggheten därifrån kan avföras från dagordningen utöver den summa på 300.000 kronor de redan bidragit med.

Lidköping i framtiden

Lidköping i framtiden är namnet på ett kommunalt visionsarbete/-projekt som riktar sig mot framtiden för Lidköping som en bra kommun att leva och verka i för alla - inte minst ungdomar, invandrare och kvinnor - vilka är visionens/projektets främsta målgrupper. Initiativet till projektet togs redan 1996 men det dröjde till 1998 innan projektarbetet kom igång på allvar. *Lidköping i framtiden* handlar om medborgarna och deras inflytande över det samhälle och den kommun de valt att leva, bo och verka i. Projektet riktar sig lika mycket inåt till de egna kommunala strukturerna och de människor som verkar där som utåt mot medborgarna. Det är inte möjligt att motivera medborgarna till ett aktivt deltagande i utvecklingen av kommunen om inte mottagligheten i de kommunala förvaltningarna och hos de kommunala tjänstemännen för medborgarnas engagemang samtidigt förbättras, löd intentionerna.

Projektet inleddes med två dagars framtidsstudier för förvaltningschefer och enhetschefer under oktober 1997. Under våren 1998 var det skolornas och barnomsorgens tur. En omfattande enkätundersökning genomfördes under våren 1998 om "Ungdomars värderingar och attityder" hos gymnasieungdomar i Lidköping, Götene och Skara. Undersökningen presenterades på ett framtidsseminarium i samverkan med Riksantikvarieämbetets kulturårssatsning "Staden". Rubriken var *Den öppna staden*.

Två parter i samhället har särskilt engagerat sig i *Lidköping i framtiden*, skolan (grund- och gymnasieskolan) samt Hyresgästföreningen. De kommunala tjänstemännen har fått göra debut som mottagare av medborgarnas synpunkter, förslag, idéer, engagemang men också kritik vid de öppna föreläsningarna som har hållits en gång per vecka fr.o.m. hösten 1998 fram till i april 1999.

"Dream City" är den framtidsdröm som vuxit fram under projektets gång och handlar om hur ett bostadsområde i kvarteret Drömstaden ska förvandlas till just ett drömbostadsområde, till en drömstad. Områdets status är god hos dem som bor där men inte hos stans övriga befolkning. Initiativet till förändringarna kom från de boende i området tillsammans med områdets skola i samverkan med Hyresgästföreningen.

Projektets syften

Projektet *Lidköping i framtiden*'s huvudmål var att i en brett förankrad och integrerad medborgarprocess arbeta fram ett förslag till en framtidsvision för Lidköpings kommun. Framtidsvisionen och arbetet med den skulle ligga till grund för och innebära en samtidig revidering av Lidköpings kommuns översiktsplan. Arbetet skulle ske i nära samverkan med kommunens Agenda 21-arbete.

Projektets delmål som även kan anses vara dess syften var:

- att skapa och utveckla former för medborgerligt inflytande i framtidens samhällsfrågor

- att engagera fler människor i den kommunala planeringsprocessen
- att identifiera, definiera och prioritera de viktigaste långsiktiga utvecklingsfrågorna.
- att belysa och dokumentera möjligheter och hinder i utvecklingen mot ett hållbart samhälle.

Idéer, intitativ och planering

1996 fyllde Lidköping 550 år, en situation som främst brukar föranleda tillbakablickar. Så ock i Lidköping men samtidigt som man blickade tillbaka föddes idén till ett aktivt framtids- och utvecklingsarbete. Det var Lidköpings kommunalråd Kjell Hedvall, som mitt i festytan insåg vikten av att både fira det som varit men också vikten och värdet av att tänka och planera för framtiden. Här föddes initiativet till en framtidsdiskussion, i vilken alla lidköpingsbor skulle inbjudas att delta, gammal som ung, infödd såväl som invandrare och båda könen skulle vara representerade i diskussionen. Redan i början av 1997 lades ett dokument fram inför kommunstyrelsen som beskrev hur en framtidsvision och en samtidig revidering av Lidköpings kommuns översiktplan skulle påbörjas.

Projektorganisation och antal medverkande

Projektet *Lidköping i framtiden* är direkt förankrat i kommunstyrelsen, som är dess huvudman. Per-Eric Ullberg Ornell är projektledare och Vojca Filipovic, landskapsarkitekt, arbetade tillsammans med honom under kulturåret och har även därefter varit en drivande kraft i projektet. Idén med kulturårsprojektet bygger på aktiva kommunmedborgare som vill engagera sig för sin kommuns framtid och hur den kan förändras för att fylla sina invånares behov och önskemål på bästa sätt.

Utöver de ansvariga för projektet engagerades kommunens chefer, ett 15-tal, i en utåtriktad dialog med Lidköpings invånare. Från och med den 6 oktober 1998, varje torsdag fram till i april 1999 ägde sådana möten rum. Studieförbunden medverkade på ett aktivt sätt i projektet. Det gjorde också Hyresgästföreningen. Nationella organ som Riksantikvarieämbetet, Svenska Kommunförbundet och Kairos Future, som genomförde undersökningen om ungdomars syn på framtiden, medverkade på olika sätt.

Genomförande av skilda verksamheter

Tidigt i projektet utbildades 20 studiecirkelledare i studiematerialet "Vår bit av jorden", vilket redan våren 1998 resulterade i tre olika studiecirkel med sammanlagt ett 80-tal deltagare. Den kommunanställda personalen inom skola och barnomsorg har alla fått ta del av och uppmuntrats till att använda framtaget studiematerial. Såväl inom barnomsorgen som i grund- och gymnasieskola har det genomförts ett visionsarbete där eleverna fått uttrycka sig skriftligt, i färg och form och på andra för dem tilltalande sätt. Hyresgästföreningen engagerade sig i projektet på ett mer aktivt sätt genom sitt förslag att omvandla ett helt bostadsområde i Lidköping som inte anses tillhöra de mest ansedda. De som bor där, en hel del invandrare, ungdomar och andra som eftertraktar billiga lägenheter, tycker dock att det är trivsamt. Detta område skulle bli "the Dream City".

Nya Läns-Tidningen i Lidköping engagerade sig aktivt för att både föra ut budskapet och för att stimulera invånarna till såväl reflektion som debatt. Efter en ganska trög inledning av projektet växte intresset och engagemanget hos befolkningen när de särskilda NLT-bilagor som kontinuerligt följt projektet kom ut.

Projektledarens uppgift har varit att föra ut projektets idéer till så många kommuninvånare som möjligt. Skälet till att det krävts är att projektet trots att det har ett underifrånperspektiv är initierat uppifrån, från kommunalråd och kommunledning. Marknadsföringen av projektet har skett genom specialframtaget material, genom tidningsartiklar, seminarier och konferenser, deltagande i mässor, på informationsmöten och vid föreläsningar. Avsikten med informationen om projektet, olika typer av marknadsföring av detsamma och tillkännagivande på andra sätt har varit att få reaktioner tillbaka. Allt det material i form av förslag, mer eller mindre genomarbetade, reaktioner på något kommunen föreslagit eller inkomna bidrag till visionen om framtiden i Lidköping har tagits emot och bearbetats. Vissa förslag har gått att genomföra eller åtgärda omedelbart medan andra behövt bearbetas eller utsättas för medborgarnas granskande ögon på nytt.

En grupp som svårligen har låtit sig engageras är projektets politiska referensgrupp. En tanke med projektet var just att medverka till eget engagemang hos medborgarna för att de inte enbart skulle lita till de folkvaldas talan i olika frågor. När de folkvalda i det läget visade ett bristande engagemang gav det dåliga signaler till medborgarna. Istället bildades ett framtidsråd med medborgare som representerar vitt skilda yrkesgrupper i samhället och med varierad erfarenhetsbakgrund. Urvalet har skett främst hos de i projektet prioriterade grupperna, kvinnor, invandrare och ungdomar. Denna grupp har tillsammans med projektledaren berett allt inkommet material och inkomna reaktioner från lidköpingsborna. Därefter provas materialet i de politiska församlingarna.

Olika massmedier har däremot visat ett mycket stort intresse och lokalt (NLT) även ett eget engagemang. Projektet har presenterats och uppmärksammats i sammanhang utanför Lidköping och regionen. Så har skett på t.ex. Svenska Kommunförbundets konferens under temat ”Kommuner söker sin framtid” och i Riksantikvarieämbetets kulturårssatsning som handlade om Staden. Ett seminarium, ”Den öppna staden”, förlades till Lidköping under kulturåret.

Resursutnyttjande

För *Lidköping i framtiden* söktes 250.000 kronor av vilka projektet erhöll 100.000 kronor. Lidköpings kommun har stått för arbetslokaler, lokal för öppna dialogmöten mellan kommunala tjänstemän och lidköpingsborna och delvis för löner till projektledningen och även för andra uppkomna kostnader. De direkta ekonomiska insatserna från kommunens sida har under kulturåret uppgått till ca 0,5 Mkr.

Publik och deltagande

De kommunala möten mellan förvaltningschefer och lokalbefolkning som beskrivits ovan samlade ca 500 lidköpingsbor vid 25 tillfällen. Varje möte höll på ca två timmar. I seminariet om ”Den öppna staden” i samverkan med RAÄ deltog 150 personer, flest ungdomar. Projektets medverkan i Lidköpingsmässan medförde att kontakt med ca 200 personer etablerades, varav ca 100 personer lämnade enkätsvar om framtiden och

hållbar utveckling i Lidköping. Två ungdomsveckor arrangerades under kulturåret, en internationell och en lokal. Den internationella samlade ett 60-tal ungdomar från olika delar av Europa och Lidköping. Medarrangörer i den lokala ungdomsveckan var arbetsförmedlingen, arbetsmarknadsenheten i kommunen, skolan och det lokala näringslivet.

Antalet kommunmedborgare som på andra sätt kommit i kontakt med och deltagit i arrangemang med anknytning till projektet är mellan 1 500 och 2 000 personer. Det har skett i studiecirkel och i ideella föreningar, på seminarier och i konferenser. Kontakter med ungdomar i skolan, med näringslivet och kommunens förvaltningar etc. ingår i detta antal.

Projektets resultat

Projektet *Lidköping i framtiden's* mål var att brett förankra och integrera lidköpingsborna i en process som syftade till en framtidsvision, ett förslag om hur ett framtida Lidköping skulle utformas. Påtagliga effekter har dialogmötena mellan kommunens tjänstemän och medborgarna redan åstadkommit, från ett tvång till ett frivilligt åtagande. Det visade sig att det motstånd som flera av tjänstemännen från början kände mot direktkontakten med medborgarna efterhand förbyttes till stimulans och engagemang. Istället för att de som vanligt arbetade fram förslag som sedan antingen skulle antas eller förkastas av de folkvalda politikerna utgick de från vad som kom fram på de här mötena. Det medborgarna gav uttryck för fick ligga till grund för deras agerande och för deras förslag, vilka därför fick en helt annan tyngd än sedvanliga tjänsteförslag i politikergranskningen. När delade meningar rådde kunde tjänstemännen hänvisa till sina direktkontakter med invånarna gällande sitt agerande och sina olika förslag.

Lidköping i framtiden har en direkt koppling till Agenda 21. Trots detta var det inte givet att de kommunala Agenda 21-samordnarna kunde tänkas samarbeta med projektet. Efterhand etablerades dock ett sådant, vilket även gav det direkta Agenda-arbetet en väsentligt större tyngd.

En viktig effekt var det engagemang som Hyresgästföreningen mobiliserade för boendet, i ett speciellt bostadsområde i synnerhet och i Lidköpings övriga boendemiljöer i allmänhet. "Dream-City"-projektet går nu vidare inom Boverket i ett särskilt projekt benämnt "Hållbar stadsutveckling" och via Handelshögskolan i Göteborg. En konferens på temat kommer att hållas under våren år 2000. Idén om visionsarbete i den form det bedrivits både inom kommunhuset och utanför sprids nu till statliga organ i Lidköping, t.ex. F 7- flottiljen, Tullverket och Skattemyndigheten m.fl. Syftet med idéöverföringen av gjorda erfarenheter inom *Lidköping i framtiden* är att de statliga aktörer som är verksamma i Lidköpings kommun ska känna att de ingår i ett lokalt sammanhang av betydelse för såväl kommunen som för alla dem, lidköpingsbor och andra, som är verksamma inom dessa organ.

Svårigheter och möjligheter

Problemet med projekt av den karaktär *Lidköping i framtiden* är, med ett underifrånperspektiv trots att idéerna inte kommer därifrån, är att mycken tid och kraft går åt till att initiera projektet och skapa engagemang i och kring det. Avsikten med ett

projekt av denna karaktär är, som ovan sagts, inte att projektledningen ska utföra det som medborgarna vill. Medborgarna ska motiveras till ett aktivt deltagande och vilja medverka i en ständigt pågående dialog med dem som ytterst ska genomföra förändringarna. En sådan utvecklingsmodell som Lidköpings kommun har initierat medför att uthålligheten måste vara stor. Projektet får inte avbrytas för tidigt - inte förrän processen är självgående, vilket ännu kan ta flera år i anspråk. Det är därför viktigt att visionen bearbetas och hålls levande.

Möjligheterna för projektet ligger i att dess idéer spridits till olika kategorier människor, bl.a. i det syftet att undanröja skrankor mellan enskilda individer och grupper av människor. Projektet verkar i en Agenda 21-anda, vars inriktning är ekologiska, ekonomiska och sociala frågor. Även om Lidköping i framtiden är initierat uppifrån har genomslaget hos gemene lidköpingsbo varit mycket stort. Framtidsfestivalen, som är planerad att genomföras en augustivecka under år 2000 kommer att visa bredden i engagemanget. Allt som kommer att genomföras under denna vecka har en förankring i det lokala Lidköping hos olika kategorier föreningar och organisationer, i det lokala näringslivet och hos alla de enskilda lidköpingsbor som på olika sätt och självmant engagerat sig i projektet. Den kategori människor som ännu ligger lågt med sitt engagemang är gruppen lokala politiker, som ännu inte funnit sina roller eller ännu inte tagit till sig projektet som en verklig angelägenhet för dem.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Lidköping i framtiden handlar om hur medborgarna ska ges möjligheter till inflytande i att forma sin och kommunens gemensamma framtid. För sådana förändringar krävs nya arbetsformer och nya former för inflytande; mellan kommuninvånarna, de kommunala tjänstemännen och de folkvalda politikerna. I detta sammanhang definieras därför lokalsamhället som kommunhuset och dess förvaltningar och vilken "kultur", vilka mönster och processer som detta "samhälle" tidigare präglats av - traditionella, som vilken annan kommun som helst i Sverige, antagligen. I projektets initialskede talades det i kommunhuset tyst om att för att åstadkomma sådana förändringar som nämns ovan krävdes sannolikt även förändringar inom kommunhuset. De interna arbetsformerna krävde förändringar såväl som de som riktade sig till kommunens invånare.

En sådan förändringsprocess påbörjades i och med att de öppna mötena med invånarna, som kommunens tjänstemän själva fick ta ansvaret för, kom till stånd. Det kom att visa sig att mötena inte enbart vann lidköpingsbornas gillande utan också de kommunala tjänstemännens. Den direktkontakt med invånarna och den stimulans som dessa gav hade de anställda dittills saknat.

I och med att Lidköping vid sitt 550-årsjubileum vände blickarna mot framtiden öppnades möjligheter till att komma med förslag som tidigare inte varit möjliga. Det gäller t.ex. boendet. Trots att Lidköping är beläget nära Vänerens stränder fanns inga möjligheter till boende nära vattnet. De möjligheterna var förbehållna industrier och liknande verksamheter. Den vision som kommunalrådet gav uttryck för och som även fick stöd av andra partiets politiker var att öppna staden mot vattnet och att även ge möjligheter till boende där.

Den målgrupp som närmast varit svårast att få med i visionsprocesserna har visat sig vara ungdomarna. Kanske för att ungdomar är en mycket heterogen grupp som gärna håller sig lite vid sidan av de upptrampade lederna när det gäller synen på sig själva,

samhället och hur man skapar ett bra samhälle för alla. Av det skälet har det inom Lidköping i framtiden startats ett särskilt projekt i projektet vars mål är att inrätta ett ungdomsråd av mer varaktig karaktär.

Under år 2000 ska utfasningen av själva projektet äga rum. Beslut om framtiden och hur den ska hanteras ska tas under året i kommunens skilda beslutandeförsamlingar. De intentioner som gäller är att även om projektet tar slut avslutas inte visionsarbetet. Det kommer att fortsätta även efter år 2000, eftersom långsiktigheten är och har varit ledstjärna i det framtidsarbete som kommunalrådet i Lidköpings kommun initierade under dess 550-årsjubileum redan 1996.

Kulturår 98 i Norrtälje

Början till ett kulturår i Norrtälje ägde rum redan 1994 när en fempartimotion lämnades till Norrtälje kommunfullmäktige med ett enigt förslag om att kommunen borde satsa på att genomföra ett sådant 1998. Motionen fick ett positivt bifall. Innan dess inträffade det som därefter kommit att gå under beteckningen ”kultursommaren”. Det var sommaren 1996 som kom att bli en försmak av det som komma skulle.

Det som hände 1996 var inget som var planerat av kulturförvaltningen eller andra krafter utan en mängd kulturprogram och arrangemang genomfördes till synes spontant av enskilda människor och grupper. 1997 var ett jubileumsår eftersom Norrtälje fyllde 375 år. Under jubileumsåret arrangerades bl.a. ett antal kulturseminarier av vilka ett fick karaktären av ”brain storming” inför nästkommande år, kulturåret. Detta möte utmynnade i ett par hundra olika projektidéer, av vilka 60 senare genomfördes.

Projektsamordnare för kulturåret blev Björn Ahlsén, avdelningschef på kultur- och fritidskontoret sedan 1992 då kultur- och fritidsförvaltningarna i Norrtälje kommun slogs samman. Beteckningen projektsamordnare är i detta sammanhang viktig att uppmärksamma av det skälet att det var så Björn såg på sin roll; att samordna och inte att leda projektet eller själv genomföra kulturåret. Det skulle norrtäljeborna göra med allt det stöd han kunde åstadkomma, såväl materiellt som immateriellt.

Kommunen bestämde sig för att genomföra kulturåret under fem olika teman, s.k. ankarteman. De var: *Det fria ordet* (demokrati, språk och skrivarkonst), *Staden som scen* (det offentliga rummet), *Tidens rum* (den historiska staden), *Vattenvägar* (vattnets och vattenvägarnas betydelse) och *I Leonardos spår* (da Vinci - uppfinningsrikedom, vetenskap, teknik och kultur).

Kulturåret 98 skulle i ett norrtäljeperspektiv kunna uttryckas så här: *Från finkultur till var dags kultur*, vilket innebär att kulturen blev en angelägenhet för alla. Kulturåret bidrog till att avdramatisera kulturen och dess roll eller som projekeksamordnaren Björn Ahlsén uttryckte det i början av kulturåret: "Kultur handlar inte så mycket om att begripa utan mer om att uppleva".

En bland flera mycket uppmärksammade kulturhändelser under 1998 var "Läsmaran", under ankartemat *Det fria ordet*, med undertexten demokrati, språk och skrivarkonst. Initiativet till Läsmaran togs av ledamoten i Kultur- och fritidsnämnden, Per Börjesson med gott stöd av bibliotekschefen Kerstin Ericsson. Idén var att genomföra högläsning på biblioteket oavbrutet i 28 dygn. Högläsningen sändes i Norrtälje närradio.

Projektets syften

I Norrtälje skulle *Kulturåret 98* och Kulturhuvudstadsåret användas för att stimulera och främja det lokala kulturlivet. De satsningar som skulle göras och det utbud som skulle skapas skulle framförallt riktas till de egna kommuninvånarna och inte främst mot besökare, sommargäster och turister.

De mål som Kultur- och fritidsnämnden antog inför kulturåret syftade till att placera det lokala kulturlivet i fokus. De lokala kulturutövarna skulle ges möjligheter att utvecklas. Det var viktigt att de satsningar som skulle göras lockade nya och bredare grupper. Det gemensamma var viktigt under kulturåret om möten mellan människor skulle stimuleras. Sist men inte minst skulle projekt och arrangemang av god kvalitet stödjas och sådana som bedömdes ha ett bestående värde.

Utöver projektets gemensamma syfte fanns för vart och ett av ovan nämnda ankarteman ännu ett syfte.

Det fria ordet: att lyfta fram språket och skrivarkonsten som grundstenar i en demokratisk och humanistisk samhällsutveckling

Staden som scen: att återerövra det offentliga rummet och göra det människovänligare

Tidens rum: Roslagen som historiskt fenomen och en samhällets spegel

Vattenvägar: Den flytande staden, vattnets och vattenvägarnas betydelse

I Leonardos fotspår: Samspelet mellan vetenskap, teknik och kultur samt den skapande människan.

Idéer, initiativ och planering

Idén och initiativet till att genomföra ett kulturår under 1998 i Norrtälje väcktes av ett antal förtroendevalda kommunpolitiker. Fem fullmäktigepartier enades om en gemensam motion som fick positivt bifall. Planeringen påbörjades vid ett allmänt

idéseminarium, vilket utmynnade i mer än 200 idéer. Av dessa genomfördes ett 60-tal under kulturåret. Vart och ett av dessa placerades som sagt under fem valda s.k. ankarteman.

Projektorganisation och antal medverkande

Tanken med *Kulturåret 98* i Norrtälje var att det skulle genomföras som en folklig mobilisering för kulturen och dess roll i samhällsutvecklingen. Denna tanke tog kommunen konsekvenserna av. Kommunen genom Björn Ahlsén tog på sig rollen som samordnare, inspiratör, informatör och rådgivare. Därmed blev projektorganisationen utformad utifrån de förutsättningar som rådde, d.v.s. den blev en allmän angelägenhet och utfördes medelst idéseminarier, inspirationsmöten och vid sammankomster där praktiska ting och formaliteter avhandlades.

Som en förberedelse inför kulturåret men också med uppgiften att vara verksamma under hela projektiden utsåg kultur- och fritidsnämnden en styrgrupp med bred representation. Sammanlagt elva personer utgjorde denna grupp och den bestod av tre personer från det lokala näringslivet, fem personer från det lokala kulturlivet och tre personer från Kultur och Fritid.

I det informella nätverk som var verksamt inför och under kulturåret ingick mer än 100 personer, vilka representerade olika yrkeskategorier, näringsverksamheter, grupper och människor. Dessa personer hade i sin tur kontakt med många andra, som på ett eller annat sätt drog sitt strå till den lokala kulturstacken. Läsmaran, som genomfördes utan avbrott i 28 dygn, krävde ett stort antal personer som uppläsare. Sammanlagt 803 människor medverkade i detta språkets och litteraturens maratonlopp.

En intressant iakttagelse gjordes efter det att kulturåret avslutades. Man fann att det inte var kommunens kulturföreningar som medverkade flitigast med idéer och förslag och det var heller inte dessa som var de flitigaste bidragsansökarna. Endast 16 av kommunens 70 kulturföreningar engagerade sig aktivt i kulturåret. Av de 80-talet bidragsansökningarna som kom in till *Kulturåret 98* i Norrtälje kom endast 19 från kulturföreningar.

En viktig aktör under kulturåret var ortens lokala tidning, Norrtälje Tidning, som varje dag hade kulturnotiser om vad som skulle inträffa just den dagen. Därutöver skrevs ett oändligt antal artiklar i Norrtälje Tidning men också i tidningsmedier i hela landet, närmare bestämt 286 artiklar om kulturen i Norrtälje kommun.

I programkatalogen, *Kulturfest i Roslagen*, för *Kulturåret 98* är upptaget mer än 170 evenemang. Hur många medverkande denna summa innebär är omöjligt att säga. Eftersom katalogen trycktes i början av året tar den heller inte upp evenemang som uppstod under året som en följd av och på inspiration av andra.

Ett av de i katalogen nämnda evenemangen, ett konstprojekt, genomfördes av 12 barn i klasserna 3, 4 och 5 i Hallsta skola i Hallstavik.

Genomförande av skilda verksamheter

Ovan nämnda kulturårsprojekt blev ett av de mer omtalade och omskrivna under året. Bulldogg var dess titel och det genomfördes av konstnären Kristina Jansson tillsammans med de 12 barnen i klasserna 3, 4 och 5 och deras lärare i Hallsta skola. Projektet genomfördes i samverkan med Norrtälje Konsthall och deras pedagoger. Sammanlagt 34 skulpturer, bulldoggar, framställdes av pappersmassa, vilka placerades ut på utvalda platser i Hallstavik. Nästan omedelbart efter det att de hade placerats ut var de allra flesta försvunna, stulna eller sönderslagna.

Effekterna av detta projekt blev av förklarliga skäl helt annorlunda än om det hade fått fullföljas. Hela processen därtills hade dokumenterats av barnen med fotografier, videofilm och teckningar. Barnen hade gjort anteckningar och intervjuer. Efter sommaren skulle de undersöka vad som hänt med deras hundar. Den abrupta finalen på projektet skapade debatt om konstens och även konstnärernas villkor när den och de tar sig ut utanför konsthallar och gallerier i direkt kontakt med betraktaren. För barnen blev det en dyster klimax på allt det arbete de lagt ned under hela våren. En utställning om projektet visades i Hallstaviks Folkets Hus och i Norrtälje Konsthall under kulturårets höst.

Ett annat kulturårsprojekt som också blev mycket uppmärksammat, om än av helt andra skäl, var projektet Konstsådd i Närtuna i Norrtälje kommun. Ingen flygresenär till eller från Arlanda under sommaren 1998 kunde undgå att se fälten med blommor, som för betraktaren ovanifrån bildade mönster i landskapet.

Projektet Läsmaran, som pågick från slutet av oktober till i slutet av november, engagerade mer än 800 personer. I sammanlagt 28 dygn pågick högläsningen, dag som natt, i totalt 672 timmar. Högläsningen inleddes på FN-dagen den 24 oktober med att kommunfullmäktiges ordförande läste FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och avslutades med högläsning ur boken *Åtalet* (1984) av norrtäljeförfattaren Lars Hultén. Boken har anknytning till Norrtälje även genom dess huvudperson, som vid tiden för de händelser boken handlar om (1904) var redaktör på Norrtälje Tidning.

De tre ovan beskrivna projekten får exemplifiera de nästan 200 kulturevenemang som genomfördes i och under *Kulturåret 98* i Norrtälje. Två undersökningar/utvärderingar genomfördes under och efter kulturåret, vilka tar upp dels hur kulturåret togs emot av norrtäljeborna i gemen och dels hur människor engagerade i kulturprojekt och -föreningar upplevde den kulturårssatsning de antingen valde att medverka i eller också avstod ifrån. Den ena, i form av en sammanställning av "Enkät svar från kulturprojekt och -föreningar" har gjorts av projektsamordnaren Björn Ahlsén (1999). Den andra utvärderingen, "Kulturåret 1998", har genomförts av Clas Lindberg vid Kulturgeografiska institutionen på Uppsala universitet

Resursutnyttjande

Kulturåret 98 i Norrtälje fick en miljon kronor i bidrag från *Kihl*. Norrtälje kommun bidrog själv med 1,4 miljoner kronor i extra kulturpengar under 1998 och Landstinget i Stockholms län och Stiftelsen Framtidens Kultur med var sin miljon kronor. Därutöver har ett flertal organisationer och institutioner bidragit med ekonomiskt stöd till olika projekt inom *Kulturåret 98* i Norrtälje, däribland Statens kulturråd, Svenska Institutet, Länsmuseum samt länsbiblioteket m.fl. Eftersom Norrtälje tillhör Stockholms län men ligger i landskapet Uppland samarbetade de med båda länens kulturårsorganisationer.

Även om *Kulturåret 98* i Norrtälje hade en rejäl budget att röra sig med var de beroende av de egna invånarnas ideella arbete och engagemang. Utan de ideella och frivilliga krafterna hade inte kulturen i Norrtälje fått det genomslag den fick under kulturåret. Å andra sidan kan man även finna stöd för det omvända förhållandet. Utan den budget som fanns till förfogande hade det sannolikt varit svårare att skapa det engagemang och den entusiasm som på olika plan utvecklades i kommunen under året, hos både grupper av människor och enskilda.

Publik och deltagande

Det är svårt att mäta deltagandet i en så stor kulturårssatsning som den som gjordes i Norrtälje kommun. Att t.ex. mäta antalet medverkande, antalet timmar och antalet dagar när det gäller Läsmaran går för sig (se ovan). Att mäta hur många som deltagit genom att lyssna är däremot omöjligt eftersom det hela även sändes i Närradion. För dem som inte ville gå in på biblioteket och lyssna fanns möjligheten att göra det utanför byggnaden via högtalare som monterats upp för ändamålet. Folk kunde med andra ord komma och gå och lyssna så länge de ville. De som varit aktivt engagerade i Läsmaran har dock upplevt att intresset och gensvaret varit stort.

Norrtälje Konsthall, som 1997 utnämndes till Årets Museum, har under kulturåret bedrivit verksamheter utanför Konsthallen mer än vad de annars brukar, vilket gör det svårt att mäta publiken. Ett svårslaget publikrekord kan man ändå anta att just Konsthallen står för under kulturåret, vilket kommer att stå sig länge än. Projektet Konstsådd på fälten vid in- och utflygningsstråken vid Arlanda Flygplats har setts eller åtminstone har haft chans att ses av minst en halv miljon människor under sommaren 1998.

I projektsamordnarens/kommunens utvärdering av *Kulturåret 98* i Norrtälje kan man i sammanfattning utläsa att såväl utbudet av som intresset för kultur har ökat i kommunen. Ett ökat publikintresse för såväl konsterna som för kulturhistoria har förmärkts. En fokusering på kulturen under 1998 har gett effekter även under 1999. De riktigt stora evenemangen har uteblivit under 1999 medan de mindre och lokala projekten har blivit fler. Vissa tider på året, t.ex. under sommaren, kunde anas att kulturutbudet t.o.m. var för stort. Publiken orkade/hann inte riktigt ta del av allt som bjöds.

Projektets resultat

Som en följd av kulturårssatsningen formulerades senare politiska mål för kulturen, vilka tidigare inte funnits i Norrtälje kommun. Kulturförvaltningens egen budget har förstärkts som ett direkt resultat av *Kulturåret 98*. Det lokala kulturlivet har gjorts mer synligt under året. Möjligheter för kulturskaparna till egen utveckling har funnits. Vilket genomslag de har fått är dock svårbedömt. Om målet att under kulturåret nå större och bredare grupper har uppfyllts är svårt att mäta. Den uppfattning som råder hos dem som kunnat överblicka kulturåret är att målet delvis har nåtts. Framförallt får framtiden utvisa om antagandet är giltigt.

Oändliga möjligheter till möten mellan människor har funnits hela året. Vilka effekter dessa möten har gett och kommer att ge är dock hittills svåra att värdera. Huruvida projekt och arrangemang av "god kvalitet" under kulturåret har getts stöd och likaså om

de som bedömts ha ett ”bestående värde” har fått stöd kan endast subjektivt bedömas. Även om projekten, när stödet beviljades, bedömdes ha ”god kvalitet” handlar det ju därefter om hur det genomfördes och togs emot av t.ex. publiken. Tycker inte den att det varit bra är det kanske lätt att se det förhållandet som liktydigt med att kvaliteten har fallerat? En satsning på kvalitet ska dock ses på lång sikt. Det är sällan man omedelbart får ett ”kvitto” på en sådan satsning. Den behöver istället ofta tid för att dess subtila verkningar fullt ut ska kunna iakttas. Frågan om ett ”bestående värde” har uppnåtts eller ej kan antagligen avgöras först om några år.

Svårigheter och möjligheter

Trots det genomslag som kulturen i olika avseenden fått genom *Kulturåret 98* i Norrtälje kommun har det inte riktigt trängt in i den kommunala organisationen. För att genomslaget skulle fått en bärighet lång tid framöver skulle antagligen varje del av kommunens organisation behövt genomsyras av kulturårets anda och mening. Så blev det inte. Fortfarande har kulturen en ganska perifer roll i kommunhuset och prioriteras i allmänhet inte i kommunens alla förvaltningar, biblioteket undantaget. Alla ansträngningar till trots utanför kommunhuset kunde inte Norrtälje kommun kvala in för en nominering till Årets kulturkommun 1999. Detta gav upphov till stor sorg för projektsamordnaren och alla andra som engagerat sig starkt för att kulturens verkningar utanför huset skulle sprida sig även inåt i den kommunala organisationen.

Möjligheterna för att kulturårets anda och mening ska bestå finns antagligen om man utgår från kulturårets erfarenheter utanför de etablerade strukturerna. Traditionen eller det gängse mönstret att t.ex. kanalisera kulturpengar via kulturföreningar och övrigt föreningsliv visade sig under kulturåret inte vara det mest effektiva sättet. Störst aktivitet visade enskilda kulturutövare, tillfälliga grupperingar och sammanslutningar samt andra kategorier av organisationer som studieförbund, bygdegårdsföreningar och liknande. Kulturåret, så som det organiserades i Norrtälje, visade sig bli nydanande genom att det åtminstone delvis lyckades bryta upp gamla strukturer och mönster. Genom ett annorlunda synsätt och ett annat sätt att organisera blev utfallet också annorlunda och erfarenheterna andra än dem man förväntat.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Vi har ovan redan delvis beskrivit sådant som kan relateras till denna rubrik och skulle därför här vilja fokusera på vikten av en kommunal verksamhets organisation. Hur en verksamhet är organiserad kan främja såväl engagemang och deltagande som dess motsats. Under kulturåret riktade sig kulturförvaltningen/projektsamordnaren utåt mot alla som ville verka i kulturårets anda och fick ett stort gensvar.

En intressant iakttagelse gjordes; det var inte kulturföreningarna som var de flitigaste aktörerna vare sig det gällde idéer och förslag eller i att söka bidrag för arrangemang som de ville genomföra. Det var istället andra grupper, andra sammanslutningar och enskilda kulturengagerade personer som tog tillfället i akt.

Kulturföreningarna kanske upplevde sig redan ingå i den kulturkommunala sfären och därför inte tyckte sig behöva göra extra ansträngningar. Kan det kanske vara så som projektsamordnaren frågar sig *att dynamiken och kreativiteten finns någon annanstans än i det traditionella föreningslivet?* Den slutsats som görs är den att *det offentliga*

kulturstödet framgent i större utsträckning bör kunna ges även till andra än de traditionella, formella föreningsbildningarna.

Kulturåret 1998 i Ulricehamn

Musik i Väst, som regional kulturaktör i dåvarande Älvsborgs län, var den som tog initiativet till *Kulturåret 1998 i Ulricehamn*. De gjorde det av det skälet att Ulricehamn av samtliga Älvsborgs läns kommuner låg sämst till i att ta del av det professionella kulturutbud som Musik i Väst varje år erbjöd kommunerna. Därmed inte sagt att Ulricehamn saknade konst och kultur och ett aktivt kulturliv. Det fanns men hade framförallt en lokal och folkslig prägel och var amatörbaserat. Den professionella kulturen hade svårt att finna vägar till Ulricehamn. Genom Musik i Västs försorg gjordes en omfattande kultursatsning under kulturåret och Ulricehamn blev även Kulturhuvudstadens vänort.

Ulricehamns kommun togs något på sängen och kom inte riktigt igång med att svara upp mot Musik i Västs satsning förrän kulturåret redan proklamerats vid årsskiftet 1997-98. När kommunen väl blev medveten om vilken omfattande kultursatsning de var föremål för anställdes en kommunal projektledare som lokalt skulle arbeta för att främja den lokala kulturen och engagera de lokala konstnärerna och kulturarbetarna. Samtidigt anställde kommunen en kultursekreterare.

Även om kulturåret med viss tvekan från kommunens sida så småningom kom igång ökade efter hand såväl tempot som medborgarnas engagemang. Allt fler drogs med i de evenemang som erbjöds från Musik i Västs sida och allt fler lokala kulturförmågor tog initiativ till egna kulturårsarrangemang. Det bildades t.o.m. en ny förening, en bluesförening, som så gott som omedelbart arrangerade egna begivenheter på stans krogar och lokaler. Föreningen fick på mycket kort tid ca 350 medlemmar.

Samtidigt som denna kulturårssatsning gjordes i Ulricehamn med bidrag från *Kihl* genomfördes ytterligare ett kulturårsprojekt, vilket finansierades av Riksantikvarieämbetet, Framtidens kultur och Ulricehamns kommun. Detta projekt ingick i RAA:s satsning i tio svenska städer under Kulturhuvudstadsåret 1998 under benämningen "Stadens torg". I projektet medverkade elever från samhälls- och medieprogrammen på Tingsholmsgymnasiet i Ulricehamn. "Stadens torg" gavs som en lokal gymnasiekurs med början hösten 1997 och avslutades i maj 1998 med "Stadens Dag". Projektet genomfördes i samverkan med stadsarkitekten och stadsbyggnadskontoret i Ulricehamn. Resultatet av kursen/projektet bildar underlag för pågående stadsplanearbete i Ulricehamns kommun. Något samarbete i egentlig mening förekom inte mellan de båda kulturårsprojekten.

Projektets syften

I Musik i Västs ansökan om kulturårsbidrag till *Kihl* beskrivs satsningen på ett *Kulturår i Ulricehamn* som angeläget p.g.a. *ortens låga utbud av professionell konst och kultur* i form av t.ex. teater, musik och dans. Målet med satsningen på ett kulturår var att visa vilken roll professionell kultur kan ha i en bygd av Ulricehamns karaktär. En satsning på kulturårsprojektet från Musik i Västs sida syftade till att i denna ge utrymme för Ulricehamns lokala särdrag och att även spegla dess unika historia och miljö som småstad med levande mindre tätorter och bygder runt om. Medlet för att nå dithän var nya arbetssätt och samverkan mellan kulturliv, intresseorganisationer, ortens företag och Ulricehamns kommun.

Idéer, initiativ och planering

Den ursprungliga idén kom från Vuxenskolans studierekreterare i Ulricehamn, Lilian Skattberg, som också var styrelseledamot i Musik i Väst. Styrelsen i Musik i Väst och dess marknadschef, Lars Lundgren, nappade på idén och drev den som sin egen, sökte pengar från *Kihl* men satsade även en stor del ur egen budget. Till en början skedde planeringen av projektet inom Musik i Västs organisation. Senare bildades en lokal ledningsgrupp tillsammans med Ulricehamns kommun och även en politisk styrgrupp för kulturårsprojektet.

Projektorganisation och antal medverkande

Musik i Väst stod för projektorganisationen genom sin marknadschef Lars Lundgren och projektadministratören Marie Tarrach. Båda ingick i den lokala ledningsgruppen. Från Ulricehamns kommuns sida hade inga direkta förberedelser för projektet gjorts. Det var inte förrän kommunen anställde en lokal projektledare och den kommunala kultursekreteraretjänsten återbesattes som det lokala kulturårsarbetet kom igång i början av 1998. Dessa båda personers primära arbetsuppgifter under 1998 var att i samarbete

med ortens kulturaktörer bidra till att utöver Musik i Västs arrangemang ordna lokala sådana.

Det är omöjligt att säga till vilket antal de medverkande uppgick. Däremot vet vi det ungefärliga antalet arrangemang som genomfördes under kulturåret - ca 210, med i snitt 75 deltagare i varje arrangemang.

Genomförande av skilda verksamheter

De arrangemang som Musik i Väst bidrog med under kulturåret genomfördes i sin helhet av professionella artister/konstnärer; dansare, musiker, skådespelare m.fl. De lokala initiativen innehöll även de professionella inslag, men i huvudsak genomfördes de av lokala förmågor. Under sommarmånaderna drev skolungdomar ett kafé i den för kulturåret nyrustade Stureparken där de såväl musicerade själva som arrangerade gästande artisters framträdanden.

Ulricehamns kommun anställde elever från den kommunala musikskolan i en ambullerande sommarorkester. Tre omgångar om fem elever i vardera fick uppdraget att under tre veckor musicera på gator och torg. Musikskolan med sina elever genomförde en stor konsert med Astrid-Lindgren-musik. Även gymnasieskolans teaterlinje realiserade på uppdrag av kommunen en teateruppsättning på temat grekisk mytologi. Stadens restauranger, kaféer och hotell genomförde egna kulturårsarrangemang. Den nystartade bluesföreningen ordnade t.ex. ett evenemang i snitt per vecka under resten av sommaren efter det att föreningen bildats under en bluesafton på Hotell Bogesund valborgsmässoaftonen 1998.

Kulturårets stora begivenhet och enligt många bedömare det arrangemang som medförde ett kulturrens genombrott i Ulricehamn var KULturnatta i slutet av augusti. ”Hela stan var på benen”, enligt kultursekreteraren m.fl. informanter. Det gällde även de lokala politikerna. Hos dem som var mer inblandade än andra i kulturåret är uppfattningen att genomförandet av KULturnatta blev avgörande för det som därefter hänt på kulturområdet.

Resursutnyttjande

För Kulturåret 1998 i Ulricehamn sökte Musik i Väst 250.000 kronor av *Kihl*. Av dessa erhöll de 150.000 kronor och ca 350.000 bidrog Musik i Väst med ur egen budget. Ulricehamns kommun hade inte avsatt några extra pengar för kulturåret. Däremot återbesatte de kultursekreterartjänsten (0,75 %) och anställde en lokal projektledare. Musik i Västs kulturårsbudget var visserligen från början in-tecknad men efter påtryckningar från den lokala projektledningen avsattes en mindre pott med pengar ur kulturårsbidraget för att främja de lokala initiativen. För det som blev årets höjdpunkt, KULturnatta, satsade bl.a. Ulricehamns Energi och Ulricehamns kommun vardera 50.000 kronor.

Publik och deltagande

I de mer än 200 skilda kulturårsevenemangen i Ulricehamn deltog ca 15 000 personer. Ulricehamns skolor fick ta del av kultur till en grad de aldrig tidigare gjort. Eftersom det finns skolor i de flesta av Ulricehamns tätorter och skolorna är små har det varit svårt

och dyrt för dessa att ta sig till centralorten för att ta del av skilda kulturevenemang. Ännu dyrare har det blivit att engagera en teater, orkester eller dansgrupp för var och en av dem. Av de skälen har skolbarnen inte fått ta del av särskilt många professionella kulturarrangemang tidigare. Desto mer av kulturhändelser har det blivit under kulturåret. Sammanlagt 166 föreställningar i form av sagor och berättelser, rytmik, dans, musik inom skilda genrer, skräckhistorier, teater m.m. har samlat ca 8 500 barn i åldrarna 3-16 år. Till det kommer de arrangemang som den kommunala musikskolans ledning och elever själva ordnade, medverkade och deltog i.

Projektets resultat

De mål som Musik i Väst satte upp för *Kulturåret 1998 i Ulricehamn* får nog, vad beträffar genomslaget för professionell kultur, sägas ha uppfyllts med råge. Hela Ulricehamns kommun har genomsyrats av kultur i alla dess former under kulturåret. Om det vittnar företrädare för skola och barnomsorg, näringsidkare och kommunpolitiker, studieförbunden samt de ansvariga för kulturåret från Musik i Väst. Till och med i valrörelsen samma år fick kulturen en framskjuten plats, då politikerna i sina valtal framhöll kulturens viktiga roll för Ulricehamn. Valet inträffade som bekant i september 1998 efter det att politikerna inspirerats av KULTurnatta i augusti.

Det Musik i Väst i projektets målformulering säger om att främja och ge utrymme för lokala särdrag och lokal kultur fick däremot inte någon självklar plats i kulturårsprojektet. Arrangemang med lokal anknytning hade den lokala projektledningen svårt att få finansiering för från kulturårsbidraget. Inte heller de nya arbetssätt som beskrivs i projektbeskrivningen, med samverkan för att skapa nya resurser för framtida kulturliv, var någon självklarhet. Den stora kultursatsning som gjordes på professionell kultur från Musik i Västs sida var mycket välkommen och förde med sig inspiration för de lokala kulturaktörerna. Medan kulturåret pågick hade de lokalt projektaansvariga dock alldeles för litet pengar och andra resurser för att svara upp mot de lokala konstnärernas och kulturarbetarnas förväntningar på egen medverkan och eget deltagande i projektet. Istället för att vara medaktörer blev de i för hög grad föremål för andras, i det här fallet Musik i Västs, aktiviteter.

Svårigheter och möjligheter

Projekt av den karaktär det här är fråga om kräver förberedelser i form av planering och en ordnad organisation som fungerar när verksamheterna kommer igång. Från Musik i Västs sida var alla förberedelser gjorda. Ansökan till *Kihl* gjordes av Musik i Väst. I Ulricehamns kommun däremot var de ansvariga för projektets genomförande under kulturåret knappt anställda när kulturåret inträdde. Ett visst gemensamt men formellt förberedelsearbete hade skett i den ledningsgrupp som inför kulturåret bildades med deltagare från Ulricehamns kommun och Musik i Väst. Hur kulturåret praktiskt skulle genomföras lokalt fick den för ändamålet anställde projektledaren och den nyanställda kultursekreteraren hantera samtidigt som de genomförde det som ledningsgruppen beslutade och förväntade sig av dem och det de så småningom tog egna initiativ till.

Huvuddelen i kulturårssatsningen i Ulricehamns kommun var Musik i Västs omfattande arrangemang alltifrån invigningen i slutet av januari 1998 till luciadagen, då det sista arrangemanget genomfördes. Trots bristfälliga förberedelser från lokalt håll möttes arrangörerna av ett stort gensvar från skolor, organisationer, näringsidkare och från

invånarna i gemen. Det togs egna initiativ och vartefter året gick drogs människor med i kulturhändelserna. Medierna var aktiva rapportörer under hela året och kulturartiklar, -reportage och -krönikor blev vardagsmat för Ulricehamns invånare.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

I Ulricehamn, med nästan 23 000 invånare, bor 85 % av befolkningen i 12 tätorter varav centralorten Ulricehamn är den största med nästan 10 000 invånare. Det finns lika många skolor som tätorter, vilket bl.a. är ett skäl till att skolornas kulturverksamheter oftast haft en lokal prägel. Det har helt enkelt inte varit ekonomiskt möjligt för var och en av dem att köpa professionella t.ex. teaterföreställningar, konserter etc. I de fall det varit aktuellt med samverkan mellan flera skolor för att förbilliga ett kulturarrangemang har problemet med dyra transporter av eleverna istället tillkommit. I tider med knapp ekonomi, vilket även gällt Ulricehamns skolor, är prioriteringar avgörande. I prioriteringsdiskussionerna har kulturen ofta hamnat långt ned på dagordningen. Materiella ting har vägt tyngre, t.ex. inköp av läromedel eller annan utrustning. Efter upplevelsena under kulturåret har prioriteringsordningen förändrats. Idag upplevs det inte störande när någon tar upp kulturen som en möjlig prioritering av resurserna. Det gör att de som tidigare kände ett motstånd mot att föra in kulturfrågor i diskussioner på skolor och i lärarkollegier nu fått självförtroende att göra det. Kulturklimatet har förbättrats såväl i skolorna som i kommunen i sin helhet.

Under kulturåret genomfördes den organisationsförändring av kommunens administration som redan tidigare påbörjats. Den nya organisationen innebar en försvagning av kulturförvaltningen trots att den redan tidigare hade en svag ställning. Några nya ekonomiska resurser i egentlig mening tillfördes heller inte under kulturåret utöver kostnaderna för projektledartjänsten. Eftersom bidraget från *Kihl* inte kunde nyttjas lokalt blev en övertrassering av den kommunala kulturbudgeten med ca 140.000 kronor oundviklig, vilket medförde att kommunstyrelsen i efterhand fick täcka underskottet.

Den för kulturåret anställde projektledaren slutade på egen begäran sin tjänst redan i september under pågående kulturår. Kultursekreteraren som anställdes samtidigt slutade även han på egen begäran sin tjänst vid årsskiftet 1998-99. I båda fallen spelade kulturförvaltningens bristande resurser in. Vid tiden för att de båda slutade sina tjänster såg de inga tecken på den kulturens statushöjning som senare började skönjas under 1999. En bit in på det nya året (1999) anställde kommunen en kulturchef med ansvar för en renodlad kulturförvaltning. Kulturförvaltningen fick i den här formen en starkare ställning än den tidigare haft genom dess direktanknytning till kommunstyrelsen. Från ett politiskt perspektiv har kulturen fått en starkare ställning men också i praktiken genom att nästan alla ulricehamnsbor, både folk i gemen, i organisationer och företag, kommunala tjänstemän och beslutsfattare, har egna upplevelser av vad en satsning på kultur kan innebära och vilka spår en sådan kan avsätta.

Kulturårets efterdyningar har dock blivit mer omfattande än så. Det kulturekonomiska utgångsläget inför kulturåret var dåligt. Redan 1990 hade kulturbudgeten minskats med ca 40 % för att därefter stanna på en låg nivå. Kontrasten till denna situation inträffade vid årsskiftet 1999-2000 då Ulricehamns kommun sköt till 0,5 Mkr. i extra kulturpengar. Kultursekreterartjänsten har återigen återbesatts. För att satsa på barn- och ungdomskultur har kultur- och barn och utbildningsförvaltningarna inlett ett samarbete.

Kulturförvaltningen har åtagit sig att producera och distribuera en proffsig programkatalog till varje hushåll i Ulricehamn fyra gånger per år. I denna tas alla kommande kulturhändelser upp. Publik tillströmningen på det rikhaltiga utbud av kulturarrangemang som genomförts under 1999 har ökat avsevärt jämfört med det som gällde tidigare under 1990-talet.

Under våren 2000 väntas beslut tas i kommunfullmäktige om en stor och strategisk kultursatsning i Ulricehamn. Kommunens borgerliga majoritet har lagt ett förslag om att bygga ett kultur- och utbildningshus vari även ska ingå ett nytt bibliotek. Förslaget går ut på att beslut redan i vår tas om en första etapp nybyggnad med hörsal och utbildningslokaler för en utlokaliserad högskoleutbildning till en kostnad av ca 25 Mkr. En andra etapp är planerad innehålla nytt kommunalt huvudbibliotek, högskolebibliotek och därtill en mindre konsthall. Även denna del beräknas kosta ca 25 Mkr.

Kapitel 7

Ung i olika tider

Gellivare sockens hembygdsförening, som är en av föreningarna i Hembygdsresor, tar i sitt kulturårsprojekt upp den tråd som Hembygdsresor spunnit sitt projekt kring - möten och mötesplatser. Hembygdsföreningen i Gällivare ville satsa på att få människor i olika åldrar, ur olika generationer att mötas. Deras erfarenheter var att få yngre människor besökte deras museum men också att en mycket liten del av deras medlemmar var unga

personer. Medan barnen var i skolåldern kom de genom skolans försorg till hembygdmuseet men när de slutade skolan uteblev oftast deras besök.

Kulturårsprojektet *Ung i olika tider* handlar om hur det är och hur det var att vara ung oavsett när det inträffar eller inträffade. Fyra utställningar producerades under detta tema. Ung på 1950-talet blev klar i början av hösten 1998. Senare under samma höst blev 1960-talsutställningen klar och även 1970-talsutställningen. Innan kulturåret avslutades invigdes 1980-talsutställningen. I samband med utformningen av 1980-talsutställningen gjordes projektarbeten i skolan under temat "Skolan ser på nutid".

Projektets syften

Anledningen till att Gellivare hembygdsförening bestämde sig för att satsa på utveckling av sitt museum och övriga verksamheter var deras upplevelser av att andelen yngre medlemmar och besökare inte ökade. De förändringar de ville genomföra skulle locka till ett ömsesidigt utbyte mellan de äldre och de yngre generationerna. Medlet skulle vara utställningar om hur det varit att vara ung i olika tider. Studiecirkelarbeta skulle bedrivas jämsides med utställningarna för att bredda möjligheterna till möten.

Idéer, initiativ och planering

Idén väcktes inom hembygdsföreningens ledning som också tog initiativet till att som kulturårsprojekt arrangera en utställning i fyra delar under temat *Ung i olika tider - mötesplats i museet*. Projektet planerades bli genomfört i sin helhet under kulturåret 1998, vilket lyckades trots förseningar. Utställningen har visats under hela 1999 och är ännu i början av år 2000 kvar av det skälet att en skolträff med tidigare skolever ska genomföras i kommunen under våren.

Projektorganisation och antal medverkande

En projektansvarig person från hembygdsföreningen tillsammans med museets personal utgjorde projektorganisation. Barbro Omma från föreningen och hembygdmuseets personal på tre personer arrangerade och genomförde utställningen.

Genomförande av skilda verksamheter

Varje del i utställningen invigdes när den var klar, var del för sig. Invigningarna genomfördes som särskilda arrangemang för att skapa så många tillfällen till möten som möjligt. Lokala artister och grupper, t.ex. den kommunala musikskolan, anlätades för att skapa ett brett engagemang kring museet och utställningarna. Utställningarna har visats under hela 1999 och är fortfarande i början av 2000 möjliga att uppleva av ovan nämnda skäl. Hembygdmuseet ville göra det möjligt för de f.d. skoleleverna att bese utställningarna, särskilt som många av dem inte längre bor i orten.

Utställningarna har väckt ett stort engagemang och ett stort intresse hos många gällivarebor. Hembygdmuseet har under den tid utställningarna pågått på olika sätt varit en mötesplats för människor ur olika generationer. Genom de arrangemang som ordnats i samband med invigningarna har olika kategorier gällivarebor besökt museet.

Resursutnyttjande

För kulturårsprojektet *Ung i olika tider* sökte Gellivare Hembygdsförening 175.000 kronor från *Kihl*. Av detta erhöll de 50.000 kronor. Den planerade totala budgeten uppgick till 260.000 kronor. Bortfallet av de 125.000 kronorna lyckades inte föreningen täcka med medel från andra finansiärer. Projektet genomfördes därför med en lägre budget än planerat. Med ett visst tillskott av egna ekonomiska medel och framförallt med en större mängd ideellt arbetade timmar kunde det ändå genomföras.

Publik och deltagare

Hur många som sett utställningen finns inga detaljerade uppgifter på. Däremot att tillströmningen av publik varit stor vid invigningarna och de samtidiga publika kulturarrangemangen. Enligt Barbro Omma har alla som velat och bort se utställningen redan gjort det och de har varit många. Skolans engagemang har varit viktigt för att bredda publiken.

Projektets resultat

Hembygdsföreningen har genomfört det projekt de avsåg göra under kulturåret genom att färdigställa fyra utställningar under temat *Ung i olika tider - mötesplats i museet*. Projektet försenades men genomfördes ändå som det var planerat under 1998. Föreningen medförde att utställningarna inte fanns tillgängliga under hela året. Som kompensation har utställningarna visats även under 1999 och är ännu i början av 2000 möjliga att se.

De flesta föremål som visades i utställningarna lånade museet av människor i bygden. Vid invigningarna av de fyra utställningarna arrangerades underhållning i form av musik från olika tider. Däremot genomfördes inte de planerade studiecirkelarna.

Svårigheter och möjligheter

Ett problem som i och för sig uppstått efter det att projektet genomfördes är att föreningen fått ekonomiska problem i och med att lönebidragsandelen för de anställda i hembygdsmuseet sänktes. Av den anledningen gjordes en överenskommelse om att kommunen skulle ta över driften av museet i tre år framåt i tiden. Därefter har kultur- och fritidsnämnden i kommunen slopats, kulturchefen har slutat och situationen känns överhuvudtaget osäker. Om driften av museet inte säkras blir det svårt att vidmakthålla de positiva effekter och de möjligheter som kulturårsprojektet gav.

Alla de ansträngningar föreningens medlemmar gjorde i kulturårsprojektet ger förutsättningar för framtida utveckling av föreningens verksamhet. Hembygdsföreningens ambitioner var ju att integrera nya grupper och generationer med den befintliga medlemskåren. Sådana ansträngningar ger oftast resultat på längre sikt och efter kontinuerligt aktivt arbete. Enstaka projekt åstadkommer sällan de genombrott man önskar. För att långsiktigt lyckas krävs att uppföljningar av de uppnådda resultaten görs. I nuläget finns planer på utåtriktade framtidssatsningar men osäkerheten gör att föreningen för närvarande inte upplever sin mest offensiva period.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Lokalsamhället utgörs i det här fallet av Gellivare Hembygdsförening. Det var inom föreningen projektet avsågs ge effekter i form av ökat deltagande från flera generationer än dem som vanligtvis befolkar hembygdsföreningar. Dittills var det de äldre generationerna som både drev föreningen och museet och mestadels utgjorde dess publik. De yngre generationerna representerades främst av barn, som genom skolans försorg mer eller mindre regelbundet besökte hembygdsmuseet.

Utställningarna om 1950-, 60-, 70- och 80-talen skulle bli en mötesplats mellan generationer och olika kategorier människor. Under den aktiva utställningsperioden medverkade de till att det blev så. Huruvida detta förhållande kommer att bestå avgörs sannolikt av om hembygdsföreningen och museet kontinuerligt förmår reproducera idén om hembygdsmuseet som mötesplats över generations- och andra gränser.

Kulturläger för barn och ungdomar

Under läsåret 1996-97 genomfördes en kulturpedagogisk kurs, som åtföljdes av en kurs i Kulturellt entreprenörskap, vid Kalix folkhögskola. I kursernas mer praktiskt inriktade delar ingick att planera ett projektarbete som senare skulle genomföras. En av kursdeltagarnas idé var att genomföra en serie kulturläger på folkhögskolan under kulturåret 1998. För detta ändamål sökte Kalix folkhögskola 174.000 kronor från *Kihl* av vilka de endast erhöll 20.000. I det läget valde arrangörerna att ändå försöka genomföra projektet, dels för den goda idéns skull och dels för att bidraget från *Kihl* trots att det var litet medfört att andra bidragsgivare lovat dem stöd.

Kalix folkhögskola har sedan länge bedrivit ett kulturarbete både inom skolan och i samverkan med kulturarbetare och olika extrema kulturverksamheter. Under senare år har det här arbetet bedrivits med en ökande osäkerhet vad beträffar skolans ekonomiska ramar, men också vad beträffar andra aktörer som t.ex. Kalix kommun. Eftersom folkhögskolans inriktning är folkbildning är den delen av skolans verksamhet särskilt viktig. Därför beslöt initiativtagaren och skolans medverkande personal att genomföra projektet trots det ekonomiska risktagande det innebar.

Fem läger var planerade och tre genomfördes med sammanlagt 65 barn. Minskningen av antalet läger berodde slutligen på ett tämligen stort bortfall av utlovat bidrag från Norrbottens läns landsting. Det utlovade bidraget per barn visade sig inte gälla alla barn - de deltagande Kalixbarnen - utan endast de barn som kom från länets övriga kommuner. Resultatet av detta beslut blev att trots att två läger inställdes fick den ansvariga läraren till slut bidra med ca 15.000 kronor ur sin privata ekonomi för att täcka underskottet.

Projektets syften

Tanken med att förlägga kulturlägren till folkhögskolan, vilken också formulerades som projektets syfte, var att etablera kontakter mellan folkhögskolan och nya grupper av människor. Samtidigt som deltagarna i lägren erbjöds att upptäcka sig själva, livet,

samhället etc. ur nya aspekter genom kulturlägrens aktiviteter fick de kontakt med (gäller även föräldrarna) en skolform som alltför få människor känner till.

Ett annat syfte med kulturlägren var, som nämns ovan, att manifesteras folkhögskolans roll som kulturförmedlare, kulturbärare och lokalt kulturcentrum. Projektet skulle såväl bidra till att stimulera och utveckla folkhögskolans kulturella och folkbildande profil som till att stimulera och utveckla kulturlivet i bygden.

Idéer, initiativ och planering

Idén till kulturlägren föddes i den kulturpedagogiska kurs som genomfördes på Kalix folkhögskola läsåret 1996-97. Initiativtagare var deltagaren Stefan Bäckström, som projektanställdes av folkhögskolan för att leda kulturlägren. För honom var det viktigt att dels driva projektet i lägerform och dels att det skulle genomföras på folkhögskolan. Till sin hjälp hade Stefan fyra kulturpedagoger och tidigare kurskamrater till honom. Läraren Bengt Matti på skolan, som bl.a. var ansvarig för den kulturpedagogiska kursen, har för skolans räkning ansvarat även för kulturlägerverksamheten. Kursplaneringen gjordes av de båda.

Projektorganisation och antal medverkande

Projektets formella organisation utgjordes av Bengt Matti, Kalix folkhögskola och Stefan Bäckström med hjälp av de fyra kulturpedagogerna Hannele Scherling, Sofia Andersson, Irene Stahre och Mia Nissinen. Därutöver fungerade kulturverksamma människor i de nätverk som bildats bland tidigare elever, kulturarbetare utanför skolan och i kommunens tjänst som informella understödjare och inspiratörer för projektet.

Genomförande av skilda verksamheter

Kulturlägren har genomförts på ett mycket genomtänkt sätt och med stort engagemang från alla inblandade. När budskapet om kulturlägren så småningom fick genomslag hos den målgrupp de var tänkta för, barn och ungdomar mellan 8 och 15 år, har efterfrågan ökat oavbrutet från hela länet. Fortfarande kommer förfrågningar om nya läger. Ett veckoläger och två helgläger genomfördes. Veckoläget innehöll drama, bild, dockteater och musik. Det första helgläget ägnades åt drama, musik och dans och det andra helgläget var ett bild- och dramaläger.

Resursutnyttjande

Kalix folkhögskola sökte 174.000 kronor av Kihl, men erhöll som redovisats ovan endast 20.000 av dessa. Detta gjorde att projektet försenades några månader. Minskningen medförde även att projektgruppen tvingades ta ut en avgift på i snitt 500:- av varje deltagare. En miss i tolkningen av vad Norrbottens läns landsting ämnade stödja projektet med gjorde att ekonomin hamnade i kris, eller rättare sagt projektledarna när de insåg vilka konsekvenser det i praktiken skulle få. Landstinget lovade enligt projektledningens tolkning att bidra med 1.740:- per lägerdeltagare, vilket vid senare kontroll visade sig inte gälla alla barn. För deltagarna från Kalix kommun, skulle enligt landstingets motivering, ingen ersättning utgå. Istället skulle Kalix kommun bidra med motsvarande summa för ”sina” barn, som landstinget gjorde för

varje barn från länet i övrigt. Kalix kommun dröjde dock med sitt beslut tills lägren redan var genomförda och beslutade då att totalt bidra med endast 3.000 kronor.

Kalix folkhögskola har, utöver att de administrerade projektet/lägren, hanterat ekonomin och bidragit med arvoden till lägerledare. På grund av minskat ekonomiskt stöd tvingades folkhögskolan ta på sig kostnader även för marknadsföring, administration och lokaler.

Publik och deltagande

Tre kulturläger genomfördes under kulturåret 1998 - ett veckoläger i augusti med 25 deltagare ett helgläger i september med 22 deltagare och ett dito i december där 18 barn och ungdomar deltog. Varje läger avslutades med en publik del då föräldrar, vänner och anhöriga fick komma för att se och uppleva vad barnen skapat under lägervistelsen.

Projektets resultat

Målet med Kalix folkhögskolas kultursatsning var att genomföra fem kulturläger. Det målet kunde inte uppnås av skäl som redovisas ovan. En primär anledning var att det sökta kulturårsbidraget minskades så kraftigt och det därpå följande minskade ekonomiska stödet från landstinget. De kulturläger som genomfördes blev dock mycket lyckade. Det vittnar såväl deltagarnas utvärderingar, ledarnas berättelser som föräldrarnas lovord om.

Tanken på kultursatsningar för barn ville dock projektgruppen inte ge upp, trots bakslagen, varför nya samarbetspartners söktes. I september 1999 genomfördes därför Barents Dockteaterfestival, ett samarrangemang mellan främst Kalix folkhögskola och Föreningen Norden i Kalix kommun. Norrbottens läns landsting, Nordiska Kulturfonden samt Kalix kommun ställde upp som sponsorer. Festivalen pågick under fem dagar med ca 3 700 besökare av vilka ca 70 % var barn. Ett 50-tal dockteaterföreställningar, ett tiotal work-shops, ett tiotal seminarier på temat dockteater och därutöver ett antal kulturprogram av olika slag genomfördes. Teatergrupper och enskilda kulturarbetare inom olika genrer från sju länder medverkade i festivalen. Efter festivalen ägde ett kulturläger rum i form av en dockteaterverkstad med 24 deltagare. De närmaste framtidsplanerna innehåller en utbildning i fyra steg i dockteaterproduktion för skol- och barnomsorgspersonal för att ytterligare främja denna konstform. Basen för nämnda verksamheter är Kalix folkhögskola.

Genom de barnkultursatsningar som gjordes under kulturåret och även under 1999 har Kalix folkhögskola fått ett nytt inslag i sin verksamhet. Ett problem utöver de ekonomiska är att det på folkhögskolan saknas lärare med kompetens inom det allmänkulturella området och särskilt gällande barnkultur varför ledare och lärare får hämtas utanför skolan. För att delvis eliminera bristen på kompetens inom skolans kulturområde har Bengt Matti från folkhögskolan tillsammans med deltagare i den kulturpedagogiska kursen och entreprenörskursen startat Kulturkompaniet för att kunna bidra med den kompetens som saknas på skolan. Det är en verksamhet de tänkt sig kunna få starta-vårat-bidrag för. Så har ännu inte skett varför Kulturkompaniet f.n. vilar. Deltagare som inte har en fast anställning tors inte riskera sin A-kassa utan inväntar först ett positivt beslut i frågan.

Svårigheter och möjligheter

Det är främst ekonomin som hittills ställt till problem. Den tolkning landstinget gjorde av sitt eget beslut om att inte ersätta kulturlägerprojektet för varje deltagande barn ställde till med sådana svårigheter för projektgruppen att de inte vågade slutföra det på det sätt de tänkt sig. Att inte heller Kalix kommun i det läget visade någon större generositet medförde att svårigheterna växte, varför de två sista planerade lägren snabbt avfördes från dagordningen. Ändå gjordes storsatsningen med dockteaterfestival under 1999 med åtföljande läger. Ett alltigenom lyckat arrangemang dessutom, som bidrog till att återställa självkänslan hos arrangörerna.

Projektgruppens erfarenheter av de satsningar de gjort är till en del av mindre angenämt slag men utifrån dessa har ändå deras kompetens ökat. De har lärt sig att vara ute i god tid med planering och marknadsföring och deras erfarenheter på det ekonomiska området har visat på vikten av att redan i planeringen infoga de ekonomiska frågorna.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Kalix folkhögskolas mest uttalade profil är media och journalistik. Video- och TV-produktion, radioutbildning och journalistlinje men också en musiklinje, en allmän kurs för personer med läs- och skrivsvårigheter och en fritidsledarutbildning m.m. finns med i folkhögskolans prospekt. Den starka mediainriktningen medför att skolan är materiellt och tekniskt mycket välutrustad. Det sägs att skolan näst efter Radio Norrbotten har den mest välutrustade radiostudion i hela Norrbotten. Teknisk utrustning av den här karaktären har som bekant inte särskilt lång livslängd utan för att skolan ska fortsätta att vara konkurrenskraftig vad dess tekniska kapacitet beträffar måste denna hela tiden förnyas och bytas ut, vilket slukar mycket av skolans ekonomiska resurser.

Tillkomsten av den kulturpedagogiska kursen 1996, dess efterföljare Kulturellt entreprenörsskap, kulturårsprojektet *Kulturläger för barn och ungdomar* och nu senast Barents Dockteaterfestival har bidragit till att bredda folkhögskolans profil och något till att i praktiken återta dess roll som lokalt och regionalt kulturellt centrum.

Vårt kulturarv

Kulturårsprojektet *Vårt kulturarv* har till sin karaktär anknytning till det tidigare i denna rapport beskrivna kulturårsprojekt Hand-i-hand i Kalmar län genom att båda genomförts under temat slöjd/hemslöjd, kulturarv och kulturhistoria. Båda riktade sig till barn och ungdom inom skola och/eller förskola. I Vårt kulturarv var det hemslöjdsföreningarna i Ångermanland och Härnösand som gick samman om ett gemensamt kulturårsprojekt,

vilket de förlade till Kiörningsskolan - en grundskola i Härnösand. Skolans båda slöjdlärare i mjuk respektive hård slöjd har tillsammans med länets hemslöjds konsulenter och sina elever genomfört projektet.

Projektet genomfördes av den anledning att slöjdämnet i den svenska skolan under ett antal år fått allt svårare att hävda sig i konkurrensen mellan allt nytt som skolans läroplan föreskriver ska rymmas i skolundervisningen. Kiörningsskolans intresse för att utveckla slöjdämnet sammanföll med den roll som hemslöjdsrörelsen på allvar tagit på sig, nämligen uppgiften att förmedla kunskaper och traditioner inom slöjdområdet till dagens barn och ungdomar. Den här typen av kunnande och de traditioner som ligger bakom kunnandet förs idag inte vidare till de yngre generationerna p.g.a. att kunskaperna inte längre är allmänna utan upprätthålls endast hos vissa små grupper i samhället.

I initialskedet krävdes en viss övertalning eller milt tvång från slöjdlärarnas sida för att entusiasmera och engagera eleverna till att välja att delta i slöjdprojektet inom ramarna för elevens val. Ett förhållande som efter det att projektet startade snabbt förändrades så att eleverna t.o.m. avstod från andra aktiviteter som de tidigare hade betraktat som omöjliga att missa, som t.ex. fotbollsträning, TV-tittande etc.

Projektets syften

De syften som Kiörningsskolan satte upp för projektet *Vårt kulturarv* grundas i skolans läroplan (Lpo 94) och formulerades så här:

- att inom elevens val arbeta åldersintegrerat med årskurs 6-9 för det gemensamma intresset kulturarv och kulturtraditioner och förhoppningsvis skapa en resurs för framtiden i dessa ungdomars fördjupade kunskaper
- förutom det egna valet slöjd, följer genom lägerskoleverksamheten en naturlig integrering av skolans övriga ämnen, historia, samhällskunskap, geografi, religion, NO, bild, hemkunskap, svenska o.s.v.
- eleverna får ett unikt tillfälle att följa hantverksprocessen från råvara till färdig produkt
- eleverna får knyta kontakter utanför skolan med organisationer, företag, föreningar och andra viktiga samhällsinstitutioner, t.ex. hemslöjdsföreningarna, hemslöjds konsulenter, Gålsjö bruk, SCA, Jägarförbundet och många lokala hantverkare.

Projektet *Vårt kulturarv* formades med skolans läroplan som grund och genomfördes även praktiskt enligt läroplanen och ovan formulerade syften.

Idéer, initiativ och planering

Idén till projektet föddes hos ordföranden för Ångermanlands hemslöjdsförening, Linnéa Lindersson, som tog kontakt med de båda slöjdlärarna på Kiörningsskolan i Härnösand, Ann-Catrine Henricson och Anders Höglund. Den idé som hon presenterade för slöjdlärarna vid Kiörningsskolan låg helt i linje med de idéer som ständigt fyllde deras tankar om hur slöjdämnet skulle kunna både breddas och fördjupas till gagn för eleverna. För lärarna var slöjdämnet och de kunskaper som de förknippade med det ett arv, ett kulturarv att vidareförmedla till eleverna. Samtidigt menade de att slöjdämnet måste följa med i tiden och utvecklas i takt med skolan och det övriga samhället - helt enligt läro- och skolplanens anda och mening.

Till gruppen av ovan nämnda personer knöts länets hemslöjdskonsulenter för hård och mjuk slöjd samt en person från den lokala hemslöjdsföreningen. Tillsammans planerade dessa de fyra ”elevensval”-veckor under vilka kulturårsprojektet skulle bedrivas.

Projektorganisation och antal medverkande

Linnéa Lindersson (se ovan) var projektledare och bildade tillsammans med Kiörningsskolans båda slöjdlärare och hemslöjdskonsulenterna i länet projektgrupp för *Vårt kulturarv*. Sammanlagt 30 elever från klasserna 6, 7 och 8 deltog i projektet. Projektledaren har medverkat på ideell basis under hela projekttiden. Därutöver har tre personer från Härnösands hemslöjdsförening varit ideellt engagerade utöver skolans anställda slöjdlärare. De båda hemslöjdskonsulenterna, en smed, en fårklippare, en bagerska, en författare och en elev från textilläroret utbildningen i Umeå har dessutom medverkat i projektet.

Genomförande av skilda verksamheter

Projektet *Vårt kulturarv* genomfördes på Kiörningsskolan men också som lägerskola vid Stiftsgården Gålsjö Bruk i Undrom mellan Sollefteå och Kramfors. Projektet startade i och med att lägerskolan genomfördes i oktober 1998. I februari 1999 följde en uppföljningsvecka på den egna skolan och i maj 1999 ägde tre dagars fördjupning rum inom av eleverna valt område i lägerskolans form. Därefter följde två dagars sammanställning och utvärdering på Kiörningsskolan.

Det grundläggande arbetet genomfördes på Gålsjö Bruk, där eleverna fick följa och bearbeta råvaran till färdig produkt. De deltog i fårklippning och tog tillvara ull som kardades, spans och tovades. Växter och svampar samlades in vilka senare användes för att färga garn med. I bagarstugan bakade eleverna bröd och i smedjan smidde de bruksföremål. Vid vandringar på Gålsjö Bruks naturstig samlades material in för att tälja vandringsstavar, skålar etc. av. Samtidigt som eleverna förkovrade sig praktiskt i olika hantverk fick de av sina handledare de historiska och samhällseliga sammanhangen sig till livs.

Resursutnyttjande

Av de sökta 50.000 kronorna hos *Kihl* erhöll *Vårt kulturarv* 40.000 kronor. Härnösands hemslöjdsförening bidrog med 10.000 kronor och från Kempefonden fick projektet 20.000 kronor. Lärarna medverkade i projektet utifrån sina slöjdlärartjänster vid Kiörningsskolan, men för att projektet skulle bli så lyckat som möjligt bidrog även slöjdlärarna med en hel del ideellt arbete tillsammans med projektledaren och ett par av den lokala hemslöjdsföreningens medlemmar.

Publik och deltagare

I projektet ingick även utåtriktade verksamheter, för att visa vad som åstadkommit i *Vårt kulturarv*, som t.ex. en dags ”Öppet Hus” med utställning på Kiörningsskolan av de alster som eleverna förfärdigat i slöjdprojektet. Under dagen, där eleverna och slöjdprojektet stod i centrum, besöktes skolan av ca 500 personer. En utställning om *Vårt kulturarv* genomfördes även i den lokala Hemslöjdsbutikens fönster.

Projektets resultat

Kulturårsprojektet *Vårt kulturarv* formades och formulerades utifrån vad läroplan och skolplaner säger om vad elever ska ha med sig i bagaget när de avslutar sin grundskoleutbildning. Slöjdlärarna upplevde att det blivit svårare och svårare att ge slöjdämnet det utrymme de ansåg att det enligt läro- och skolplaner skulle ha. Färre timmar och fler elever än det egentligen fanns plats för i förhållande till den utrustning de förfogade över gjorde att det blev allt svårare att utföra något pedagogiskt meningsfullt i detta ämne. Detta trots att läroplanen föreskriver elevernas rätt till såväl kreativt skapande som till kulturarv och traditioner och att de ska få del av detta genom att de själva praktiskt och handgripligen får pröva och träna sina färdigheter i olika hantverk och inte genom lärarnas teoretiska föreläsningar. En situation, som om inget gjordes, hotade att bli verklighet.

Projektet *Vårt kulturarv* synliggjorde värdet av att eleverna ges möjligheter att skapa själva. Det visade betydelsen av att slöjdämnet ges utrymme såväl fysiskt som tidsmässigt för att eleverna ska kunna ge sig hän i skapelseprocessen. De ska ges möjligheter att genom sitt eget arbete delta i processen från råvara till färdig produkt; från ull till färdigt garn, från den råa järnbiten till en färdigbearbetad smidd krok etc. Slöjdämnet tränar förståelsen av sammanhang, både för de eleverna själva är mitt uppe i och för de historiska; hur tidigare generationers aktiviteter bidragit till att forma det samhälle vi har idag och hur dagens skolelever bidrar till samhällsutvecklingen beroende på de val de själva gör.

Svårigheter och möjligheter

Styrkta av såväl forskningsrön om det moderna slöjdämnets betydelse för skolbarnens välbefinnande och utveckling såväl som för deras inlärningsförmåga i andra skolämnen hade kulturårsprojektet *Vårt kulturarv* goda förutsättningar att bli lyckat, ansåg slöjdlärarna vid Kiörningsskolan. Detsamma gällde för initiativtagaren och övriga medverkande från hemslöjdsföreningarna med deras bakgrund som folkrörelsemänniskor och folkbildare.

Slöjdämnets ställning och status i de svenska skolorna bedöms som ett generellt problem, men också som ett lokalt såtillvida att läro- och skolplaner tolkas lokalt utifrån rådande lokala situation. Trots att slöjdämnet på Kiörningsskolan upplevdes vara i ett trängt läge var situationen inte värre där än på många andra håll, snarare kanske något bättre p.g.a. medvetenhet och viss förståelse från skolledningens sida. Det frågan gällde för slöjdlärarna var huruvida de skulle lyckas hålla ställningarna genom att ständigt föra denna, som de tyckte, ojämna kamp om slöjdämnet och kanske så småningom tvingas ge upp eller om de genom att ge utrymme för de tankar de hade om förändringar och nya idéer skulle kunna skapa en nyordning inom sitt ämnesområde.

När förfrågan om att delta i ett kulturårsprojekt kom från Ångermanlands Hemslöjdsförening och dess ordförande Linnéa Lindersson sammanföll den på en mycket lyckat sätt med slöjdlärarnas egna tankegångar. De 40.000 kronor som projektet erhöll i bidrag från *Kihl* var mycket viktiga tillsammans med övriga erhållna bidrag utifrån för att projektet överhuvudtaget skulle bli av. En allt kärvare skolbudget främjar inte nytänkande och framförallt ger den inte utrymme att pröva nya idéer som kostar pengar.

Initialt fanns svårigheter att rekrytera elever till projektet, varför det krävdes en hel del övertalning från företrädarna för projektet. När det väl kommit igång försvann dock alla betänkligheter från elevernas sida och de drevs istället av sin lust av att fullfölja sitt deltagande. Eleverna t.o.m avstod från sådant som tidigare framstått som absolut omistligt, vilket också var skälet till deras initiala betänkligheter.

Kulturårsprojektet *Vårt kulturarv* visade inte bara på möjligheter för slöjdämnets överlevnad utan gav också utrymme för några sådana. Organisationen inför läsåret 1998-99 gav slöjden bättre förutsättningar tidsmässigt genom att eleverna fick möjligheter att jobba i längre sammanhållna pass. Av sådana skäl kunde också en eftersträvansvärd fördjupning av slöjdämnet äga rum

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Med lokalsamhälle menas i det här fallet skolan, Kiörningsskolan i Härnösand, och vilka förändringar som kan skönjas i slöjdämnets ställning som kulturverksamhet på denna skola. Trots att slöjden lyfts fram i gällande läroplan som viktig för eleverna i skolan, inte enbart som enskilt skolämne utan också för de personliga utvecklingsmöjligheter som slöjdämnet kan ge dessa elever, upplever slöjdlärare i gemen att ämnet ändå inte utan vidare har sin givna plats i skolan. Slöjden ger utvecklingsmöjligheter när det t.ex. gäller företagsamhet, kreativitet, analys och lösningar av problem, social kompetens etc. - med andra ord, sådant som dagens skolelever inte sägs klara sig utan vare sig för stunden eller för framtiden.

Oavsett dessa fakta har slöjdämnet - och eleverna - utsatts för en omild behandling även på Kiörningsskolan. Större och större elevgrupper, mindre tid och mindre fysiskt utrymme, färre arbetsplatser än elever, vilket medfört att teori ibland fått ersätta det praktiska gemensamma arbetet tvärtemot vad läroplanen föreskriver, där teori och praktik sägs ska vävas samman i en helhet.

För de elever som deltagit i kulturårsprojektet *Vårt kulturarv* har en ny värld öppnats med en mängd nya perspektiv att utgå från och relatera till. De har träffat och arbetat tillsammans med människor de annars inte skulle haft möjligheter till. Människor som ledsagat dem in i denna nya värld, där de fått ta del av människors livsvärldar långt tillbaka i tiden och fram till sin egen. Eleverna har tillsammans med övriga medverkande i projektet breddat sin förståelse för hur samhället vuxit fram och vilka villkor som denna utveckling präglats av.

Kapitel 8

Mustang - Väst

Mustang - Väst's projektidé Visionernas Torg formades utifrån det faktum att 1998 var kulturår men också valår. Att det var kulturår medförde möjligheter att söka pengar från *Kihl* och att det var valår avgjorde projektets innehåll och dess målgrupp, gymnasieungdomar och förstagångsväljare.

Mustang - Väst är den västliga delen av ett nationellt nätverk (bildat 1997) för unga museiutbildade människor. Nätverket ingår i och får stöd av Svenska Museiföreningen. Medlemmarna består av arbetslösa eller tillfälligt anställda unga kulturhistoriker. Med unga menas i det här sammanhanget människor under 40 år. Enbart inom nätverkets västliga område, i Göteborg med omnejd, beräknas så många som ca 200 musei-/kulturhistoriskt utbildade människor antingen vara arbetslösa eller arbeta utanför sitt yrkes- och kompetensområde. Målet för nätverkets medlemmar är att gemensamt föda idéer och skapa nya projekt och arbeten, hitta samarbetspartners och knyta nya kontakter som kan ge nya arbeten eller finansieringsmöjligheter för att genomföra sina idéer i t.ex. projektform. Nätverkets uppgift är att bidra till medlemmarnas framtidstro och att stärka deras yrkesidentitet.

Projektet *Visionernas Torg* är en direkt följd av nätverksarbetet i Mustang. Från början var tio av nätverksmedlemmarna involverade i det idéarbete som så småningom utmynnade i *Visionernas Torg* med utställningen *Framtid - förr, nu, än sen*. Efter hand som svårigheterna med att finansiera projektet blev uppenbara minskade skaran av "visionärer". Till sist var de bara två kvar, Anette Vejen Jespersen och Anna Preutz, som i samverkan med Stadsmuseet och gymnasieskolor i Göteborg slutligen genomförde projektet.

Projektets syften

För projektet *Visionernas Torg* formulerades flera skilda syften men med inbördes relationer till varandra. För de huvudansvariga för projektet, Stadsmuseet och *Mustang - Väst*, sammanföll två av syftena på ett väsentligt sätt. Stadsmuseets ambition om att bli en mer framträdande deltagare i samhällsdebatten (tillsammans med Göteborgs övriga museer) sammanföll med Mustangs (unga arbetslösa museiarbetare) uppgift och intresse av att medverka till arbeten för sina medlemmar. Valet 1998, arbetslösheten, förändringar på arbetsmarknaden, nya förutsättningar för kulturlivet etc. var frågor som var aktuella och borde lyftas fram i sådana här sammanhang under kulturåret.

Gemensamt syfte för hela projektet var att använda kulturhistorien som erfarenhetsgrund för det som händer i nutid.

Målet med projektet var dels att genomföra en konferens där ovanstående frågeställningar skulle stå på dagordningen och dels att låta stans gymnasieungdomar utifrån sina erfarenheter och drivkrafter producera en utställning om framtiden.

Idéer, initiativ och planering

Anledningen till att det blev Stadsmuseet som i samverkan med Mustang ville arrangera projektet *Visionernas Torg* var deras idé om att ta reda på varför ungdomar inte går på museer. För detta hade museet fått pengar från Statens kulturråd. Ett annat skäl var att ta en mer aktiv del i samhällsdebatten. De här skälen sammanföll med Mustangs idéer om att fokusera ungdomar och framtiden men också deras möjligheter i nuet, på arbetsmarknaden, i utbildningssammanhang och deras vilja och möjligheter till att påverka det framtida samhället. Projektet "Visioner" sammanföll avsiktligt med valet 1998.

Möjligheterna att finansiera projektet satte slutligen ramarna för detsamma. Projektgruppen decimerades successivt från 10 till två och de två som till sist genomförde projektet Visioner tvingades utifrån de ekonomiska förutsättningar som till sist rådde planera om hela projektet.

Projektorganisation och antal medverkande

Projektet "Visioner" bestod av två delar, dels en konferens under tre dagar och en minimässa i anslutning till denna och dels en utställning producerad av elever vid Göteborgs gymnasieskolor. Mustängerna Anna Preutz och Annette V. Jespersen har varit navet i projektet. Till stor del har de själva utgjort projektorganisation med bistånd av det nätverk de under planeringsstadiet bildade med nyckelpersoner på Stadsmuseet, med lärare och personal på gymnasieskolorna samt med de politiska ungdomsförbunden.

I den utställning, *Framtid - förr, nu, än sen*, som producerades och genomfördes på Göteborgs Stadsmuseum medverkade ca 300 elever och lärare från fem gymnasieskolor i Göteborg. Konferensen *Visionernas Torg* och Minimässan, som pågick samtidigt, hade medverkan samtliga tre dagarna från de politiska ungdomsförbunden, från Nyföretagarcentrum, LO, SAF, och Ungdomens IT-råd. Även en ståuppkomiker, Mia Skäringer, och en magiker, Stefan Odelberg, medverkade de tre dagarna. Sammanlagt ett trettiotal personer från ovan nämnda organisationer, från Stadsmuseet, de båda projektledarna m.fl. medverkade.

Genomförande av skilda verksamheter

Eftersom projektet, från det att idén föddes tills dess att det genomfördes, tvingades undergå en omfattande förvandling blev begreppet flexibilitet projektledarnas nyckeltema under hela projekttiden. Hela tiden tvingades de ompröva tidigare ställningstaganden och anpassa sig till nya förutsättningar. Denna flexibilitet krävdes av bl.a. ekonomiska skäl eftersom projektledarna, trots att en annan ekonomisk verklighet

än den de utgick ifrån på idéstadiet kom att råda, strävade efter att genomföra projektet så nära idéstadiets som möjligt.

Trots en begränsad projektbudget på knappt 400.000 kronor jämfört med den de utgick från vid ansökan till *Kihl* på drygt 600.000 kronor lyckades de genomföra både en lyckad konferens och en utställning som låtit tala om sig (den allra första budgeten uppgick till ca 2 Mkr.) Utställningen har efter premiärvisningen i fyra månader på Stadsmuseet i Göteborg vandrat vidare till Svenska Kommunförbundets kongress 1999 och Västergötlands Museum i Skara under hösten 1999 trots att det inte var tänkt så.

Resursutnyttjande

Av den budget på drygt 600.000 kronor som de båda projektledarna utgick från sökte de 300.000 kronor från *Kihl* - av vilka de erhöll 125.000:-. Utfallet från *Kihl* gjorde att en mängd andra finansiärer och sponsorer fick sökas; fackliga organisationer, politiska ungdomsförbund och Nyföretagarcentrum, vilka var och en bidrog med mellan 3.000 och 20.000 kronor. Göteborgs kommuns utbildningsnämnd bidrog med 50.000 kronor och Stadsmuseet med lika mycket i form av administrativa tjänster, upplåtelse av arbetsplatser, utställnings- och konferenslokaler, telefon, porto etc. och därutöver en underskottsgaranti. Den budget projektledarna till sist hade till sitt förfogande var på drygt 400.000 kronor.

I projektets ekonomiska redovisning syns inte alla de resurser som kommit projektet tillgodo. Det arbete som utfördes av gymnasieeleverna och deras lärare hade inte kunnat göras om inte skolledningarna hade skjutit till extra pengar. Göteborgs Posten bidrog med ett stort antal annonser för att tillkännage utställningen på Stadsmuseet. Bullar och kaffe bidrog Pååls och Kahls kaffe med till konferensen. Detta är kostnader som inte syns i den ekonomiska redovisningen. En hel del av det arbete de båda projektledarna genomförde, före, under och även efter den egentliga projektperioden har de gjort utanför budget, som ideellt arbete, eftersom drivkraften var att genomföra projektet så nära de ursprungliga planerna som möjligt.

Publik och deltagande

I de tre dagarnas konferenser deltog nästan 600 av Göteborgs gymnasieelever. Hur stor utställningspubliken var under de fyra månader den pågick går inte att få fram uppgifter på. Stadsmuseet genomför inte publikmätningar av sådan karaktär att det går att redovisa.

Projektets resultat

Tre parter var involverade på ett aktivt sätt i projektet "Visioner". Det var projektledarna och deras nätverk *Mustang - Väst*, Stadsmuseet och dess personal och inte minst eleverna vid fem av Göteborgs gymnasieskolor och deras lärare. För var och en av dessa har projektet haft effekter utifrån de mål som formulerades.

Stadsmuseet och dess personal fick uppleva hur helt andra grupper än de som vanligen förekommer där trädde in både som publik och som delaktiga aktörer i museets verksamheter. Visioner gav Stadsmuseet nya roller; som värd för en konferens med för unga människor angelägna samhällsfrågor som tema och som värd för en utställning producerad och ordnad av en samhällskategori som inte brukar ha tillträde till

museernas utställningslokaler. Ungdomar är heller inte i övrigt någon frekvent förekommande besökskategori på svenska museer.

Utställningen hette som sagt *Framtid - förr, nu, än sen*, ett namn som säger att utställningens tyngdpunkt låg på framtiden, vilket heller inte är vanligt förekommande i svenska museer som ju framförallt är minnenas hus. För gymnasieeleverna och förstagångväljarna var projektet "Visioner" en stor händelse, som gav dem möjligheter att både delta och medverka i en debatt - på konferensen och i utställningen - om det samhälle de folkvalda politikerna säger sig vilja skapa men som de inte riktigt vet hur deras väljare vill ha.

Svårigheter och möjligheter

En påtaglig svårighet för de båda kvarvarande i projektet, Anna Preutz och Annette Jespersen, var ekonomin och finansieringen av projektet. Att krympa projektet från vad en 2 miljoner kronors budget ger för förutsättningar till vad en 400.000 kronors budget ger var svårt. De ändrade förutsättningarna till trots ville de båda så långt det var möjligt hålla fast vid grundidén, vilket gjorde att de fick arbeta med både planering och genomförande av projektet samtidigt. Bortfallet av en stor del av det tänkta kulturårsbidraget gjorde att de fick ägna mycken tid till att bearbeta potentiella finansiärer och sponsorer för att få ihop till en budget som de trodde skulle täcka projektets kostnader. Innan den slutliga budgeten var fastlagd tvingades de såväl lägga fast konferensen och engagera dem som skulle medverka i den. Nästan 300 gymnasieelever och deras lärare var samtidigt engagerade i ett omfattande arbete med att färdigställa såväl utställningen som affischer, program och inbjudningskort.

Den form de båda projektledarna valt för kulturårsprojektet gav dem samtidigt möjligheter till att genomföra det de tänkt sig. Möjligheterna låg i att så många var engagerade; lärare och elever som tog mycket seriöst på sitt uppdrag, Stadsmuseet som upplät arbetsplatser och lokaler och projektledarna själva som såg möjligheterna att på ett konkret sätt sprida kunskap om hur unga museiutbildade människor kan bidra med en förnyelse av en traditionell museivärld.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Det är främst två typer av lokalsamhällen som varit berörda av projektet "Visioner", Stadsmuseet och de gymnasieskolor, vars elever och lärare deltagit och medverkat i projektet. Stadsmuseets intentioner, för vilket de fått pengar från Statens kulturråd, var att ta reda på varför ungdomar inte besöker traditionella museer.

Under den tid projektet "Visioner" pågick kom inte bara de ungdomar som var involverade i projektet utan också deras kompisar och anhöriga. Hela projektet skilde sig från gängse museiverksamheter, vilket möjliggjordes av de båda projektledarnas ambitioner att med utställning och konferens attrahera en museiovan publik. De ville med sitt projekt visa på nya möjligheter för museer i gemen att agera. Museernas problem, vilket unga museiutbildade personer blivit varse, är den tröghet (ibland motvilja) som råder mot förändringar. Medelåldern på de anställda är ofta hög. Det är länge sedan de utbildade sig och deras kontaktytor är sällan riktade mot ungdomar. När yngre museiutbildade på ett eller annat sätt får in en fot på ett museum blir deras roll oftast att utföra rutinarbete, sitta i receptionen etc. För att få uppgifter som motsvarar

deras moderna museiutbildning tvingas de med andra ord "sitta i väntrummet" tills dess den generation museianställda som nu befolkar museerna går i pension.

För de medverkande och deltagande eleverna och lärarna gav projektet möjligheter att pröva hur pedagogiskt arbete kan ge ett direkt konkret och praktiskt resultat. Av de elever som studerar i framförallt estetisk-, och mediaprogrammen men också för eleverna i samhälls- och mer praktiskt inriktade program blev utställningen ett test på skickligheten i att gestalta det samhälle de är en del av. Responsen på det arbete de gjorde blev dessutom omedelbar på ett sätt de tidigare inte ställts inför.

Både lärare och elever har önskat en fortsättning med årligen återkommande samverkansprojekt med Stadsmuseet. Efter avslutat Visionsprojekt och efter det att Stadsmuseet och dess personal analyserat vilken roll som ska vara deras framöver blev beslutet att inte gå vidare i den riktning som projektet anvisat. Dels finns outtömliga arbetsuppgifter med att ta vara på alla de föremål museet förfogar över och har ansvar för och dels skulle en fortsättning innebära att museet går in på ett kompetensområde, ungdomskultur, där de helt enkelt saknar kompetens.

Kulturlän Halland

Kulturföreningen Allan bildades 1996 av ett antal fria konstnärer verksamma inom olika konstarter i och kring Halmstad. Under många år har de varit verksamma såväl i länet som i andra länder. Inför Kulturåret 98 sökte föreningen bidrag från *Kihl* i akt och mening att bidra till att sätta Halland på framförallt den svenska kulturkartan men också den europeiska. Ett par av de projekt föreningen ämnade genomföra under kulturåret skulle ske i samarbete med europeiska konstnärer från väst men också i samverkan med konstnärer från länder runt Östersjön; Estland, Lettland, Finland, Ryssland, Polen och Danmark.

Det internationella projektet var en historisk musikteater (utomhus) i vilket artister från ovan nämnda länder skulle medverka. Framförandet skulle ske i varje land på varje lands språk. Ett manus färdigställdes under kulturåret. Så långt som till framförande avancerade dock inte projektet. Det andra projektet med internationell prägel var en internationell gatuteaterfestival, vilken dock genomfördes med artister från Polen, Frankrike och Sverige. En barnopera, Brundibar, under temat Förintelsen sattes upp

med barn från musikklasser i Halmstad kommun och i Laholms kommun med grundskolebarn i Våxtorps skola.

I planerna för kulturåret ingick även det som kulturföreningen Allan kallade "Det Vandrande Universitetet". Planerna på ett sådant förverkligades dock inte under kulturåret men väl under 1999 i form av föreläsningar och idédebatter.

Kulturföreningen Allans idéer, med början under kulturåret, var även att inrätta ett produktions-/ servicekontor för fria konstnärer och kulturarbetare. De skulle där kunna få hjälp med både enkla tjänster och spörsmål men också med mer avancerade sådana. Var finns pengar att söka, hur sker marknadsföring på effektivaste sätt, var får man tag på samarbetspartners etc.? Eftersom Allans egna arrangemang och projekt var omfattande under kulturåret hann kontoret inte med så mycket av utåtriktade verksamheter och tjänster. Efter kulturåret är de dock på väg att bygga upp ett kulturellt centrum, ett nätverk för hjälp, inspiration och bistånd till professionella konstnärer och kulturarbetare under namnet "Kulturbank Halland".

Projektets syften

Kulturföreningen Allan bildades för att bidra till att förtydliga Hallands kulturprofil. Den uppgift de inför kulturåret tog på sig var att driva fram Halland som ett kulturlän under 1998. De ville själva dra sitt strå till stacken genom att initiera och genomföra ett antal egna, stora kulturproduktioner och -projekt. Därutöver ville de bidra till att få igång andra genom att starta ett sambands- och hjälpkontor, där såväl organisationer som individuella konstnärer skulle kunna få inspiration och stöd.

Idéer, initiativ och planering

Idén och initiativet till *Kulturlän Halland* togs av de fem konstnärer som bildade kulturföreningen Allan 1996 - Ulf Andersson och Hans Bärtlsson, båda regissörer, Hans Rääf, sångerskan Kajsa Bacos och Ole Sand, Kulturverket. Var och en av dessa bidrog med sina respektive idéer men någon gemensam planering gjordes inte för de olika delprojekten. Den stod var och en av konstnärerna själva för.

Projektorganisation och antal medverkande

I det här fallet är projektorganisation detsamma som kulturföreningen Allan. I vart och ett av de fem delprojekt som ingick i satsningen på *Kulturlän Halland* ingick ett stort antal medverkande. I gatuteaterfestivalen ingick fyra teatergrupper från Frankrike, Polen och Sverige. Musikteaterprojektet *Förrädaren* skulle om det genomförts ha engagerat sammanlagt 400-500 personer i de deltagande länderna. Barnoperan *Brundibar* genomfördes med två olika ensembler. Först med elever i Östergårdsskolans musikklasser i Halmstads kommun och deras lärare och därefter i Våxtorpsskolan med högstadiel elever och deras lärare i Laholms kommun. Drygt 50 elever deltog i varje uppsättning. Det Vandrande Universitetet i samverkan med bl.a. Folkuniversitetet kom inte igång under kulturåret varför det inte finns något att redovisa under denna rubrik. I Allans produktionskontor medverkade personer från ovan nämnda grupperingar.

Genomförande av skilda verksamheter

Barnoperan Brundibar sattes upp under våren 1998 i Halmstad och under hösten och vintern 1998-99 i Laholm. Projektet innebar ett engagemang från hela skolan och inte bara från de direkt inblandade eleverna. I t.ex. Våxtorpsskolan i Laholm har skolans alla elever och lärare men även annan personal på ett eller annat sätt varit involverade i projektet. Till en början togs tre lektionstimmar (elevens val) i anspråk per vecka för förarbeten och repetitioner. Vartefter projektet framskred togs mer tid i anspråk och i slutfasen avsattes två hela veckor för generalrepetition och föreställningar inför publik, både dag- och kvällsföreställningar.

I operaprojektet har ingått föreläsningar för skolbarn och personal och allmänna föreläsningar har genomförts på kvällstid. Föreläsare har varit barn och barnbarn till Förintelsens överlevande samt pedagoger, läkare och historiker som utifrån sina respektive utgångslägen hållit föreläsningarna. En utställning med barndikter och teckningar gjorda av barn i koncentrationsläger ställdes ut på biblioteket. Bibliotekspersonalen fick ”dammsuga” sitt eget och andra bibliotek i kommunen på litteratur med anknytning till Förintelsen. Projektet Brundibar har medfört att biblioteket involverades i skolarbetet på ett sätt som det inte varit tidigare och har därmed breddat sin roll i samhället.

I augusti månad under kulturåret genomfördes den planerade gatuteaterfestivalen i Halmstad och Varberg med fyra teatergrupper som framförde var sin pjäs. Tillsammans genomförde de ”Det blå tornet” inspirerat av August Strindberg.

Det Vandrande Universitetet (DVU) arrangerade en föreläsning under kulturårets sista månad. Under 1999 har ytterligare några genomförts men inte på det sätt och i den omfattning som planerades inför kulturåret. DVU kommer att ingå i den kulturbank kulturföreningen Allan är i färd med att bygga upp. Kulturbanken är ett nätverk under uppbyggnad för halländska konstnärer och kulturarbetare. Med Kulturbanken som bas ska förutsättningar skapas för ett expansivt och dynamiskt kulturliv i Halland.

Musikteaterprojektet Kronor eller Nycklar med titeln ”Förrädaren” genomfördes inte under kulturåret och inte heller året efter, under 1999. Däremot togs ett manus fram på fem språk (tyska, polska, ryska, lettiska och svenska) och musiken som ska ingå i Förrädaren är klar. Detta innebär att det konstnärliga grundmaterialet finns färdigt att användas. Om ett framförande kommer att ske under år 2000 är osäkert. Ett beslut finns däremot taget av de deltagande parterna i ovan nämnda länder om att projektet kommer att genomföras i sin helhet, dock inte när.

Resursutnyttjande

Kulturföreningen Allan fick en generös tilldelning av kulturårsmedel från *Kihl*. Av det belopp de sökte, 600.000 kronor, fick de 500.000 kronor. Kostnaderna för det föreningen sammantaget tänkt sig genomföra under kulturåret uppgick dock till nästan 6 Mkr. Enbart till musikteaterprojektet skulle behövts ca 3,5 Mkr. Av alla ansökningar som gjordes för musikteaterprojektet till en mängd tänkbara finansiärer fick de positiv respons endast från *Kihl*. Andelen av de 0,5 Mkr. från *Kihl* till musikteaterprojektet blev 200.000 kronor.

Operan Brundibar finansierades med ca 50.000 kronor från kulturårsbidraget. I övrigt fick en mängd finansiärer och sponsorer sökas, av vilka projektet erhöll mellan 1.000 och 30.000 kronor. Den slutliga budgeten blev på ca 300.000 kronor. Det skulle behövts en budget på 370.000 kronor. Svårigheten att få finansieringen klar medförde att projektets andra del i Laholms kommun blev försenad. Projektledaren Kajsa Bacos tvingades arbeta som musiklärare vid sidan om för att klara sin egen försörjning. Detsamma gällde efter det att projektet var slutfört, då den privata ekonomin återigen behövde ”rehabiliteras”. Först och främst brukar projektpengarna gå till själva projektet. Därefter, om det räcker används resurserna som ersättning till konstnären/kulturarbetaren/projektledaren. Förhållandet är inte unikt utan gäller oftast för dessa yrkeskategorier.

Gatuteaterfestivalens del av summan blev ca 200.000 kronor. Halmstads kommun och andra finansiärer bidrog till den budget som krävdes för att genomföra projektet. Resten av de 500.000 kronorna, ca 50.000 kronor, gick till produktionskontoret Allan och Det Vandrande Universitetet.

Avsikten med den här typen av bidrag som kulturföreningen Allan erhöll för sina kulturårsarrangemang är att det bör ses i ett längre och bredare perspektiv. Det som genomfördes under kulturåret kunde inte åstadkommas om det inte förarbetats under flera år innan. Det vill säga, om kulturårsarrangemangen (gäller sannolikt i hela landet) skulle genomförts för första gången skulle kostnaderna för desamma blivit oändligt mycket högre. En fri konstnär/kulturarbetare lever på sitt kontaktnät och de kollegor och samverkanspartners hon/han skaffat sig under sitt yrkesliv. Den kunskap och den kompetens vederbörande så småningom besitter ingår som ett eget kapital i de projekt och uppdrag hon/han tar på sig (ger dock sällan ekonomisk utdelning för ”kapitalbäraren” i paritet med gjorda insatser). Utan det kapitalet hade kulturåret riskerat att bli ett antal kulturella irrbloss som lyst upp detta år men inte mer.

Publik och deltagande

Antalet människor som deltog i gatuteaterfestivalen går inte att uppskatta. Det som däremot kan sägas var att en stor publik deltog samtliga dagar trots ett mycket dåligt väder.

I operaprojektet Brundibar deltog ett 50-tal barn och deras lärare i båda uppsättningarna. I Våxorpsskolan deltog på olika sätt hela skolan med 237 elever, deras 22 lärare samt övrig personal. Inom varje ämnesområde fanns anknytningspunkter till operans tema som togs upp på lektioner och i andra sammanhang. Nio föreställningar genomfördes, sex för skolelever från kommunens skolor och tre offentliga kvällsföreställningar. Brundibar visades i den lokala bygdegården, vilken vid varje föreställning fylldes av publik.

Projektets resultat

De mål som sattes upp för kulturföreningen Allans kulturårsprojekt, *Kulturlän Halland*, var omfattande om man ser dem i relation till storleken på vart och ett av delprojekten. Enbart musikteaterprojektet hade behövt samtliga resurser föreningen lyckades utverka från de olika finansiärerna och sponsorerna. Trots det hade det kanske varit omöjligt att genomföra projektet under kulturåret eller året därefter, 1999.

Barnoperan Brundibar med temat Förintelsen var tänkt att genomföras i ytterligare någon kommun utöver Halmstad och Laholm. De planerna tvingades projektledaren och sångpedagogen Kajsa Bacos avstå från p.g.a. svårigheterna med att få till stånd en tillräcklig finansiering, bl.a. större bidrag från kommunernas kulturårsbudgetar. Förhoppningar om att få särskilda pengar från Regeringens satsning på projektet "Levande Historia" gick också om intet. De uppsättningar som gjordes väckte dock ett stort intresse och engagemang - särskilt uppsättningen i Laholms kommun kring vilken hela skolan med elever, lärare och övrig personal slöt upp.

Även gatuteaterfestivalen genomfördes som det var tänkt under kulturåret. För år 2000 och åren därefter har Halmstads kommun ställt i utsikt att uppdra åt projektledaren och regissören Ulf Andersson att arrangera en årligen återkommande gatuteaterfestival av den karaktär som genomfördes under kulturåret.

Målet att starta Det Vandrande Universitetet under kulturåret uppfyllades inte annat än i mycket begränsad omfattning under årets sista månad. Inte heller därefter har DVU kommit igång enligt de intentioner föreningen hade inför kulturåret.

Kulturföreningen Allans resurskontor var i verksamhet under kulturåret. Den roll de tänkt sig ha och det stöd de ämnat bidra med gentemot andra konstnärer, kulturarbetare etc. samt det nätverk de tänkt få till stånd under kulturåret lyckades mindre bra. För att klara det hade de för omfattande egna engagemang. Däremot har de under 1999 konverterat dessa idéer till nätverket Kulturbank Halland, en verksamhet som på olika sätt ska gagna professionella konstnärer, kulturarbetare samt producenter och till dessa närstående yrkesgrupper. Uppgiften för nätverket ska vara att synliggöra kompetens, samordna resurser och i övrigt bygga broar mellan konst, kultur, näringsliv och samhälle men också mellan Halland och världen samt vice versa.

Svårigheter och möjligheter

En svårighet var att proklamationen om ett kulturår i hela Sverige, som gav stora förväntningar, inte utmynnade i ett betydligt större ekonomiskt åtagande från Regeringens sida. De pengar som avsattes till "kultur i hela landet" gav dock samtidigt möjligheter för konstnärer, kulturarbetare och föreningsmänniskor att göra satsningar som tidigare inte varit möjliga. Proklamationen om ett kulturår gav uppförande signaler till andra finansiärer av kultur att lätta på börsen, vilket underlättade att flera kulturprojekt än vanligt kunde genomföras. Halmstads kommun m.fl. kommuner i länet avsatte t.ex. en miljon kronor extra för kulturprojekt under kulturåret. Från kommunens/kulturförvaltningens sida talar man om ett kulturens genombrott, vilket visat sig i satsningar på kulturprojekt (en del större) även under 1999.

För s.k. fria konstnärer och kulturarbetare, det vill säga sådana som inte har en fast anställning och heller inte en fast och garanterad inkomst varje månad, finns farhågor om att kulturåret egentligen inte inneburit något genombrott. Farhågorna hos kulturföreningen Allan grundar sig på att ingen pott med pengar från statens sida avsattes för att göra uppföljningar eller för att fullfölja sådant som kulturårspengarna inte räckte till. I den mån den här gruppen upplevde en viss ekonomisk lättnad under kulturåret och kände att vindarna blåste i deras riktning finns ändå inga garantier för att vindarna inte vänder efter kulturårssatsningen. I vissa fall kan det t.o.m. bli så att pengaflödena stryps efter kulturåret för satsningar på sådant som inte gjordes under

detta år. Någon debatt har under kulturåret heller inte kommit igång om vad som styr konstnärers och kulturarbetares villkor eller hur dessa skulle kunna påverkas.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Kulturföreningen Allans satsningar under kulturåret syftade till att sätta Halland på i första hand den nationella kulturkartan och de själva, som konstnärer och kulturarbetare, var villiga att bidra till det. Som konstnärer och kulturarbetare utan fast och säker anställning samt inkomst var det angeläget även för dem själva att bidra till förändringar i länets kulturella infrastruktur. De ville med egna krafter bidra till att bredda basen och engagemanget för konst och kultur i hela länet. Därav idéerna till den resurs för hela länet som nu är under uppbyggnad, Kulturbank Halland.

En kommuns, ett läns och ett lands kulturella infrastruktur kan inte bestå om den utgörs enbart av fasta institutioner och konstnärer som är knutna till dem. Fria grupper samt enskilda och oberoende konstnärer och kulturarbetare behövs för förnyelse och breddning av konsten och kulturen. I det perspektivet ska kulturföreningen Allan och dess medlemmars kulturårssatsningar ses. I och med att även Allan sökte kulturårsbidrag från *Kihl* arbetades det på många plan samtidigt med en bred kulturårssatsning. I vissa fall skedde det i samverkan mellan "Allan", Halmstads kommun och andra av länets kommuner samt landstinget och andra länsorgan.

Den här breda ansatsen vad kulturåret beträffar har gett effekter i såväl Halmstad som i länet i övrigt. 1998 gjordes flera satsningar av mer apart karaktär som gav upphov till samtal och diskussioner, ibland hetsiga. De exempel som främst avses är Laholms Ljudpark och Drömmarnas arkeologi. De här händelserna gav eko även utanför länet. Halmstads kommun, som år 2007 fyller 700 år, har för avsikt att åtminstone fram till dess hålla de kulturella ställningarna.

Hide 98´ artfusion

Hidegruppen, som står bakom kulturårsprojektet *Hide Artfusion*, bildades 1993 av fyra konstnärer på norra Gotland. Därefter har gruppen utökats med ytterligare tre personer - en dansare, en musiker och en kock för den lekamliga spisen. För den verksamhet Hidegruppen ämnade bedriva i det nedlagda kalkbrottet i Hide gavs de möjligheter att teckna ett tioårigt arrendeavtal med ägaren, AB Gotlands Kalkverk/Cementa AB. Under denna tioårsperiod ville de såväl utveckla kalkbrottet som konstnärlig scen som de möjligheter detta kalkbrott kunde ge för den konstnärliga verksamhet gruppen ville bedriva. Hide Kulturbrott är den samlande titeln på den konstnärliga forskningsverksamhet Hidegruppen sedan några år tillbaka bedriver men också på dess publika konstnärliga verksamhet.

Den konstnärliga verksamhet Hidegruppen bedriver är dels inriktad på de enskilda konstnärernas egen förkovran och dels på gemensam konstnärlig utveckling, mellan konstnärer inom skilda konstarter. Konstnärlig korsbefruktning, säger de själva. ”Där man förr bröt sten bryter vi nu kultur”, kan man läsa på Hidegruppens hemsida på Internet. *Hide Artfusion* är namnet på gruppens kulturårsprojekt, för vilket de sökte och fick pengar från *Kihl*.

Projektets syften

Under den tioårsperiod gruppen förfogar över kalkbrottet är målet att utveckla verksamheten till en europeisk kulturforskningsplats, ett interkonstnärligt forskningsprojekt. Det vill säga, gränsöverskridanden för att hitta nya former, nytt liv, nya rörelser, nya rum etc. där möjligheterna till nyskapande ligger i sammansmältningen av de olika konstarterna. *Hide Artfusion* var ett led i detta arbete.

Idéer, initiativ och planering

Idén initierades 1993 av fyra konstnärer på norra Gotland - Pye Engström, Stina Lindholm, Eva Trolin och C. Anders Wallén. Därefter har dansaren och koreografen Helena Högberg, musikern Örjan Klintberg och kocken Kjell Nordberg anslutit till gruppen.

Projektorganisation och antal medverkande

Dessa sju personer utgjorde projektorganisation för *Hide Artfusion*. Antalet medverkande aktörer har alltsedan 1993 vuxit mycket kraftigt. Från en handfull konstnärer 1993 till ett 50-tal enskilda konstnärer och ett flertal grupper under 1997. Enbart under kulturåret 1998 medverkade ett 30-tal enskilda konstnärer; dansare, musiker, skådespelare, arkitekter m.fl. under fem julikvällar i *Hide Kulturbrott*. Under en av kvällarna arrangerades därutöver en konsert med bluesmusik innan kvällens *Artfusion*-arrangemang tog vid. Fyra bluesband medverkade.

Genomförande av skilda verksamheter

Hide Artfusion innebär inte enbart publika framträdanden. Som ovan nämnts är Hidegruppens ambitioner att bedriva konstnärlig forskning med tonvikt på blandning,

sammansmältning av olika konstarter för att skapa nya, sammansatta konstnärliga uttryck. Det innebär att de konstnärer som ska medverka deltar i förarbetena med att forma de publika föreställningarna. Finslipningarna görs under en eller ett par veckor i förväg, då konstnärerna är på plats.

Under 1997 erhöll Hidegruppen ekonomiskt stöd av Stiftelsen Framtidens Kultur för att utforma och förfärdiga ett tak över scenen och ett tak över den publika delen i Kulturbrottet. Sommaren 1999 var scentakets färdigt och kunde invigas.

Resursutnyttjande

Av en sammanlagd budget på 835.000 kronor sökte Hidegruppen ett bidrag från *Kihl* på 325.000. Av detta erhöll de 300.000 kronor. För att genomföra projektet erhöll gruppen därutöver ekonomiskt stöd från Statens kulturråd och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse. De artister som medverkade i föreställningarna uppbar gager för sina insatser medan arrangörerna utförde en stor del ideellt arbete för att genomföra projektet. Cementa AB, Partek Nordkalk Storugns AB stöder Hide Kulturbrott.

Publik och deltagande

Trots ett mindre bra väder under kulturårets sommar deltog en publik på mellan 200 och 300 personer under var och en av de fem kvällar *Hide Artfusion* pågick. I och med att det i gruppen ingår en kock som bidrar med matkonsten i arrangemanget kan publiken även få lekamlig spis under programkvällarna.

Projektets resultat

Kulturårsprojektet *Hide Artfusion* genomfördes fem dagar i sträck, tisdag t.o.m. lördag mitt i juli månad. Avslutningsdagen erbjöds publiken dessutom att ta del av en blueskonsert med fyra bluesband med gotlandsanknytning som gästartister.

Arrangemangen har tilltalat publiken som blivit större och mer varierad för varje år. Konstnärerna som deltagit och medverkat i *Hide Artfusion* har i mötena med varandra bidragit till sin egen förkovran, vilket även var avsikten med kulturårsprojektet. Publiken fick uppleva att även de genom att delta medverkade både till gruppens artistiska/konstnärliga utveckling såväl som till att befästa platsens konstnärliga prägel åstadkommen av helt andra kategorier yrkesarbetare.

Under 1999 har Hidegruppen kunnat förverkliga det som de fick pengar till från bl.a. Framtidens Kultur - ett tak över scenen till skydd för artister, instrument etc. Detta skulle behövts redan under kulturåret.

Svårigheter och möjligheter

De möjligheter det nedlagda kalkbrottet ger till upplevelser för både dem själva och för en publik vill Hidegruppen utforska och använda sig av på olika sätt. Ännu känner de inte att de nått gränserna. Det uppstår ständigt nya utmaningar som ska övervinnas och utnyttjas. Gruppen, som har ett stort kontaktnät inom en mängd konstområden, har under de år de drivit Hide Kulturbrott väsentligt utvidgat detta nätverk. Det gör att det inte finns några svårigheter med att samla tillräckligt många konstnärer. Det är

yrkesutövande och professionella konstnärer som medverkar och deltar i Hide Kulturbrott, vilka alla är besjälade av att hitta nya uttryckssätt och nya former för konsten.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Hidegruppen har under de år de funnits på norra Gotland bidragit till bygdens utveckling. Dels för att gruppens medlemmar valt att bosätta sig där och dels för att de har sina professioner och sina verksamheter med sig. Någon fast anställning som utgjorde levebrödet ingick inte i valet av bosättning utan försörjningen är avhängig vars och ens professionella meriter. Därför har Hide Artfusion inneburit yrkesmässig fortbildning, nödvändig inspiration och möjligheter till kreativ utveckling av gruppens yrkesverksamheter. Det är den ena sidan. Den andra är Kulturbrottets publika del och de kulturella och konstnärliga upplevelser publiken kan ta del av på hemmaplan. Det är inte så att publiken enbart består av besökare, turister och särskilt kultur- och konstintresserade personer utifrån eller sommargotlänningar. Den lokala publiken är stor och den har blivit mer och mer heterogen men självfallet utgörs publiken även av sommargotlänningar. Kulturbrottet i sig smälter samman sin och bygdens historia, kalkbrytningens, med de konstnärliga brytningar, kulturbrott som numera äger rum där.

Ung, Ny, Nordisk Konst

Galleri C är en ideell förening bestående av en grupp unga konstnärer inom olika genrer i och kring Luleå. Föreningen bildades i syfte att starta och driva galleriverksamhet i Luleå centrum. Anledningen till att de ville ge sig in i galleribranschen var att den konst de själva ville se, bl.a. för egen inspiration, bara fanns att tillgå i de nordiska storstäderna. Idén var att bjuda in konsthögskolorna och deras elever i Stockholm, Göteborg, Malmö, Umeå, Köpenhamn, Helsingfors, Oslo, Bergen och Trondheim.

Eftersom Galleri C inte drevs kommersiellt innebar det låga kostnader för de utställande gästkonstnärerna. Galleri C tog t.ex. inte ut någon provision på eventuell försäljning och kunde därför även visa experimentell konst som kunde vara svårsåld. Trots att den konst som visades i Galleri C inte tillhörde den mest lättillgängliga blev deras utställningar mer uppskattade än vad arrangörerna väntat sig, kanske mindre för den konst de visade men desto mer för initiativet. Själva konsten har trots allt väckt mest upprörda känslor men ändå bidragit till en intressant och för de ansvariga konstnärerna givande debatt om konsten i allmänhet och vad som skapas på konsthögskolorna i synnerhet.

Ett problem av materiell karaktär uppenbarade sig redan i början av kulturåret då galleriet blev av med sin utställningslokal. Det hyresförhållande Galleri C dittills hade haft med sin hyresvärd gällde så länge denne inte hittade en mer penningstark hyresgäst. Intill dess hade han åtagit sig ett sponsorskap för galleriet.

För de av medlemmarna som hade gemensamma lokaler i KulturAkuten intill sjukhusets akutmottagning, hyrda av landstinget, uppstod ännu ett lokalproblem. Landstinget ville disponera lokalerna för egen räkning, alternativt riva huset och önskade därför bli av med KulturAkuten som hyresgäst. Luleå kommuns lösning på bägge lokalproblemen var att föreslå lokaler i militära LV7:s f.d. lokaler en bra bit utanför Luleås centrala delar. Den föreslagna lösningen skulle bli minst sagt problematisk inte minst ur ekonomisk synvinkel.

Projektets syften

Målet med projektet *Ung, Ny, Nordisk Konst* var att det även i Norrbotten och Luleå, trots att ingen konsthögskola är belägen där, skulle finnas möjligheter att ta del av ung, ny och kanske lite udda konst med nya konstnärliga uttryck. Det skulle ske med hjälp av de nordiska konsthögskolorna och deras elever. Det medel den ideella föreningen Galleri C ville ta i anspråk var att via ett eget galleri etablera kontakt med tio nordiska konsthögskolor och bjuda in deras elever att ställa ut. Satsningen på Galleri C skulle samtidigt bidra till de egna medlemmarnas egen konstnärliga utveckling.

Idéer, initiativ och planering

Idén föddes av en grupp unga konstnärer/konsthantverkare som arbetade tillsammans i gemensamma arbetslokaler. Dessa hade redan före kulturåret bildat den ideella föreningen Galleri C för att påbörja det som de sedan ämnade utveckla under kulturåret.

Projektorganisation och antal medverkande

Föreningen Galleri C med knappt tiotalet medlemmar utgjorde sin egen projektorganisation. Eftersom de redan i inledningen av kulturåret ställdes utan utställningslokal har de under detta år mestadels medverkat som medutställare i av andra initierade utställningar, alternativt hyrt in sig i tillfälliga utställningslokaler.

Genomförande av skilda verksamheter

Så länge föreningen hade kvar sin gallerilokal genomfördes flera utställningar, såväl samlingsutställningar som separatutställningar. Elever från konsthögskolan i Umeå deltog i en samlingsutställning med måleri, skulptur, foto och installation. En separatutställning med en skulpturelev från Konstfack i Stockholm genomfördes med skulpturer i trä, plast och andra material. Fem elever från Kungl. Konsthögskolan i Stockholm visade måleri, teckning, grafik och skulptur i en samlingsutställning. Några utställningar med elever från förberedande konstskolor har också visats; skulpturer, installationer, fotografi och teckning.

Under kulturåret fick Galleri C stora svårigheter med att lösa lokalfrågan, varför den påbörjade satsningen mot konsthögskolorna kom av sig. De har ändå fortsatt sin utställningsverksamhet men nu i mindre format genom att hyra in sig i olika och tillfälliga lokaler. Galleri C har under kulturåret även medverkat i samproduktioner tillsammans med andra utställare.

Resursutnyttjade

Galleri C erhöll det belopp de sökte från Kihl för sitt projekt *Ung, Ny, Nordisk Konst*, 40.000 kronor. Några bidrag därutöver har de inte erhållit utan de resurser som satts in i projektet är deras egna ideella arbete. I de samutställningar de medverkat i under kulturåret har såväl Galleri C:s resurser tagits i anspråk som att de fått ta del av sina medutställares.

Publik och deltagande

En ny verksamhet av den karaktär Galleri C var skulle inte locka någon stor publik. Det förväntade sig inte medlemmarna eftersom gruppen vana och medvetna galleribesökare är liten i Luleå. Det som förvånade dem var att människor reagerade på det som visades i lokalen i mycket högre grad än vad de förväntat sig och de gav även tydliga uttryck för sina reaktioner. Av den anledningen var det viktigt att ha en lokal så centralt belägen som möjligt eftersom möjligheten att komma till tals med publiken var ett av skälen till satsningen.

De utställningar Galleri C stod som medarrangörer för får en del av dem räknas till kategorin publikdragare. Det gällde t.ex. *Ecce Homo*-utställningen, som i hela landet både väckt uppseende och debatt men också lockat en stor publik. Så skedde även i Luleå.

Projektets resultat

I relation till de mål som sattes upp för *Ung, Ny, Nordisk Konst* under kulturåret har både effekterna och resultatet delvis uteblivit. Eftersom föreningen Galleri C, trots lokalproblem, ändå inte gett upp utan tillsammans med andra arrangerat utställningar har de bidragit till såväl debatt som att visa konst, även om utställningarna inte alla gånger varit av den karaktär som var målet med kulturårsprojektet.

Svårigheter och möjligheter

Av det vi beskrivit ovan framgår att förutsättningarna med att lyckas kan bero på om man som projektägare garderat sig mot vad man brukar kalla oväntade händelser. I Galleri C:s fall fanns inget hyresavtal som gällde ens kulturåret 1998 ut. Den relation Galleri C hade med sin hyresvärd hade visserligen fungerat under ett flertal år. Det som inträffade kan betecknas som olyckliga omständigheter men också som otillräcklig planering/gardering. När Galleri C:s förhållanden dramatiskt förändrades tog de vara på de möjligheter som fanns att tillgå; att samverka med utställare de sympatiserade med och som hade tillgång till lokaler. På så sätt kunde de "övervintra" tills nya möjligheter visade sig. Galleri C har under hela kulturåret fört ett samtal med Luleå kommuns kulturförvaltning om sitt behov av en centralt belägen lokal. De lokaler som blivit lediga har oavbrutet, av en mängd angivna skäl, gått föreningens näsa förbi.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Såväl Galleri C som KulturAkuten har av kommunen blivit hänvisade till lokaler i det som tidigare var försvarets anläggning, Regementet LV 7 omdöpt till Kronan AB. Luleå kommuns avsikt är bl.a. att göra detta område till en form av kulturby med såväl kollektivverkstäder som produktions- och försäljningslokaler för konstnärer och konsthantverkare. Problemet med lokalerna är att de ligger en bra bit utanför stans centrala delar. Det är m.a.o. inga lokaler som publiken, vem som helst, mer apropå hamnar i. Kronans belägenhet i utkanten av Luleå kräver istället en aktiv handling av sin publik för att detta möte mellan konsten och publiken ska uppstå. Den publik Galleri C främst riktar sig till tillhör inte denna kategori.

Galleri C:s intentioner med sin verksamhet går stick i stäv med kommunens ambitioner. För att nå den s.k. kultur- och konstovana publiken krävs tillgänglighet. Förutsättningarna måste vara sådana att publiken ges möjligheter att upptäcka det de inte ens visste om. Var dags promenad till eller från jobb och skola ger möjligheter till upptäckt eller kan åtminstone väcka nyfikenhet på den konst Galleri C ville förmedla till luleåbor med ett slumrande konstintresse. De erfarenheter Galleri C har av sin tidigare verksamhet visar också att den konst som människor inte kan undvika skapar reaktioner och ger upphov till debatt och diskussioner, vilket var ett av de syften föreningen ville uppnå.

Föreningen nuART

Kulturprojektet *nuART*:s medlemmar, fem till antalet, är samtliga inflyttade färentunabor eller kungsbergabor eftersom den delen av Färentuna där de bor heter Kungsberga. Ett par av dem har flyttat dit så sent som i mitten av 1990-talet medan resten har bott i Kungsberga sedan slutet av 1970-talet. I slutet av 70-talet var det en hel del konstnärer och kulturarbetare inom olika konstarter som flyttade från Stockholm ut till landet till olika delar av Ekerö kommun - bl.a. till Färentuna. Tillsammans bildade dessa tidiga utflyttare en amatörkulturgrupp som de kallade Färentuna Gycklare.

Amatörkulturgrupp kallade de sig för att de i denna även ägnade sig åt sådant som de inte var professionella i trots att många av dem var yrkesutövande professionella konstnärer inom var och en sina konstområden. Då var gruppens inriktning att främst tillfredsställa de egna behoven av social och konstnärlig gemenskap med likasinnade, medan *nuART* av idag även inriktar sig på insatser av olika slag för bygdens utveckling. Det kan gälla att, som en av föreningens medlemmar gör, vara verksam i musikundervisningen i den näraliggande skolan eller att bidra till att barnen i bygden får uppleva barn- och dockteater. Det kan också handla om att ordna möten med bygdens invånare på pubaftnar och kafékvällar med konst- och kulturinslag.

I ett nedlagt behandlingshem med lämpliga lokaler för konst- och kulturverksamheter hade föreningen *nuART* långt framskridna planer på att starta ett kulturcentrum. Tills möjligheter gavs att köpa fastigheten hyrde föreningen lokalerna för att genomföra helgkurser och seminarieverksamhet med inriktning mot sång, musik och improvisation - bl.a. under kulturåret. Av köpet blev dock intet av skäl som föreningen inte kunde påverka och av samma skäl kunde heller inte planerna på ett kulturcentrum av det slag de tänkt sig genomföras.

Under kulturåret och även därefter har *nuART* bidragit till att skapa såväl nya kulturevenemang som att återuppliva gamla kulturtraditioner. Det gäller bl.a. den tidigare årliga spelmansstämman vid Färentuna Hembygdsgård, som *nuART* tillsammans med Mälarö Gille gett nytt liv. Kulturårets stora publika evenemang "Utbrott" genomförde föreningen i augusti 1998 i Stenhamra nedlagda stenbrott med inslag av dansare, musiker inom olika genrer, skulptur, eld och ljus, operasångare, bergsklätrare m.m. I samverkan med Vuxenskolan realiserade *nuART* ett kulturårsprogram, "Jazzens ekologi", i Svartsjö Slottspark under kulturårets sommar. Programmet ingick i Kulturhuvudstadsåret 98.

Genom den anknytning *nuART* har till Färentuna skola och andra skolor i närheten ordnades under kulturåret en "upptäcktsresa" i svensk folkmusik och dans för skolbarn i mellan- och högstadierna, kallad Rotfot. Rotfot avslutades med ovan nämnda spelmansstämma.

Som ett preludium inför kulturåret gjorde nuART en storsatsning på en kulturfestival i augusti 1997 med ett 60-tal medverkande artister från när och fjärran. Festivalen innehöll såväl experimentell musik som mer traditionell folkmusik, dans, dockteater, en konstutställning, bildterapiverkstad etc. Evenemangets ”fiktiva” budget uppgick till ca 0,5 Mkr., i praktiken till endast några tusenlappar som Ekerö kommun och Vuxenskolan bidrog med. Den fiktiva budgeten är beräknad utifrån den omständighet att de medverkande artisterna erhållit ett gage motsvarande det de i normalfallet får men som de av vänskapsskäl här avstod ifrån. Det lyckade genomförandet av kulturfestivalen bidrog dock till att *nuART* fick ett bidrag på 40.000 kronor från Statens kulturråd för fortsatt kursverksamhet under 1997-98.

Projektets syften

Det primära syftet med nuART var att starta ett kulturcentrum i den närbelägna Sörgården, som tidigare varit behandlingshem. Verksamheten skulle rikta sig till lokalbefolkningen, människor i stockholmsområdet, en publik i hela Sverige såväl som till en internationell sådan. Inriktningen skulle vara tvärkonstnärlig med höga kvalitetskrav och den skulle präglas av djärvhet och utforskande.

Idéer, initiativ och planering

Idén och initiativet till de satsningar nuART ville göra under kulturåret har vuxit fram och beslutats gemensamt av föreningens medlemmar. Medlemmarna är hittills fem till antalet och var och en är verksamma som professionella konstnärer inom olika konstområden:

- Arne Forsén, pianist och pedagog samt lärare på musikhögskolan, verksam inom jazz, experimentell improvisation och svensk folkmusik
- Monika Åslund är dansare, musiker, koreograf och rörelsepedagog
- Brita Cronvall är dockspelare, medlem i gruppen Lilla Tältteatern, men också pjäsförfattare och socialpedagog
- föreningens fjärde medlem Christer Bothén, är utbildad skulptör och musikaliskt verksam som afrikansk folkmusiker, jazz-dito, fri improvisatör och kompositör
- föreningens femte medlem är Monica Nilssen, som är utbildad bildkonstnär och bildterapeut.

Projektorganisation och antal medverkande

Föreningen *nuART* och dess medlemmar utgjorde även projektorganisation för kulturårsarrangemangen i föreningens regi. I de evenemang som genomfördes under kulturåret medverkade utöver föreningens medlemmar också deras inbjudna vänner/gäster, sammanlagt ett 60-tal. En del av dem har medverkat vid flera av *nuART*:s arrangemang. Räknan man in det evenemang som var förspel och uppladdning för kulturåret närmar sig antalet medverkande mer än det dubbla inberäknat kulturåret. En del av dem är bosatta i bygden medan andra har kommit från när och fjärran för att medverka.

Genomförande av skilda verksamheter

Ett kulturcentrum i den mening *nuART*:s medlemmar planerade för blev inte ett resultat av deras ansträngningar, men ett kulturcentrum likväl. Det som saknas jämfört med den ursprungliga idén är den fysiska byggnad, där alla de verksamheter föreningen ändå drivit skulle haft sin naturliga bas. Alla de evenemang i sina olika skepnader *nuART* genomfört och alla de verksamheter de åstadkommit och fortfarande driver innebär i praktiken att de oavbrutet bygger vidare på sin idé, att göra den bygd där de lever och verkar i till ett kulturcentrum.

Resursutnyttjande

I förhållande till de ekonomiska resurser *nuART* haft till sitt förfogande i form av kulturårsbidraget från *Kihl* på 50.000 av de sökta 200.000 kronorna, verksamhetsbidrag och bidrag till "Utbrott" från Ekerö kommun under kulturåret och hjälp till en projektanställd producent för samma ändamål, är det ändå de ideella och obetalda insatserna som väger tyngst. Många ideella - och i det här fallet även professionella krafter - har bidragit till att de, trots allt, ganska små offentliga ekonomiska insatserna i föreningens verksamheter har förmerats. Den omfattande satsning på den kulturfestival som *nuART* gjorde under 1997 (artisternas medverkan vid detta tillfälle betingade ett värde av ca 0.5 Mkr.) medförde att föreningen fick pengar från Statens kulturråd för den kursverksamhet inom konst och kultur som de planerat genomföra samma års höst. Även Ekerö kommun fick upp ögonen för dem under 1997 års kulturfestival och som ett resultat av denna upptäckt bidrog de ekonomiskt till de kulturårsevenemang föreningen genomförde under detta år.

Det *nuART*:s medlemmar genom de senaste årens erfarenheter påmint om är att om man som fri konstnär och kulturarbetare vill nå de mål man sätter upp för sitt engagemang krävs att man satsar oerhört mycket egen tid och lägger ned mycken egen kraft i arbetet. Tyvärr gäller detta även och inte minst i sökandet efter ekonomisk finansiering för planerade projekt. Det gäller att göra många fler ansökningar och att söka mycket mer pengar än man vare sig vill eller egentligen orkar med och har tid till. Oftast blir utfallet av ansökningarna en fjärdedel av det belopp som har sökts.

Publik och deltagande

I *nuART*:s kulturårsevenemang "Utbrott", genomfört av sammanlagt ett 35-tal artister, deltog en publik på ca 250 personer. I "Jazzens Ekologi", som ingick i Kulturhuvudstadsåret 98 men arrangerades av *nuART*, deltog ett åttiotal personer. "Rotfot" - Svensk folkmusik- och dansarrangemang för bygdens skolor - arrangerades för sammanlagt 13 mellanstadie- och högstadielklasser och den spelmansstämma som följde på Rotfot drog en stor publik, ca 300, av både lokalbefolkningen och tillresande stockholmare.

Projektets resultat

Att redogöra för hur det skulle blivit om föreningens planer på att bygga ett kulturcentrum i det nedlagda behandlingshemmet hade förverkligats låter sig av naturliga skäl inte göras. *nuART* har, trots att de inte lyckades få ett köp av nämnda fastighet till stånd, ändå lyckats skapa ett reellt kulturcentrum på Färingsö med gruppens kunnande och dess samlade kompetens som kreativ bas. Den positiva och

påtagliga inramning en egen byggnad kunnat ge deras verksamheter har inte åstadkommit men det föreningen byggt upp kanske ändå blir ett starkt framtidsbygge.

Konsekvenserna av händelseutvecklingen har istället blivit att *nuART* valt att arbeta på flera olika plan. De har under kulturåret och även därefter arbetat en hel del med skolans och skolbarnens musikundervisning, med teater, drama och dans för och med barn inom skola, dagis och förskola. De har genomfört ett antal, vad de kallat, lördagspubar och söndagskaféer med konst- och kulturinslag i Ölsta Folkets Hus. Traditionen med spelmansstämman, som tidigare under många år genomförts på Färingsö Hembydsgård, har återuppväckts och förnyats.

Under kulturåret genomförde *nuART* sitt publika evenemang av experimentell karaktär, "Utbrott" och i samarbete med Kulturhuvudstadsåret även "Jazzens Ekologi" i Svartsjö slottspark. Båda har beskrivits ovan.

Svårigheter och möjligheter

Att som professionell och yrkesverksam konstnär verka för att sprida konst och kultur av hög kvalitet är svårt, åtminstone om vederbörande konstnär inte har en fast inkomst som tryggar brödet för dagen. För att finansiera kvalitetskultur krävs självfall stora arbetsinsatser. I dagens kommersialiserade värld är det den s.k. jippokulturen som röner mest framgång och som också är lättast att finansiera.

I *nuART* finns konstnärer av båda kategorier, med fast inkomst och utan. För båda parter gäller att ständigt förkovra, utveckla och inspirera sig. Den miljö föreningens medlemmar lever och verkar i ger sådana möjligheter. Förutsättningarna att lyckas med att skapa ett kulturcentrum har heller inte varit beroende av en fast byggnad även om en sådan skulle underlätta för alla parter.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Kungsberga och Färentuna ligger på norra delen av Färingsö i Ekerö kommun, endast ett fåtal mil från Stockholms centrala delar. Till sin karaktär är de här delarna av Färingsö och Ekerö kommun industri- och småjordbruksbygd sedan gammalt. Drygt 2 000 personer (1997) bor på öns norra delar. Av dessa är ca 700 barn och ungdomar mellan 0 och 20 år. Kyrka, skola och hembydsgård finns i Färentuna.

Genom föreningen *nuART*:s etablering och medlemmarnas engagemang har processer av olika karaktär satts igång. Arne Forsén har engagerat sig i Färentuna skolas musikundervisning och som inspiratör och fortbildare för musiklärarna. Hösten 1999 invigdes en nyinredd musikal i skolan. En idé har förts fram om att bygga ut Färentuna skola till en s.k. 0-9 skola för barn mellan dagisålder och upp till det att de börjar gymnasiet. Förebild och inspiration för idén har hämtats från Boda kyrkby i Dalarna. Monica, som är dansare, bidrar med sina kunskaper i rytmik, drama och bild på det kooperativa dagiset Eken och Brita har haft dramagrupper i olika skolor på ön utöver de dockteaterföreställningar hon framför i Lilla Tältteatern. Folkets Hus i Ölsta har fått ett rejält uppsving genom de kulturprogram, pubaftnar och kaféer som *nuART* arrangerat där. Vuxenskolan, vilket är det studieförbund som föreningen haft störst samarbete med, har breddat sitt kursutbud väsentligt i och med att de administrerat föreningens kurser.

Kapitel 9

Kulturen som lokaliseringsfaktor

Södra Unnaryd är föremål för och har engagerat sig i flera projekt under 1990-talet som har med kultur att göra. Kulturårsprojektet fick ovanstående titel och handlar om vad en tätort i en relativt liten kommun, Hylte kommun i norra delen av Hallands län, kan göra för att öka sin befolkning, företagandet och dessutom för att locka företagens anställda att i stället för att pendla till större orter välja att bosätta sig i Unnaryd. Ett medel av flera skulle vara att satsa på konst och kultur. I Unnaryd med omnejd bor ca 1 200 personer och det finns ett 80-tal små och medelstora företag i orten.

Centrum för de satsningar av samhällelig karaktär som gjorts och görs i orten är och har varit Unnaryds Bibliotek under en stor del av 1990-talet. Biblioteket har blivit spindeln i det nätverk vari de flesta unnarydsbor ingår oavsett vilken roll de har i samhället. Unnaryd har, som nämns ovan, ett stort antal småföretag av vilka flera växer. De bygger nya lokaler och nyanställer personal. Hittills har det ofta varit så att när företagen anställt nyckelpersoner av olika slag har dessa valt att inte bosätta sig i Unnaryd utan istället valt större bostadsorter där make/maka kunnat få arbete. Kulturårsprojektet skulle vara ett led i en förändring som strävar mot såväl ökad inflyttning som mot en större och mer mångfacetterad arbetsmarknad.

Biblioteket har getts en central funktion när det gäller utvecklingen av Unnaryd som ort. Unnaryds Bibliotek har varit föremål för en omfattande ombyggnad och utökning av sin

verksamhet för att kunna fungera som bygdens ”motor”. Utöver själva biblioteksfunktionen är biblioteket IT-centrum såväl vad gäller utbildning som att vara IT-resurs för företag, organisationer och enskilda personer. Biblioteket har funktionen av ett lokalt s.k. Lärcenter för Unnaryds företag och utgör också sekretariat för Unnaryds nybildade företagarförening. På länsstyrelsens och Nuteks uppdrag är biblioteket lokalt Resurscentrum för kvinnligt företagande.

Två personer, Maria Lagerwall och Gunilla Kabell, är ansvariga för både biblioteket och de övriga verksamheter som är inrymda där. Båda är initiativtagare till och drivande krafter för de satsningar som gjorts under 1990-talet i Unnaryd och båda är projektledare för kulturårsprojektet. Gunilla är utbildad SYO-konsulent och Maria är utbildad bibliotekarie.

Projektets syften

Kulturårsprojektet *Kulturen som lokaliseringsfaktor* hade som mål att utveckla och stimulera Unnaryds lokala kulturliv. Samarbete mellan föreningar, företag och Hylte kommun och samordning av lokala kulturaktiviteter var medlet för att nå resultat. Utifrån de erfarenheter kulturåret gav skulle en modell skapas för hur kommande satsningar på kultur skulle göras. Med projektet ville de testa möjligheterna att med ett utvecklat och aktivt kulturliv vända trenden med människors val av boendeort; Unnaryd istället för valet att bo i större orter runt om samtidigt som arbetsplatsen var belägen i Unnaryd.

Idéer, initiativ och planering

Idén till kulturårsprojektet var projektledarnas, Gunilla Kabell och Maria Lagerwall. Som ett arrangemang inom kulturårsprojektet tog de initiativet till en musikteater, ”Spelet om Riddersmannen Ebbe Skammelsson på Tiraholm”. Ett tidigare initiativ genomfördes även det under kulturåret. Det var de s.k. Viskvällarna i Hembygdsparken i Unnaryd. I planeringen av kulturåret ingick att göra en större undersökning av vilka effekter som kunde iaktas av de genomförda kultursatsningarna. Eftersom kulturårsbidraget från *Kihl* så gott som halverades och Ebbe Skammelsson blev mer omfattande än de tänkt sig valde projektledarna att lägga en större summa av kulturårsbidraget på detta och istället genomföra en enklare enkätundersökning om kultursatsningarnas effekter.

Projektorganisation och antal medverkande

För att åstadkomma en så stor satsning som ”Ebbe Skammelsson” blev skulle man kunna säga att det krävdes en stor organisation. Men det är antagligen mer sanningsenligt att uttrycka det så här; För att så många unnarydsbor och en del andra kommuninvånare engagerade sig så starkt för att genomföra musikteatern blev det ett såväl omfattande som väl genomfört kulturårsarrangemang. Var fjärde unnarydsbo i alla åldrar var på ett eller annat sätt engagerad i spelet eller i de omfattande förarbetena med detsamma. Flera hundra personer medverkade i ett 50-tal sammankomster inför teateruppsättningen. En mängd studiecirkel av både praktisk och teoretisk karaktär genomfördes för att färdigställa kläder och annan utrustning/rekvisita som behövdes och med att dessförinnan ta reda på hur det skulle göras och hur det skulle se ut. I och med att så många människor var villiga att bidra till att genomföra projektet krävdes ingen

omfattande projektorganisation. Huvudansvaret för genomförandet hade dock de båda projektledarna.

I sviten med viskvällar som även ingick i kulturårsarrangemanget utfördes ett gediget praktiskt arbete av de lokala ideella krafter som åtog sig arrangörskapet för dessa. Drygt 70 personer ingick i arrangörsstaben för sex viskvällar varav en genomfördes som en spelmansstämma.

Genomförande av skilda verksamheter

Framförandet av det som blev kulturårets stora händelse i Unnaryd, ”Spelet om Riddersmannen Ebbe Skammelsson”, skedde vid fyra tillfällen i augusti månad 1998. Under hela våren dessförinnan bedrevs, som nämnts ovan, ett intensivt forskningsarbete med att ta reda på hur människor t.ex. var klädda för ca 1 000 år sedan vid den tid sagan om ”Ebbe Skammelsson” har sitt ursprung. Vad åt man för mat, hur utförde man sina olika dagliga sysslor, vilka redskap användes och hur såg de ut, hur fungerade de mänskliga relationerna etc. var andra frågeställningar som krävde sina svar. När tillgänglig kunskap hade tagits fram vidtog det praktiska arbetet med att tillverka de förnödenheter som ovan getts exempel på. I såväl det teoretiska kunskapssökandet som i mycket av det praktiska arbetet hade Unnaryds bibliotek den centrala funktionen.

Resursutnyttjande

För projektet *Kulturen som lokaliseringsfaktor* söktes 96.000 kronor från *Kihl* av en beräknad budget på drygt 130.000 kronor. Av detta belopp erhöles 50.000 kronor. Dessa pengar blev en del av en mycket större budget för de projekt som genomfördes under kulturåret, *Viskvällarna i Hembygdsparken* och *Musikteaterprojektet Ebbe Skammelsson*. En mindre enkätundersökning kommer senare att genomföras för att ta reda på vilken betydelse kultursatsningar kan ha i en tätort av Unnaryds karaktär. Den största resursen i kulturårsprojektet var dock människors tid, den fritid de avsatte för att genomföra både ”Ebbe-projektet” och *Viskvällarna*.

Publik och deltagande

De sex viskvällar som genomfördes under kulturårets sommarmånader samlade en sammanlagd publik på nästan 450 personer. Under dessa sex kvällar deltog i snitt 12 personer varje kväll som arrangörstab (72 pers.). Musikteaterspelet om Riddersmannen Ebbe Skammelsson genomförde fyra föreställningar. 1 200 personer deltog som publik. Under spelhelgen arrangerades en medeltida marknad, vilken besöktes av ca 2 000 personer.

Projektets resultat

Kulturårsprojektet *Kulturen som lokaliseringsfaktor* har bidragit till att utveckla och stimulera Unnaryds lokala kulturliv. Samarbete och samordning av lokala kulturaktiviteter fick sitt elddop under kulturåret, då musikteaterprojektet genomfördes. I detta samarbetade ett flertal av Unnaryds föreningar; Hembygdsföreningen, Samhällsföreningen, Föreningen Hem och Skola, Jakt- och fiskeföreningar m.fl. föreningar. Lokala hantverkare, skola och studieförbund knöts till projektet.

”Ebbe Skammelsson” är ett helt igenom lokalt producerat och genomfört projekt, där såväl text som musik och framförande har gjorts av lokalt boende människor. Ett stort antal unnarydsbor stimulerades till att delta i det förberedande forskningsarbetet som låg till grund för själva genomförandet av spelet. Den medeltida marknaden var bl.a. ett resultat av detta arbete. Sommaren 1999 återuppfördes musikteaterprojektet men då som ett arrangemang genomfört av kören och dess ledare, skådespelarna inklusive Hylterebyn och dess ledare i samarbete med föreningar och enskilda unnarydsbor. Antalet invånare i Unnaryd är tämligen oförändrat trots att kommunens befolkning i sin helhet minskar. Det är dock svårt att ange kulturens betydelse för detta men iakttagelsen är tankeväckande.

Svårigheter och möjligheter

Möjligheterna grundar sig på Unnaryd som samhälle och de människor som är verksamma där. I Unnaryd finns ett, som man brukar säga, rikt föreningsliv. Även ortens företag räknas in i den strukturen. Eftersom de flesta är mindre företag innebär det att såväl produktion eller verksamhet som ägande är lokal till sin karaktär. De flesta av dem som är verksamma i ortens företag bor i Unnaryd. De deltar i samhälls- och kulturliv, i föreningsverksamheter och ingår i det gemensamma sociala liv som är Unnaryds. I Unnaryd har begreppet ”beroende av varandra” en positiv klang. De verksamheter som ingår i bibliotekets samlade verksamhet har haft en positiv inverkan på och satt fart på det som den amerikanske statsvetaren Robert D. Putnam i sin bok *Den fungerande demokratin* (1996), kallar civilitet eller medborgaranda. Denna Unnarydsanda, de mångas aktiva deltagande, har visat sig innehålla förutsättningar för att lyckas med den utveckling som initierades 1994 genom projektet ”Kultur på landsbygden”.

Hittills har Unnaryd haft relativt goda ekonomiska förutsättningar för sitt utvecklingsarbete. De ekonomiska resurserna har kommit utifrån. Hylte kommun har inte i någon högre grad behövts anlitas som finansiär för utvecklingsarbetet. Till och med det praktiska arbetet med att bygga om biblioteket genomfördes av lokala hantverkare, visserligen betalda, men med ett eget engagemang i det de gjorde. Ekonomiska resurser kan i vissa lägen vara avgörande för ett utvecklingsarbete. Hittills har finansieringsfrågorna inte förmått hejda eller hindra utvecklingsprocessen i Unnaryd.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Det lokala utvecklingsarbetet i Södra Unnaryd började 1994 med ett av länsstyrelsen i Halland initierat deltagande i ett utbildningsprogram, ”Kultur på landsbygden”, som genomfördes i samarbete mellan Statens kulturråd, Glesbygdsverket och Nutek. Gunilla Kabell och Maria Lagerwall blev sin kommuns och sitt läns representanter i detta program. Genom utbildningssatsningen startade det utvecklingsarbete som ännu pågår. Biblioteket blev redan från början basen för arbetet. För en utvecklingsidé, ”Kvinnor och kultur i Unnaryd”, fick de särskilda s.k. landshövdingepengar. Fram till våren år 2000 pågår projektet ”Kultur och Information i Unnaryd”, som bl.a. syftar till att skapa ett modellbibliotek på landsbygden. Till projektets finansiering har Statens kulturråd, Framtidens Kultur samt KK-stiftelsen bidragit.

Biblioteket i Unnaryd har under 1990-talet blivit det nav varifrån konsten och kulturen hämtar sina drivkrafter. Det motsatta förhållandet råder också. Biblioteket med sin personal, Maria Lagerwall och Gunilla Kabell samt Anna Lidman, utbildad konstnär, inspireras i sin tur av de människor som vill samverka med dem. Det är föreningar, organisationer, företag och enskilda unnarydsbor, som tillför viktiga impulser för utvecklingsarbetet. Det blev särskilt tydligt under det omfattande förberedelsearbetet under kulturåret med Ebbe Skammelsson, för vilket biblioteket var verksamhetsbas. De direkt inblandade talar om ett kulturens genombrott i Unnaryd och även ett bibliotekets genombrott som utvecklingsmotor i Unnaryd.

Bunge TeaterSällskap

Bunge TeaterSällskap bildades för att skapa en plattform för lokal utveckling i kulturens tecken i Fårösund eller Bunge, som socknen heter, på norra Gotland. Initiativtagaren Ulf Löfberg har ett förflutet som yrkesverksam teaterregissör, vilket är en bakgrund som han bl.a. ville använda i ett lokalt utvecklingsarbete. Ulf hade redan när han flyttade tillbaka till Gotland i början av 1990-talet satt upp en stor bygdeteater med ett 50-tal aktörer. 1996 tog han initiativet till att bilda *Bunge TeaterSällskap*.

Det som Teatersällskapet sökte pengar till från *Kihl* var att mer permanent kunna ge ut den lokaltidning, *Bungebladet*, som de vid tiden för ansökan hade startat och önskade driva vidare men också något som de kallade för Levande TV/Interaktiv TV. Det viktigaste var att komma igång med olika aktiviteter både inom kulturområdet och i övrigt för att hejda den nedåtgående spiralen med minskad befolkning, färre arbets- och försörjningsmöjligheter, minskad service och den allmänna nedgång som följer i spåren av en utveckling som går åt fel håll.

Bungebladet gavs ut och idén med Levande TV/Interaktiv TV bearbetades och utvecklades så småningom till en unik idé om en kvalificerad yrkesutbildning förlagd till Fårösund. Efter ett utvecklingsarbete i *Bunge TeaterSällskaps* regi föddes idén, som går ut på att utföra ljussättning/ljusdesign på distans för arrangemang som kräver sådan. Avståndet spelar i det här fallet inte någon roll eftersom arbetet (ljussättningen) utförs och styrs via dator från Fårösund.

Av olika skäl, som Ulf Löfberg och TeaterSällskapet inte rår över, blev projektet försenat. Yrkesutbildningen skulle ha startat i augusti 1999 med fyra handplockade deltagare. I den senaste tidsplanen görs beräkningen att utbildningen istället ska kunna komma igång hösten 2000. *Bunge TeaterSällskap* har under tiden upphört p.g.a. lokala stridigheter. Initiativtagaren Ulf Löfberg ägnar sig under tiden därför åt andra ideella verksamheter tills projektet kommer igång hösten 2000. De organisationer som är medaktörer i projektet, Folkuniversitetet på Gotland samt Af Kultur och Gotlands kommun, är eniga om att ta Löfbergs och hans medhjälparens kompetens och kunskap i anspråk.

Projektets syften

Med kulturen som plattform stimulera debatten för en utveckling i bygde, löd det i projektansökan till *Kihl* formulerade syftet med det kulturårsprojekt som *Bunge TeaterSällskap* ansökte kulturårsmedel för. Målet med projektet var att få igång en positiv process i bygden. De medel sällskapet skulle använda sig av var dels

Bungebladet för att stimulera en lokal debatt, och dels det de kallade Levande TV eller Interaktiv TV med lokala TV-program innehållande både debatt och underhållning. Basen för båda verksamheterna skulle vara den lokala biografen Roy för Levande TV och Bungebladet i TeaterSällskapets hyrda lokaler ovanpå biografen.

Idéer, initiativ och planering

Idén till det som senare utmynnade i kulturårsprojektet fick initiativtagaren Ulf Löfberg när han efter sin sjukpensionering flyttade åter till sin hemö Gotland från tidigare yrkesverksamheter inom såväl Teatersverige som verksamheter utomlands. Under några år hade Ulf prövat att med kulturens hjälp söka skapa en samverkan mellan enskilda individer, grupper och organisationer lokalt. Allt för att hejda den utveckling som pågått några år och som hotade att allvarligt förstärkas om de rykten som spreds om en nedläggning av marinbrigaden i Fårösund skulle bli verklighet. Någon formell planering gjordes inte utan projektet startade med målet att starta en dynamisk utvecklingsprocess på norra Gotland, för ögonen.

Projektorganisation och antal medverkande

Från det ursprungliga idéstadiet och fram till att projektet förvandlades till idén om en professionell yrkesutbildning i ljussättning/ljusdesign var det idégivaren Ulf Löfberg som själv utgjorde projektorganisation med föreningen och dess styrelse i ryggen. Vartefter idéerna utvecklades och fler medaktörer kom in i projektet utökades projektorganisationen med dessa. En arbetslös tekniskt begåvad yngre man blev den som tekniskt utvecklade den ursprungliga idén till en unik idé, som skulle göra Fårösund/Bunge till ett ljusdesignercentrum med en inledande utbildning som avstamp för verksamheten. Ytterligare en person har genomgått en internutbildning i *Bunge TeaterSällskaps* regi. Avsikten är att dessa båda personer ska bli lärare i den planerade ljusdesignerutbildningen.

Antalet medverkande i projektet är många, främst på det informella planet. Ulf Löfberg har använt sig av hela det nätverk med för projektet användbar kompetens, som han sedan sin tid som yrkesverksam teatermänniska både i Sverige och utomlands förfogar över. För att få anordna en kvalificerad yrkesutbildning krävs dock kompetens av annat slag än den som *Bunge TeaterSällskap* kan bistå med varför Folkuniversitetet på Gotland har tagit på sig den rollen. Af Kultur och Gotlands kommun är ekonomiska intressenter i projektet men kommer även att bidra med rekryteringen av deltagare till utbildningen.

Genomförande av skilda verksamheter

Bungebladet kom under kulturåret ut med endast två av de planerade sex numren. Susanne, som gjorde tidningen, rekryterades till en kvalificerad datautbildning varför tidningsprojektet efter kulturåret är vilande. Levande TV prövades vid ett par tillfällen, vilka gav upphov till en vidareutveckling av den ursprungliga idén. Den datorutrustning Teatersällskapet förfogade över byggdes om och kompletterades med ny hård- och mjukvara för att bli användbar för distansstyrning av ljussättningen vid konsert-, teater- och andra arrangemang som kräver sådan. Det första testet av idén genomfördes under kulturåret på en nordisk mässa för teaterteknik, "Nott -98", i Oslo, där ljuset i den egna

montern både sattes och styrdes från Fårösund under beteckningen Bunge Long Distance Lighting.

Idén till ljussättarutbildning förvaltas numera av Folkuniversitetet i samverkan med Af Kultur och Gotlands kommun sedan *Bunge TeaterSällskap* avslutat sin verksamhet. Ett skäl till att det blev så här är att verkningarna av nydanande och innovativa verksamheter ofta stör det invanda mönster som människor lätt vänjer sig vid. För människor med mer experimentell inriktning är det traditionella inte nog utan de utvecklingsmöjligheter som uppstår måste prövas innan de förkastas för att de t.ex. inte höll måttet. I det här fallet har utvecklingsmöjligheterna inte förkastats utan väntar endast på att förverkligas.

Resursutnyttjande

Bunge TeaterSällskap sökte 130.000 kronor som ett kulturårsbidrag från *Kihl*, av vilka de erhöll 65.000:-. De 65.000 blev grundplåten och startskottet för både nya idéer och nya pengar. Folkuniversitetet reserverade 135.000 kronor för en kommande ljusdesignerutbildning, Af 240.000 kronor för en ALU-tjänst på Bungebladet och som utbildningspengar för en ljusdesigner. Gotlands kommun ställde i utsikt att bidra med 350.000 kronor när pilotutbildningen i ljusdesign senare kommer igång.

Bunge TeaterSällskap är en av flera samverkande aktörer som verkar för att norra Gotland inte ska avfolkas och utarmas på övriga resurser utan istället utvecklas. Teatersällskapets inriktning har varit att satsa på kultur i bred bemärkelse för att åstadkomma en sådan utveckling. Kulturårsbidraget användes för det som var tänkt men framförallt bidrog det till att ge föreningen den bas den behövde för att gå vidare med idén om ett utbildningscenter för ljusdesign i Fårösund.

Publik och deltagande

Det arbete som *Bunge TeaterSällskap* bedrev för att motverka de typiska glesbygdspenningar som Fårösund och norra Gotland präglas av riktade sig till alla invånare. De kultursatsningar som gjordes kunde alla ta del av. Bungebladet distribuerades till 2 000 abonnenter/hushåll i Bunge socken. Teatersällskapet består av ca 180 medlemmar av vilka de flesta är stödjande medlemmar. En handfull medlemmar mest styrelsen, är aktiva men gäller även de personer som engagerat sig i Bungebladet, Levande TV/Interaktiv TV och ljusdesignerprojektet.

Projektets resultat

För dem som varit involverade i kulturårsprojektet Bungebladet, Levande TV/Interaktiv TV och i dess planerade efterföljare, pilotprojektet ljusdesignerutbildningen, har effekterna blivit större än planerat. Susanne, inflyttad från Gällivare och tidigare arbetslös, ALU-anställdes för att producera Bungebladet men blev efter en tids arbete uppmanad att söka en kvalificerad datautbildning. Lasse, arbetslös, visade sig ha de rätta kvalifikationerna för att tekniskt bygga om befintlig datautrustning, komplettera med lämplig programvara och därmed kunna testa de uppkomna idéerna om ljussättning/ljusdesign på distans. Nämnda Lasse är tillsammans med sin lärling Kim nyckelpersoner för den kommande pilotutbildningen i ljusdesign i Fårösund.

Bunge TeaterSällskap har lyckats engagera Folkuniversitetet på Gotland att ta på sig rollen som ansvarig för denna utbildning. Arbetsförmedlingen har ställt upp med arbetslöshetsmedel och medel till Lasses utbildning.

Målet för *Bunge TeaterSällskaps* ansträngningar var att få igång en positiv process för bygdens utveckling. Det har de lyckats med och de har också levt upp till de syften som formulerades i ansökan till Kihl. Där stod bl.a. att de med kulturens hjälp skulle stimulera till debatt för utveckling i bygden. Så har också skett om än inte i de former Teatersällskapet tänkte sig. Det finns flera aktörer i Fårösund som verkar för en utveckling av bygden, en del mer traditionella som grundar sig på det som varit och andra mer experimentella och nydanande som t.ex. *Bunge TeaterSällskap*. Kanske kan man kalla det som uppstått en kulturkrock. Följden blev ändå att Teatersällskapet till sist lade ner sin verksamhet och vilar i avvaktan på den pilotutbildning de fött idén till och varit pådrivande för. För närvarande finns Sällskapet dock inte kvar som utvecklingsaktör på norra Gotland.

Svårigheter och möjligheter

För kreativa och nydanande personer som Ulf Löfberg ligger svårigheten ibland i att få med sig andra som inte har något emot att utvecklingsarbetet går i lite långsammare takt och att inriktningen av detsamma är mer traditionell. Den skillnaden gjorde att Ulf i mitten av 1990-talet initierade *Bunge TeaterSällskap*, en förening som med tiden fick nästan 190 medlemmar. Innan dess hade Ulf verkat inom ett lokalt bygdemuseum, drivet av en ideell förening, där han i början av 1990-talet satte upp en sommartheater, ”Ett 1800-tal”, med ca 50 aktörer i lika många roller. Efter bakslaget med nästa teaterproduktion, ”Resa genom tre sekler”, som företrädarna för museet inte accepterade, föddes idén till nämnda teatersällskap där friheten att agera rimligen borde bli större, enligt Ulfs tankegångar. Här föddes, utvecklades och genomfördes så småningom idéerna om såväl lokaltidning som Interaktiv TV, vilka senare utmynnade i idéerna om ovan nämnda pilotutbildning i ljusdesign.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Fårösund har fram till nu i och med det senaste försvarsbeslutet 1999 varit starkt präglad av försvaret, dess militärbrigad i Fårösund KA3 som stor arbetsplats och den service som av de skälen funnits där. Vartefter den militära verksamheten trappats ned har både befolkning och service minskat. Det gäller även det lokala kulturlivet, som haft en stark anknytning till samhällets militära struktur.

För att motverka en allmän tillbakagång i Fårösund har flera olika utvecklingsprojekt startats i avvaktan på det slutgiltiga beslutet som nu är fattat om nedläggning av KA3. *Bunge TeaterSällskap* bildades för att med kulturens hjälp kunna bidra till en gynnsam utveckling av bygden. Innan en sådan får fart behövs en civil mobiliseringsprocess eftersom invånarna ännu inte vant sig vid att den kommande utvecklingen hänger på dem. Enligt *Bunge TeaterSällskap* var tiden inte riktigt mogen för dem och deras inträde på arenan. För mycket av de gamla strukturerna finns kvar. Nu avvaktar de att få fullfölja det projekt som blev följden av kulturårssatsningen.

Kapitel 10

Hembygdsresor

Projektets fullständiga titel är *Inlandsbanan och Malmbanan skapar sin egen kulturvagn*. Det är föreningen Hembygdsresor som står bakom projektet. Hembygdsresor är en ekonomisk förening med hembygdsföreningarna i *Gällivare, Jokkmokk, Vuollerim, Arvidsjaur, Sorsele, Dorotea, Berg, Åsarna, Överhogdal, Rätan* samt *Mora* som intressenter.

Den uppgift *Hembygdsresor* tog på sig var att bidra till att skapa en stolthet över men också kunskap om och kring det liv som levts längs Inlandsbanan. *Hembygdsresors* projekt riktade och riktar sig i praktiken till såväl resenärer, turister, besökare som till människorna i de små orter (främst) som tåget gjorde uppehåll i. Till dessa orter kommer aldrig de ”stora” kulturtågen med konst, film, hemslöjd och konsthantverk, som under 1980- och 90-talen turnerat i landets södra halva.

För ändamålet inredde föreningen en tågagn, kallad kulturvagnen, där samisk slöjd och konsthantverk visades och musikgruppen Rallarna stod för det musikaliska innehållet. Under 1998 rullade vagnen med Inlandsbanetågen i Väster- och Norrbotten. I planerna för 1999 års kulturvagn ingick att förlänga färdsträckan men också att ta andra konstformer som t.ex. teater i anspråk.

Projektets syften

Föreningens mål med kulturvagnen var att skapa möten mellan dem som färdades på Inlandsbanan och dem som bor i de små orterna utefter banan där tåget avsågs göra uppehåll. Kulturvagnen med sitt innehåll av konst, konsthantverk och musik var medlet. Syftet med kulturvagnen var att den skulle bidra till stolthet hos befolkningen utefter banan men även till att förmedla kunskap om vad bygder och småorter har att erbjuda. Att sprida den kunskapen till resenärer på Inlandsbanan samt andra turister och besökare var angeläget.

Idéer, initiativ och planering

Idén väcktes hos hembygdsföreningarna, som för att kunna förverkliga idén bildade en ekonomisk förening; *Hembygdsresor, ekonomisk förening*. Idén är dels att arrangera kulturreror och dels att skapa kulturhändelser utefter och i Inlandsbanans alla orter. Projektet genomfördes under kulturåret i Norr- och Västerbottens orter längs Inlandsbanan. Kommande år planerades kulturvagnens färdväg sträcka sig genom Inlandsbanans samtliga orter, från Mora och uppåt.

Projektorganisation och antalet medverkande

Hembygdsresors styrelse utgjorde projektorganisation. I var och en av de tio norr- och västerbottenorterna medverkade de lokala hembygdsföreningarna och deras medlemmar; med marknadsföring, med att ordna förtäring etc. Ett 25-tal personer utgjorde arrangörsstab.

Genomförande av skilda verksamheter

För att kunna genomföra sitt kulturårsprojekt hade föreningen rustat upp en tågagn. Två konstnärer hade rest längs Inlandsbanan för att samla intryck för att såväl utsmycka tågagnen som för att skapa bilder för en utställning inne i kulturvagnen. Konstnären Tord Pettersson från Malmberget målade sina intryck av landskapen Lappland, Jämtland, Härjedalen och Dalarna på utsidan av kulturvagnen och Erling Johansson, konstnär från Sarvisvaara i Gällivare kommun, målade bilder av människor, bygder och sevärdheter för utställningen inne i kulturvagnen.

Under två veckor i juli månad 1998 reste de båda konstnärerna tillsammans med musikgruppen Rallarna. Konstnärerna målade inför publik och musikgruppen Rallarna framförde sin musik, ibland tillsammans med lokala förmågor vid uppehållen utefter banan. Samiska slöjdare och konsthantverkare ställde ut sina alster i vagnen.

Resursutnyttjande

För att genomföra projektet *Inlandsbanan och Malmbanan skapar sin egen kulturvagn* under kulturåret sökte föreningen 87.000 kronor från *Kihl*. Av dessa erhöll de 80.000 kronor. Den beräknade budgeten uppgick till 217.000 kronor. Tågvagnen som blivit kulturvagn ägs av föreningen Hembygdsresor. Under 1999 blev kulturvagnen teatervagn.

Publik och deltagande

Publiken utgjordes av lokalt boende människor i orterna där tåget gjorde uppehåll men också av tågresenärer. Kulturvagnen rymde ett begränsat antal människor. Arrangörerna räknar med att mellan 500 och 1 000 personer besökte kulturvagnen under de två veckornas turnéer. Därutöver underhöll musikgruppen Rallarna resenärerna även under färd.

Projektets resultat

Målet med *Hembygdsresor* och deras satsning på kulturvagnen var att den skulle bidra till möten mellan människor och kulturer, mellan storstadsbor och inlandsbor, mellan konstnärerna och publiken etc. Kulturvagnen med sitt innehåll av konstnärer, musiker och konsthantverkare har medverkat till sådana kulturmöten. Huruvida befolkningens stolthet ökat kräver mer sammansatta analysmetoder för att förstå, men framförallt krävs mer tid för att sådana effekter ska kunna iakttas. Kanske 1999 års teatervagn med "Världens längsta teater" som attraktion och det gensvar den gav, kan vara en mätare. Störst andel av teatertågets publik var den lokala befolkningen på de 22 uppehåll som gjordes.

Svårigheter och möjligheter

Hembygdsresor är beroende av Inlandsbanan och hur den fungerar, hur många resenärer som lockas att resa på banan, om marknadsföringen medför ökat resande etc. Men Inlandsbanan är även möjligheten för hembygdsföreningarna som står bakom *Hembygdsresor* att nå ut på det sätt de vill. Hembygdsföreningarna är ofta motorer i en bygds eller en orsts utveckling. Samtidigt kan *Hembygdsresor* bidra till Inlandsbanans utveckling. Bra kulturprogram och ett kvalitativt bra utbud av konst och konsthantverk kan locka fler resenärer och åstadkomma ett engagemang hos dessa för bygderna de besöker.

Lokalsamhällets tidigare kulturverksamheter-mönster-processer

Hembygdsföreningar tillhör den lokala kulturen och de verkar allt oftare för en hel bygds utveckling. I det här fallet har 11 hembygdsföreningar gått samman för att marknadsföra sig och sina bygders möjligheter. De vill öka den lokala självkänslan hos bygdernas befolkning och de vill visa och marknadsföra vad dessa bygder har att erbjuda besökare av olika kategorier. Men hembygdsföreningarna vill också bidra till att befästa Inlandsbanans viktiga roll för inlandet från Mora i söder till Gällivare i norr. Genom att gå samman om *Hembygdsresor* ek. fören. visar de på vad enskilda hembygdsföreningar kan åstadkomma tillsammans. Det medel de tagit i anspråk för sin verksamhet är konsten och kulturen. Exemplet visar att hembygdsföreningar har en förmåga att utveckla sina verksamheter från tidigare traditionella former.

Informanter:

Teater och byasnack

Roger Häggström m.fl. medlemmar i Ale Byaförening, Luleå
 Rolf Isaksson, ordförande i Bygdegårdarnas Riksförbund i Norrbotten
 Jeanette Jönsson, ordförande i Luleå Teaterförening
 Birgitta Karlsson, Folkets Hus i Norr- och Västerbotten
 Astrid Lindberg, Intresseföreningen f. Kalix Övre bygd
 Leif Lindbäck, Innanbäckens Bygdegårdsförening, Kalix
 Gunnar Lönnqvist m.fl. medlemmar i Alterdalens bygdeförening, Piteå
 Sven Nilsson m.fl. medlemmar i Rasmyrans Byaförening, Boden
 Mats Nolemo, Friteatern i Sundbyberg
 Mary Stoor, Friteatern i Sundbyberg
 Carina Ståhl, teaterkonsulent, Riksteatern Norrbotten

Tjejgig

Anne Björkbom, ljudtekniker, rockmusiker, kursledare i Tjejgig
 Camilla Christiansson, rockmusiker, kursledare i Tjejgig
 Jenny Fliesberg (tid. Östblom), Kontaktnätet, initiativtagare och projektledare för Tjejgig
 Maria Hörnquist, musiker i rockbandet "Lady Lords", Musikhuset i Örnsköldsvik
 Karin Lindberg, musiker i rockbandet "Lady Lords", Musikhuset i Örnsköldsvik
 Lillemor Lindell, kursarrangör, Stadskulturstudion i Köping
 Sara Pang, rockmusiker, kursledare i Tjejgig
 Maria Skoog, ljudtekniker, kursledare i Tjejgig
 Petra Widmeyer, rockmusiker, kursledare i Tjejgig,
 samt kursdeltagare i Tjejgigs ljudteknikkurs 2 i Köping 10-11/4 -99

Zornspelskursen - Zornspelet, Mora folkhögskola

Martin Göthberg, teaterlärare, Mora folkhögskola
 Britti Halvarsson, estet- och bildlärare, Mora folkhögskola
 Rainer Hielle, rektor, Mora folkhögskola

Ulla Rombo, kulturnämndens ordförande i Mora kommun
 Kristina Rosengren, kultursekreterare i Mora kommun
 Birgitta Sandström, intendent på Zornmuseet i Mora
 Karl-Arne Sandvik, kulturchef i Mora kommun
 Per Svålas, f.d. föreståndare på Zorngården i Mora
 Peter Östlund, VD i Mora Järn & Bygg
 Kursdeltagare och aktörer i Zornspelskursen och Zornspelet,
 samt medlemmar i föreningen Zornspelets vänner boende på andra orter

Ett 1900-tal

Åke Carlsson, Östergötlands Bildningsförbund
 Magnus Engberg, Östergötlands Bildningsförbund, projektledare för Ett 1900-tal
 Lena Johansson, bibliotekschef, Boxholms kommun
 Pär-Olov Turesson, projektledare, Boxholms kommun
 Eva Elmberg, kultur- och fritidschef, Finspångs kommun
 Lena Strannelid, projektledare, ABF i Finspång
 Jerker Carlsson, kultur- och fritidschef, Kinda kommun
 Gustav Mankell, kultur- och fritidschef, Linköpings kommun
 Urban Bäckström, kultur- och fritidschef, Mjölby kommun
 Håkan Franzén, projektledare, Studieförbundet i Motala
 Rolf Hansson, kultur- och fritidschef, Motala kommun
 Christer Dominder, Norrköpings Stadsmuseum
 Barbro Mellqvist, projektledare och kultursekreterare, Söderköpings kommun
 Christina Nilsson, kultur- och fritidschef, Söderköpings kommun
 Anders Nyhlén, konstnär, Söderköping
 Ingela Nystedt, bibliotekschef, Vadstena kommun
 Helena Agnemar, Vadstena Kulturcentrum
 Elisabeth Axelsson, bibliotekschef, Valdemarsviks kommun
 Karin Klöör, projektledare, Valdemarsviks kommun
 Bengt Andersson, skogssakkunnig i projektet, Ydre
 Rune Ericsson, projektledare, Vuxenskolan i Ydre
 Lars Saxholm, kultur- och fritidschef, Ydre kommun
 Roy Andersson, projektledare Åtvidabergsprojektet, Åtvidaberg
 Rolf Skogh, Åtvidabergs kommun
 Britt-Marie Johansson, kultur- och fritidskontoret, Ödeshögs kommun
 Gunni Karlsson, kulturnämndens ordförande, Ödeshög
 Susanne Sjöstedt, projektledare, Vuxenskolan i Ödeshög
 Kerstin Svensson, kommunfullmäktiges ordförande, Ödeshögs kommun
 Gunilla Haga, Projekt Scenograutbildning, Skådebanan
 Mårten Harrje, Östgötateatern
 Börje Hjort, Östergötlands läns föreningsarkiv
 Anna-Lena Höglund, Länsbibliotek Östergötland
 Elisabeth Johnsson, Östergötlands länsmuseum
 Jan-Erik Lundh, kultur- och utbildningschef i Landstinget Östergötland
 Per-Olov Pell, chef för Östgötamusiken
 Robert Ring, Af Kultur Media i Östergötland

Hand i hand

Helene Eriksson, daghemmet Vindruvan i Torsås
 Annica Erlandsson, Lillebo förskola i Högsby

Agneta Gefors, hemslöjdskonsulent i Kalmar län
 Pia Lovrén-Lindquist, Svärdslijans daghem i Kalmar
 Siv Robertsson, daghemmet Vindruvan i Torsås
 Elisabeth Siklund, Lillebo förskola i Högsby
 Jeanette Sjöberg, hemslöjdskonsulent f. barn och ungd., Kalmar län
 Christina Öberg, Svärdslijans daghem i Kalmar,
 samt kursdeltagare i *Hand-i-hand's* tionde kursträff 1999 10 06 i Kalmar

Pendelprojektet/Nordiskt kultursymposium

Roland Backlund, konstnär och projektledare f. "Pendel" 1998 och 2000
 Mats Höjer, vissångare och producent f. "Pendel" 1998
 Marcus Moszny, konsertpianist och marknadsförare f. "Pendel" 1998
 Peter Hultqvist, kommunstyrelsens ordförande i Borlänge
 Towe Öfjäll, marknadsförare för Pendel 2000

Lidköping i framtiden

Vojca Filipovic, projektanställd landskapsarkitekt
 Håkan Fridolfsson, ombudsman i Hyresgästföreningen
 Carina Gustafsson, Hyresgästföreningen och boende i kv. Drömstan
 Kjell Hedvall, kommunstyrelsens ordförande i Lidköping
 Kjell Larsson, stadsarkitekt i Lidköpings kommun
 Per-Eric Ullberg Ornell, projektledare kommunutveckling

Kulturår 98 i Norrtälje

Björn Ahlsén, Norrtälje kulturförvaltning, projektsamordnare
 Torun Ekstrand, intendent, Norrtälje konsthall
 Kerstin Ericsson, bibliotekschef i Norrtälje
 Olle Severin, kulturarbetare i Norrtälje
 Helen Thomeaus Hedensjö, konstpedagog, Norrtälje konsthall

Kulturåret 1998 i Ulricehamn

Jan Brobjer, Folkets Hus i Ulricehamn
 Ingemar Brunnemyr, utvecklingsplanerare och bygdeutvecklare i Ulricehamns kommun
 Karl-Erik Claesson, kommunchef i Ulricehamns kommun
 Marie Ganslandt, arkitekt och projektsamordnare för RAÄ:s "Stadens Torg"
 Marianne Hemmingsson, rektor i Tvärreds rektorsområde
 Ingegerd Härgestam, konstnär och lärare på Tingsholmsgymnasiet
 Stefan Konradsson, projektledare i Ulricehamn
 Gustav Linder, chef för Musikskolan i Ulricehamn
 Lars Lundgren, marknadschef Musik i Väst
 Åke Norrman, f.d. kulturchef i Ulricehamns kommun
 Karin Semberg, kulturchef i Ulricehamn sedan 1999
 Lilian Skattberg, verksamhetsledare i Vuxenskolan i Ulricehamn
 Ulf Svensson, vice ordförande i kommunstyrelsen i Ulricehamn
 Carl-Fredrik Svärd, f.d. kultursekreterare Ulricehamns kommun
 Marie Tarrach, projektadministratör Musik i Väst
 Ivar Wahl, initiativtagare till och ordförande i Ulricehamns bluesförening
 Jonas Yngström, stadsarkitekt i Ulricehamns kommun
 Margareta Åke, anställd på kommunala servicehuset i Gällstad

Ung i olika tider

Lars Israelsson, ordförande i Gellivare sockens hembygdsförening

Barbro Omma, sekreterare i Gellivare sockens hembygdsförening

Kulturläger för barn och ungdomar

Stefan Bäckström, deltagare i kulturpedagogiska kursen, initiativtagare till kulturlägren på Kalix folk högskola

Jörgen Engren, medarbetare till Kjell Morin i skolteaterprojekt i Kalix

Ann-Sofi Johansson, teaterfören. BRÖT, tid. verksam inom Kalix kommuns kulturförvaltning

Bengt Matti, folkhögskolelärare, projektledare för kulturlägren på Kalix folkhögskola

Kjell Morin, teaterlärare i Kalix, regissör i teaterföreningen BRÖTm.m.

Hannele Scherling, deltagare i kulturpedagogiska kursen, bildpedagog

Irene Stahre, deltagare i kulturpedagogiska kursen, bildpedagog

Vårt kulturarv

Ann-Catrine Henriksson, slöjdlärare i mjukslöjd på Kiörningsskolan i Härnösand

Anders Höglund, slöjdlärare i hårdslöjd på Kiörningsskolan i Härnösand

Linnea Linderson, projektledare och ordförande i Ångermanlands hemslöjdsförening, samt eleverna och deltagarna i slöjdprojektet på Kiörningsskolan, Kalle, Jörgen och Marie

Mustang - Väst

Annette V. Jespersen, initiativtagare och projektansvarig för "Visioner" och "Framtid - förr, nu, än sen" på Göteborgs Stadsmuseum

Anna Preutz, projektansvarig för "Visioner" och "Framtid - förr, nu, än sen" på Göteborgs Stadsmuseum

Mats Sjölin, chef för publika enheten på Göteborgs Stadsmuseum

Inger Torinsson, lärare i samhällskunskap och historia på Bräcke gymnasiet i Göteborg

Kulturlän Halland

Ulf Andersson, teaterregissör, kulturföreningen Allan

Lena Angviken, bibliotekarie i Våxtorps skol- och folkbibliotek

Kajsa Bacos, sångpedagog, projektledare och producent för Barnoperan Brundibar, kulturföreningen Allan

Hans Bärtlsson, teaterregissör, kulturföreningen Allan

Lena Engström, kultureksekreterare i Halmstads kommun, projektledare f. Halmstads kommuns kulturårssatsningar

Therése Ehrenborg, kulturchef i Laholms kommun

Petter Lindroth, rektor för Våxtorpsskolan

Wiveka Pahlsson, musiklärare på Våxtorpsskolan i Laholms kommun

Hans Rääf, kulturföreningen Allan

Ole Sand, musiker m.m., projektledare för Kulturlän Halland, kulturföreningen Allan

Leif Svalström, lärare i samhällsorienterande ämnen på Våxtorpsskolan

Hannelore Wind, skolvärdinna på Våxtorpsskolan,

samt medverkande barn och ungdomar i Operan Brundibar från Våxtorpsskolan i Laholm

Hide 98' Artfusion

Pye Engström, konstnär, Hidegruppen

Helena Högberg, dansare, Hidegruppen
 Stina Lindholm, projektledare, konstnär, Hidegruppen
 Eva Trolin, konstnär, Hidegruppen
 C. Anders Wallén, konstnär, Hidegruppen

Ung, Ny, Nordisk Konst

Sara Edström, konsthantverkare, kontaktperson för Galleri C,
 samt kulturarbetare och medlemmar i KulturAkuten i Luleå

Föreningen nuART

Brita Cronvall, dockspelare i Lilla Tältteatern
 Arne Forsén, pianist, pedagog, lärare på Musikhögskolan
 Monica Åslund, dansare, musiker, koreograf, rörelsepedagog

Kulturen som lokaliseringsfaktor

Lisbeth Heier, körledare och dirigent för kören Hjärtans Lust
 Gunilla Kabell, projektledare, ansvarig för biblioteket i Södra Unnaryd
 Maria Lagerwall, projektledare, ansvarig för biblioteket i Södra Unnaryd
 Anna Lidman, anställd på biblioteket i Södra Unnaryd
 Totte Ljunggren, verksamhetsledare Hylte Revyensemble

Bunge TeaterSällskap

Olof Gibson, kulturekreterare Gotlands kommun
 Owe Hagström, Arbetsförmedlingen Kultur, Gotland
 Susanne Johansson, f.d. producent för BungeBladet
 Mats Ladebäck, rektor Folkuniversitetet
 Ulf Löfberg, teaterregissör och projektledare
 Kalle Löwenborg, Gotlands kommun (Regional Utveckling)
 Barbro Möller, f.d. rektor Folkuniversitetet
 Lasse Olsson, konstruktör av datorstyrd ljussättning på distans, Bunge Long Distance
 Lighting

Föreningen Hembygdsresor

Lars Israelsson, ordf. i Hembygdsresor ek. fören., Gällivare
 Ingrid Metelius, Jokkmokks hembygdsförening
 Barbro Adolfsson, Sorsele hembygdsförening
 Ola Sundqvist, Dorotea hembygdsförening

Litteratur

- Adolfsson, Gerd, Svensson, Ronny (1997), *Hembygd är framtidsbygd*. Norberg: Bergslagsgruppen, Stockholm: Sveriges Hembygdsförbund.
- Arbetsgruppen för Kultur i hela landet (1999), *Alltid kulturår*. Stockholm: Regeringskansliet; Kulturdepartementet.
- Ekstrand, Lars (1998), *Varje människa en konstnär*. Göteborg: Korpen.
- Eneroth, Bo (1984), *Hur mäter man 'vackert'?* Stockholm: Akademitratur.
- Festervoll, Åse Vigdis, red. (1994), *Moderne tradisjoner, Kultursatsing i kommunene - Norge*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Hultén, Lars (1984), *Åtalet*. Norrtälje: Norrtälje Tidning.
- Johansson, Sven-Erik, Bygren, Lars Olov (1997), 'Kultur befrämjar hälsan'. *VälfärdsBulletinen* 1997:6, s. 7-9. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Lilja, Eva, Onsér-Franzén, Jill (1997), *Kulturvetenskaplig forskning - ett fält i utveckling*. Göteborg: Göteborgs universitet. Avd. för Kulturvetenskap.
- Montin, Stig (1998), "Lokala demokratiexperiment - exempel och analyser" i *Demokratiutredningen, Skrift nr 9*, SOU 1998:155. Stockholm: Fritzes.
- Nilsson, Sven (1999), *Kulturens vägar*. Malmö: Polyvalent AB.
- Nämnden för hemslöjdsfrågor (1998), *Visa mig! Ungt möte med slöjden*. Stockholm: Nämnden för hemslöjdsfrågor.
- Putnam, Robert D. (1996), *Den fungerande demokratin*. Stockholm: SNS förlag.
- Spilling, Olav R., van der Ros, Janneke (1988). *Kultur og regional utvikling, ÖF rapport 13/1988*. Lillehammer: Östlandsforskningen.
- Spilling, Olav R. (1990), *Notodden Blues Festival, ÖF notat 13/1990*. Lillehammer: Östlandsforskningen.
- Statens kulturråd (1998), *Arrangera mera*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd (1999), *Upptäckarglädje! Om museipädagogik*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd (2000), *Soppa och skådespel åt folket*. Stockholm: Statens kulturråd
- Svenska Akademien (1998), *Svenska Akademiens Ordlista*. Stockholm: Sv. Akademien
- Svensson, Alvar, Lundberg, Kerstin (1996), *Kultur som resurs. Om den lokala kulturpolitikens möjligheter*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet och Kommentus Förlag.

Svensson, Ronny, Adolfsson, Gerd (1995), *Kulturen som drivkraft*. Torsby: Heidruns förlag.

Svensson, Ronny (1998), *Det nya Sverige byggs underifrån*. Östersund: Glesbygdsverket.

Ungdomsstyrelsen Rapporterar (1998:13), *På jakt efter ungdomskulturen*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.